

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI
TOIMETISED

УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS

536

TRÜ PARTEIORGANISATSIOONI
AJALOOST

ОБ ИСТОРИИ ПАРТИЙНОЙ
ОРГАНИЗАЦИИ ТГУ

Töid NLKP ajaloo alalt
Труды по истории КПСС

XVII

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS
ALUSTATUD 1893.a. VIHK 536 ВЫПУСК ОСНОВАНЫ В 1893.g.

TRÜ PARTEIORGANISATSIOONI
AJALOOST

ОБ ИСТОРИИ ПАРТИЙНОЙ
ОРГАНИЗАЦИИ ТГУ

Töid NLKP ajaloo alalt
Труды по истории КПСС

XVII

TARTU 1980

Toimetuskolleegium: L.Raid, E.Braun, E.Kivimaa, O.Kuuli,
P.Larin, I.Ševtšuk.
Vastutav toimetaja: J. Ant.

Ученые записки Тартуского государственного университета.
Выпуск 536. ОБ ИСТОРИИ ПАРТИЙНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ТТУ. Труды
по истории КПСС XVII. На эстонском и русском языках. Тар-
туский государственный университет, СССР, г. Тарту, ул.
Ülikooli, 18. Ответственный редактор Ю.Ант. Корректоры
О.Лаанекаск, В.Логинава. Сдано в печать 23.07.1980. МБ
05450. формат 30х45/4. Бумага печатная № 1. Машинопись.
Ротапринт. Учетно-издат. листов 8,0. Печатных листов
8,5. Тираж 800. Зак. № 845. Цена 1 руб. 20 коп. Типог-
рафия ТТУ, СССР, 202 400, Тарту, ул. Пялсона, 14.

I - 5

SAATEKS

Tartu ülikool saab 1982. a. 350-aastaseks. Kolm ja pool aastasada on pikk aeg, kui arvestada, millise tormilise arengu on selle aja kestel läbi teinud inimkond. Ühel või teisel kujul on ühiskonna areng peegeldunud ka ülikooli ajaloos. Rõhuv osa läbikäidud teest on kulgenud ekspluataatorlikus ühiskonnas, kus valitsevate klasside eesmärgiks oli ülikooli kaudu kasvatada oma huvide kaitsjaid ja kindlustajaid. Ent kordagi selle aja vältel pole ülikooli seinte vahel kustunud progressiivne ühiskondlik mõte. Pidevalt on võrsunud siit inimesi, kes on valmis olnud oma elu pühendama võitlusele ühiskondliku progressi eest. Järjekindlamateks neist on osutunud kommunistid.

Olemasolevad uurimused lubavad järeldada, et Tartu üliõpilaskond etendas silmapaistvat osa marksistlike ideede tundmaõppimisel ja levitamisel XIX saj. lõpul. Revolutsiooniveteranide mälestused kinnitavad tõika, et Tartu oli Üks Venemaa sotsiaaldemokraatliku liikumise varasema etapi keskusi.¹ Seni teadaolevail andmetel organiseeris esimese marksistliku ringi Tartus 1888. a. poola üliõpilane M. Lesnik. Sellesse ringi kuulusid üliõpilased, kes olid osa võtnud revolutsioonilistest väljaastumistest Kaasanis ja kelle hulgas oli V. I. Lenini kaasvõitlejaid.²

Marksistlike ideede levitamisele Tartu üliõpilaskonnas oli iseloomulik üliõpilastest ja õppejõududest marksistide tihe side Tartu töölistkonnaga, marksistide-leninlaste ridade internatsionalistlik koosseis ning tegutsemine lähtudes proletarise internatsionalismi printsiipidest. Marksistide-le-

¹ С. Г. И с а к о в. О первом марксистском кружке в Тарту. - ТРУ тоimetised. Vihik 261. Tõid NLKP ajaloo alalt VIII. Tartu, 1970, lk. 3.

² Sealsamas, lk. 27.

ninlaste tihedast sidemest töölisloonnaga annab tunnistust fakt, et ka esimese marksistliku töölisringi asutajaks Narvas 1895. aastal oli Tartu üliõpilane J. Davõdov, kes hoolitses ühtlasi ringi sidemete tugevnemise eest V. I. Lenini poolt rajatud Peterburi Tööliisklassi Vabastusvõitluse Liiduga.³ Revolutsioonilise agitatsiooniga ja propagandaga tööliste keskel ühendas oma õpingud Tartus E. Sõrmus. Sama joon iseloomustas 1901. aastal kujunenud "iskralaste" Tartu gruppi, mille tegevuses ilmselt osales ka D. I. Uljanov, 1916. aastal ühendatud sotsiaaldemokraatidest üliõpilasarühma ja Tartu bolševistliku töölisorganisatsiooni tegevust jne.

Külj külje kõrval töötasid marksistlike ideede tundmaõppimisel ja levitamisel eestlased, venelased, lätlased, leedulased, poolakad jt. Hindamatu panuse revolutsiooniliikumise ajalukku on jättnud Austriast Lõuna-Venemaale väljarännanud inseneri perekonnast pärit õigusteaduskonna üliõpilane V. Šantser, leedulastest arstiteaduskonna üliõpilased K. Požela, K. Rimša jpt.⁴

Selle sajandi teise aastakümne lõpul kehtestas töörahvas Eestis kahel korral nõukogude võimu. Nii Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni kui ka Eesti Töörahva Kommuuni võidud ja saavutused likvideeris kontrrevolutsioon. Kodusõja ja interventsiooni tulemusena kindlustus Eestis enam kui kaheks aastakümneks kodanluse diktatuur. Kodanlus püüdis teha kõik temast sõltuva, et muuta Tartu ülikooli riigitrüude kodanlike intelligentide taimelavaks. Siiski polnud kogu kodanluse võimu vältel ühtegi aastat, kus ülikooli seinte vahel oleks kustunud demokraatlik, progressiivne ühiskondlik-poliitiline mõte või katkenud kommunistide tegevus.

1920-ndate aastate algul kujunes ülikoolis tugev ja energiline noorte kommunistide grupp, kuhu kuulusid A. Veimer, O. Sepre, A. Vaarandi, O. Künnapuu, M. Rikko.⁵ Nad koondasid endi ümber paarikümnest üliõpilasest koosneva rühma ja asutasid 1922. aasta sügisel Sotsiaal-Filosoofilise Üliõpilaste Seltsi, mis tegi ära suure töö marksistliku maailmavaate kasvatamisel ja proletaarsete üliõpilaste kaasa-

³ E. K a u p . Leninlikul võitlusteel. Tln., 1967; lk. 32.

⁴ Revolutsiooni lipukandjad, I. Tln., 1962, lk. 133 - 136; III, Tln., 1978, lk. lk. 112 - 117; 153 - 156.

⁵ А. В е й м е р. Мечты и свершения. М., 1974, с. 73.

tõmbamisel revolutsiooniliikumisse. Seltsi põhiline tegevusraskus kandus aga ülikoolist väljapoole.⁶ Tolleaegsed ülikooli kommunistid seadsid õppetöö ja kõige muu tegevuse hulgas esiplaanile revolutsioonilise tegevuse. Niimoodi orienteeris nende tegevust ka EKP Tartu Komitee H. Heidemanni juhtimisel. Iseloomulik on H. Heidemanni mõtteavaldus 1923. aastast, milles ta selgitab seltsi liikmetele, et ei ole sugugi tähtis, "kas mõni varem ehk hiljem doktoriks saab, sest sellega ei ole töölisklass veel midagi võitnud. Nüüd on kibe võitluse ajajärk ja selle arvel võib nii mõnigi diplom viibida. Tööliste valitsuse ajal jätkub selleks aega küllalt."⁷ Et selline mõte seltsi liikmetele juhtnööriks oli, annavad tunnistust mitmed dokumendid. A. Veimer kirjutab hiljem koostatud elulookirjelduses nende aastate kohta: "Õppetegevusest võtsin aga vähe osa, kuna erk poliitiline elu nõudis täit tööjõudu."⁸

Olukorras, kus kommunistlikule parteile said osaks repressioonid, oli eluliselt tähtis pidevalt täiendada partei ridu. Ka Sotsiaal-Filosoofiline Üliõpilaste Selts oli organisatsiooniks, mille kaudu kommunistlik partei kasvatas endale täiendust.⁹

Aktiivselt osalesid seltsi liikmed parteilises agitatsiooni- ja propagandatöös 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõusu ettevalmistamise ajajärgul. Pärast ülestõusu, 5. detsembril, selts suleti. Suur osa tema aktivistidest vangistati.

Sotsiaal-filosoofilise seltsi mõjul oli aga ülikoolis kasvamas juba uus vahetus kommunistide. Nad ei sattunud detsembriülestõusu ohvrite hulka ja kommunistliku parteiga ristus nende tee 20-ndate aastate teisel poolel või veelgi hiljem. Aastakümne esimesel poolel ja keskel õppisid lühemat või pikemat aega ülikoolis V. Kaaver, A. Taalman, A. Antson, M. Pekker, U. Volmer, P. Herman, V. Hion jt. Enamik neist oli revolutsiooniliikumise aktivistideks juba aastakümne tei-

⁶ A. V a a r a n d i . Kild killu kõrvale. Tln., 1975, lk. 101.

⁷ Vt. A. S u n i l a . Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924. Tln., 1961, lk. 164.

⁸ EKPA, f. 1, nim. 6. s.-ü. 421, l. 12 - 13.

⁹ A. V a a r a n d i . Kild killu kõrvale, lk. 101-102.

sel poolel. 20-ndate aastate lõpul omandas marksistlikud seisukohad ühiskonna arengu probleemides ülikooli õppejõud A. Audova, kes kasvas oma üliõpilastes marksistlikke veendumusi ja aitas aktiivse ühiskondliku tegevusega kaasa revolutsionääride võrsumisele ülikoolist.¹⁰

30-ndatel aastatel tulid ülikooli õppima või olid lõpetamas õpinguid need, kelle õlgadele langesid esimesed otsustavad lahingud fašismi vastu Hispaanias, sotsialistliku revolutsiooni teostamine 1940. aastal ja esimeste sotsialistlike ümberkorralduste raskused (I. Kruus, E. Lepik, A. Üibo, J. H. Tamm, H.-M. Raesaar, H. Habermann, P. Vihalem jt.).

1934. aasta fašismisuunaline riigipööre ahendas tublisti revolutsiooniliikumise võimalusi, kuid pani ka aluse süvenevale liikumisele diktatuuri vastu. Sellesse liikumise lülitus ka õppejõude ja üliõpilasi, kes varem olid poliitilisest elust kõrvale hoidunud. Fašismivastane võitlus oli baasiks, millest võrsusid uued, kommunistliku maailma-vaatega inimesed. Palju aitas sellele kaasa EKP aktiivne tegevus intelliigentsi keskel 30-ndate aastate teisel poolel.

Võitlustingimuste kitsenemine määras suurel määral ära revolutsioonilise tegevuse edasised suunad. 30-ndatele aastatele iseloomulikult kandus revolutsiooniline tegevus ametiühingutesse ja mitmesugustesse kultuurhariduslikesse ühingutesse. Marksistliku filosoofia, majandusõpetuse ja klassivõitluse teooria tundmaõppimise ning propageerimise keskusteks kujunesid Tartus Akadeemiline Sotsialistlik Ühing, Akadeemiline Ühiskonnateaduste Klubi, Tartu Töölisühingute Keskliit, Tartu Alkoholismivastane Kultuuriühing, Tartu Töölisteater, Eesti Vabamõtlejate Ühing "Humanitas", Tööliste Esperanto- ja Kultuuriühing jt.

EKP organisatsioonilise tegevuse tugevnemisele aitas kaasa 1938. aasta poliitiline amnestia. Mitmed vabanenud kommunistid, kes pikki aastaid olid vaevelnud vanglamüüride vahel (A. Veimer, O. Sepre, E. Lepik), suundusid nüüd katkenud ülikooliõpinguid jätkama. Ühtlasi tähendas see jällegi pingelist revolutsioonilist tööd. O. Sepre on märkinud, et 1938. aastal õpinguid jätkates "astusin kohe põrandaalusesse kollektiivi, ning töötasin seal aktiivselt. Samal ajal

¹⁰ Revolutsiooni lipukandjad, III, lk. 20.

ise vähe avalikult esinedes, ühes Keerdoga võtsime osa aktiivselt kõigist päevakorral olevatest küsimustest, nii ametiühingud, töölisteater, üliõpilasorganisatsioonid, "Humanitase" küsimus jne., neid juhtides ja mõjutades."¹¹

Aktiivne tegutsemine võimaldas täiendada EKP ridu nende intelligentsi esindajate näol, kes olid juba tegelnud marksismi-leninismi ideede propagandaga (I. Kruus, H. Haberman, L. Illison, M. Laosson, A. Uiho).¹² Tartu parteiorganisatsioon kujunes Tallinna järel suuruselt teiseks, kusjuures EKP Tartu Komitee juhtis kommunistide tegevust kogu Lõuna-Eestis.¹³ Kommunistide arvu suurenemine võimaldas parteirakukese rajamist ka Tartu Ülikoolis. E. Lepik on märkinud 1940. aastal koostatud biograafias järgmist: "Märtsis 1939. a. moodustati uuesti ümber EKP rakukesed. Kuulusin põrandaalusesse rakukesse, kus olid päälle minu veel sm. O. Sepre ja sm. I. Kruus. Hiljem võtsime sm. O. Sepre Tallinna siirdudes (O. Sepre siirdus 1. sept. 1939 Tallinna Ühise Haigekassa haigla asjaajaja kohale - J. A.) liikmeks tema asemele sm. H. Habermani."¹⁴ Parteiliste dokumentide ja mälestuste võrdlemine lubavad järeldada et rakukese tegevus oli suunatud siiski põhiliselt ülikoolist väljapoole.

1939. aasta sügisel hakkas Eestis kujunema revolutsiooniline situatsioon, mis lahenes võiduka revolutsioonilise pöörde näol 1940. aasta juunis. Esimene nõukogude aasta 1940 - 1941 pani aluse kommunistide organisatsiooni kujunemisele Tartu Ülikoolis.

Selle organisatsiooni ajaloole on pühendatud ka käesolev artiklite kogumik. Sisuliselt on see esimene katse üldistada TRÜ parteiorganisatsiooni ajalugu 1940. aasta sotsialistliku revolutsiooni päevist tänapäevani. Seepärast ei saa seda tööd lugeda kaugeltki lõpetatuks. Kogumikust puudub Suure Isamaasõja ajajärku käsitlev artikkel, kuna sel ajal ülikooli parteiorganisatsiooni faktiliselt ei eksis-

¹¹ EKPA, f. 1, nim. 6, s.-ü. 3333, l. 11.

¹² Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajalooost. II osa. Tln., 1963, lk. 307.

¹³ Sealsamas.

¹⁴ EKPA, f. 1, nim. 6, s.-ü. 1703, l. 17.

teerinud. Teame aga, et paljud kommunistidest õppejõud, üliõpilased ja ülikooli kasvandikud andsid oma elu võitluses fašismi vastu. Suur on paljude praeguste ülikooli kommunistide, endiste sõjameeste panus võidu heaks fašismi üle. See ajaloolõik vajab veel tõsisist uurimist. Mõnevõrra piiratuks jääb kogumiku allikmaterjalide baas. Eriti tuntav on see mälestuste kasutamise osas. Paljud neist, kes meie tänase parteiorganisatsiooni tegevusele aluse on pannud, võiksid oma memuaaridega ajaloopilti oluliselt rikastada.

Koostajad ja autorite kollektiiv loodavad, et käesolev kogumik suudab siiski teataval määral üldistada ülikooli kommunistide ennastsalgavat tööd nelja aastakümne vältel ja olla aluseks detailsemale ülikooli parteiorganisatsiooni ajaloo koostamisele.

J. A n t

ÜLIKOOI PARTEIORGANISATSIOON NÕUKOGUDE KÕRGKOOI
KUJUNDAMISE PERIOODIL (1940 - 1941)

V. Ruus

Kuigi sotsialistliku kultuurirevolutsiooni võit langeb sõjajärgsetesse aastatesse, tehti juba sõjaeelsel, esimesel nõukogude aastal selles valdkonnas ulatuslikke ümberkorraldusi.

V. I. Lenin õpetas, et sotsialismile üleminekuks "on tarvis täielikku pööret, tervet ajajärku kogu rahvamassi kultuurilises arenemises"¹, s. t. "tuleb ümber kasvata da miljoneid talupoegi ja väikeomanikke; sadu tuhandeid teenistujaid, riigiametnikke, kodanlikke haritlasi..."². Leninlike juhendeid järgides on kultuurirevolutsiooni üks tähtsamaid ülesandeid ka kõrgema hariduse sotsialistlik ümberkorraldamine. "Avada kõrgemate koolide auditooriumid ulatuslikult kõigile, kes soovivad õppida," märgitakse NLKP sotsialismi ehitamise programmis, "ja esmajoones tööliste le; tõmmata kõrgemate koolide õppejõududena tööle kõik need, kes võivad seal õpetada; kõrvaldada kõik kunstlikud tõkked värske teaduslike jõudude ja kateedri vahelt; luua õppijatele vajalikud materiaalsed tingimused selleks, et proletaarlased ja talupojad saaksid tegelikult kasutada kõrgemat kooli."³

Lähtudes V. I. Lenini teoreetilisest pärandist ja NLKP sotsialismi ehitamise kogemustest asus ka Eestima Kommunistlik Partei revolutsiooniliste ümberkorralduste teostamisel suunama ja juhtima kõrgkoolide töö ümberkorraldamist uutele, nõukogulikele alustele.

¹ V. I. L e n i n . Teosed. 33. kd., lk. 430.

² V. I. L e n i n . Teosed. 31. kd., lk. 93.

³ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa. Tln., 1956, lk. 420.

Kommunistliku Partei programmiliste eesmärkide saavutamiseks tehti esimeses järjekorras muudatusi kõrgkoolide juhtkonnas ning struktuuris. Nii nimetas J. Varese rahvalitsuse haridusminister J. Semper 19. juulist 1940 Tartu Ülikooli rektoriks prof. H. Riikoja ja prorektoriks prof. A.-T. Kliimani, kes 22. juulil võtsid ametikohad üle endiselt rektorilt prof. H. Kaholt ja prorektoritelt prof. E. Kantilt⁴ ning prof. E. Rootsilt⁵. 9. augustil 1940 täiendati ENSV valitsuse koosolekul 31. juulil 1940 muudetud ülikooli seadust järgmiselt: "Ülikool korraldab ühiskondlik-poliitilist kasvatust kõikide teaduskondade üliõpilastele. Ühiskondlik-poliitilist kasvatust juhib ülikooli ühiskondlik-poliitilise kasvatus juht..."⁶ Vastavalt sellele suunas EKP ühiskondlik-poliitilise kasvatus juhi kohale prof. K. Kure⁷ ja 1940. aasta 18. augustist tema abiks I. Kruusi⁸. 31. augustil likvideeriti usuteaduskond⁹, mille olemus oli vastuolus materialistliku maailmavaate kasvatamise ülesannetega ning juriidiliselt Eesti NSV konstitutsiooniga. Likvideeriti ka üliõpilaskonvendid ja nende vilistlaskogud. Majandusteaduskond viidi suurema seose tõttu tööstusega üle Tallinna Tehnikaülikooli juurde.¹⁰ 10. septembril 1940 tehti ülikooli juhtkonnas uuesti muudatusi - ülikooli rektoriks sai partei suunamisel prof. H. Kruus ning prorektoriks õppetöö alal prof. K. Kure¹¹ (õppeprorektori abideks kinnitati hiljem A. Kipper õppetöö ja prof. A. Koort teadusliku töö alal). Samaaegselt valmistati ette vanemate liiduvabariikide kogemuste alusel üleminekut uuele põhikirjale. Põhikirja projekti töötas välja ülikooli rektoraat ja see kinnitati Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu poolt 9. oktoobril 1940 ENSV Tartu Riikliku Ülikooli ajutise põhikirjana.¹²

⁴ Hiljem kurikuulus okupatsiooniaegne ülikooli rektor.

⁵ "Postimees", 1940, 23. juuli.

⁶ "Postimees", 1940, 11. august.

⁷ "Postimees", 1940, 14. august.

⁸ "Postimees", 1940, 10. september.

⁹ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1 s.-ü. 442, l. 184.

¹⁰ Vt. ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 28. septembril 1940. - "ENSV Teataja", 1940, nr. 5, art. 147.

¹¹ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 437, l. 1-2.

¹² Sealsamas, l. 2.

Uue põhikirja vastuvõtmisega viidi Tartu Ülikooli tegevus nõukogude kergkoolile omastele õiguslikele ja ideoloogilistele alustele. Põhikirjas märgiti seatud eesmärkide ja ülesannete kohta: "Kooskõlas NSVL Konstitutsiooni § 121-ga ja ENSV Konstitutsiooni § 93-ga Tartu Riiklik Ülikool teostab NSVL kõikide kodanike õigust haridusele. Tema eesmärgiks on valmistada ette kaadreid, kes on võimelised omandama eesmist teadust ja tehnikat ja relvastatuna teadusliku sotsialismi teadmistega on valmis kaitsma nõukogude kodumaad ning ennastsalgavalt pühenduma kommunistliku ühiskonna ehitamistööle."¹³

TRÜ põhikirja vastuvõtmise järel jätkus ulatuslik reorganiseerimistöö. Teaduskondade struktuuri kujundamisel tekitas arvukaid vaidlusi TRÜ juhtkonna ja Hariduse ning Tervishoiu Rahvakomissariaadi vahel arstiteaduskonna staatuse küsimus. 26. oktoobril Hariduse Rahvakomissariaadis toimunud nõupidamisel leiti, et arstiteaduskond peab edasi jääma teaduskonnana TRÜ juurde. Seevastu hiljem, ENSV Rahvakomissariide Nõukogu määrusega 27. maist 1941 nähti ette reorganiseerida arstiteaduskond 1. juulist 1941 Tartu Riiklikuks Arstiteaduse Instituudiks.¹⁴

Seega jäi vastavalt põhikirjale TRÜ-sse 1940/41. õppeaastal kuus teaduskonda: arsti-, õigus-, ajaloo-keele-, matemaatika-loodus-, põllumajandus- ja loomaarstiteaduskond. Dekaanideks määras rektor 1940. aastal ajaloo-keeleteaduskonnas prof. A. Koorti (hiljem prof. P. Tarvel), arstiteaduskonnas prof. G. Rooksi, matemaatika-loodusteaduskonnas prof. G. Rõgo (hiljem prof. H. Riikoja), õigusteaduskonnas prof. H. Kadari, põllumajandusteaduskonnas prof. N. Rootsi ja loomaarstiteaduskonnas prof. J. Kaarde.¹⁵

Organisatsioonilise ebaühtluse likvideerimiseks õppeprotsessis viidi seniste õppetoolide asemel sisse kateedrite süsteem. "Kateeder," märgiti põhikirjas, "on Tartu Riikliku Ülikooli õppetegevuse ja teadusliku uurimistöö põhiorganisatsiooniks, mis vahenditult teostab õppemetoodilist ja teaduslikku uurimistööd ühes või mitmes omavahel tihedalt seotud distsipliinis."¹⁶ Üldse moodustati 81 kateedrit, neist 4

¹³ "ENSV Teataja", 1940, nr. 24, art. 268.

¹⁴ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 430, l. 38-39.

¹⁵ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 437, l. 2

¹⁶ "ENSV Teataja", 1940, nr. 24, art. 268.

Üleülikoolilist: marksismi-leninismi aluste, poliitilise ökonoomia, kehalise kasvatuse ja sõjalise õpetuse kateedrid.¹⁷ Ainesüsteem asendati kursuste süsteemiga, mis välistas võimaluse, et üliõpilane saaks olla üle ühe aasta ühel kursusel, nagu seda pahatihti juhtus kodanliku korra aegses ülikoolis. Loengutest osavõtt oli nüüd kohustuslik, ühelt kursusest teisele üleviimiseks tuli sooritada kindlaksmääratud eksamid. Senise ülikooli valitsuse asemel asus tegutsema ülikooli nõukogu, kelle moodustasid nõuandva asutusena rektor, prorektorid, viimaste abid, dekaanid ja ülikooli partei- ja ametiühingu- ning komsomoliorganisatsiooni esindajad.¹⁸

Tugevdati ka ülikooli õppe- ja teaduslikku baasi. Uuen-dati mitmete laboratooriumite sisustust. Laienes ülikooli va-rustamine kirjandusega. 1940. aasta septembrist kuni 1941. aasta maini täienes näiteks ülikooli raamatukogu ligi 10 000 teistest liiduvabariikidest saadud raamatuga.¹⁹ Laienes ka ülikooli kirjastustegevus. Organiseeriti venekeelsete kõrg-kooliõpikute ja -õppeprogrammide tõlkimine ning väljaandmi-ne. 1. märtsist 1941 reorganiseeriti Eesti NSV Rahvakomissa-ride Nõukogu määrusega TRÜ juures olevad zooloogia, geoloogia ja arheoloogia muuseumid õppe-keskmuseumideks.²⁰ Reor-ganiseeriti teaduslikud seltsid. Teadusliku uurimistöö kes-kusena nähti 6. mail 1941 ette ülikooli juurde kaheksa tea-dusliku sektsiooniga Teadusliku Uurimistöö Instituudi asuta-mine²¹, mis pidi saama ENSV Teaduste Akadeemia eelkäijaks. 1940/41. õppeaasta sügissemestril töötas ülikoolis 358 õppe-jõudu, neist 98 professorit ja dotsenti²², kevadsemestri lõ-pul ulatus õppejõudude arv juba 446-ni²³.

¹⁷ Vt. ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 437, l. 3.

¹⁸ "Tartu Kommunist", 1940, 18. oktoober.

¹⁹ "Noorte Hääl", 1941, 29. mai.

²⁰ "ENSV Teataja", 1941, nr. 32, art. 459 ja H. Riik-ojalt saadud andmell.

²¹ Vt. "ENSV Teataja", 1941, nr. 49, art. 744.

²² EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 28, l. 92.

²³ J. K a l i t s . EKP tegevus Tartu Ülikooli kujun-damisel Nõukogude kõrgemaks kooliks (1940 - 1941). - TRÜ toi-metised. Vihik 173. Tõid NLKP ajaloo alalt III. Tartu, 1965, lk. 87.

Leninliku kultuurirevolutsiooni nõuetest lähtudes pöörasid EKP ja Eesti NSV valitsus suurt tähelepanu kõrgema hariduse klassialuste muutmisele ja töörahvale kättesaadavaks tegemisele.

Üliõpilaste sotsiaalse koosseisu reorganiseerimise juuriidiliseks aluseks sai Eesti NSV haridusministri poolt 6. augustil 1940 väljaantud määrus üliõpilaste vastuvõtmise kohta ülikooli. Selles on öeldud: "Ülikooli võetakse vastu isikuid esmajoones tööliste, kehvema talurahva ja töötava intelligentsi hulgast."²⁴ Ülikooli astuda soovijalt nõuti nimetatud määruse kohaselt peale hariduse, vanuse, kodakondsuse ja sõjaväeteenistuse kohta käivate dokumentide ka linna- või vallavalitsuse poolt väljaantud tõendit sotsiaalse päritolu kohta.²⁵ Ühtlasi tuli esitada tõend teenistuse ja perekonna varalise olukorra kohta enne 21. juunit 1940.²⁶ Sooviavalduste läbivaatamiseks moodustati kolmeliikmeline komisjon, kuhu kuulusid ülikooli rektor, EKP Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskkliidu esindajad.²⁷

Erialgsete kavatsuste kohaselt pidi uute üliõpilaste vastuvõtmine toimuma ilma eksamiteta. Hiljem nähti ette sisseastumiskatse - eestikeelne kirjalik töö, mis pidi aitama välja selgitada eksamineeritava üldist arengut ning sobivust valitud erialale.

Üldse oli ette nähtud vastu võtta 580 uut üliõpilast. Ülikooli astumise sooviavaldusi oli üle 1000, vastu võeti 521 soovijat²⁸, kellest enamik (326) pärines tööliste ja väiketalupoegade hulgast.²⁹ Kuna vastu võeti ka 505 endist üliõpilast³⁰, siis alustas 1. oktoobril 1940 ülikoolis tööd 3478 üliõpilast.³¹ Seoses lahkumise ja lõpetamisega langes

²⁴ "Postimees", 1940, 7. august.

²⁵ Varem immatrikuleeritud üliõpilastelt seda ei nõutud.

²⁶ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 437, l. 6.

²⁷ "Postimees", 1940, 21. august.

²⁸ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 442, l. 542.

²⁹ "Tartu Kommunist", 1940, 18. detsember.

³⁰ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 437, l. 8.

³¹ "Tartu Kommunist", 1940, 18. detsember.

Üliõpilaste arv sügissemestri lõpuks 2124-le.³²

Üliõpilaste koosseisu reorganiseerimiseks rakendatud abinõude tulemused peegelduvad alljärgnevas tabelis.

TRÜ üliõpilaste koosseis protsentides sotsiaalse päritolu järgi 1940/41. õppeaastal³³

Sotsiaalne päritolu	Sügissemestril	Kevadsemestril
Töölised	40,87	42,68
Töötav talurahvas	14,36	14,80
Töötav intelligents	23,68	22,80
Kinnisvara, äriliste, töös- tus- ja põllumajandusette- võtete omanikud	20,48	19,17
Vaimulike ametite pidajad	0,61	0,55

³² ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 437, l. 13; s.-ü. 442, l. 543 alusel.

EKP ja nõukogude võimu poolt töörahva hulgast pärinevatele üliõpilastele õppimisvõimaluste loomises oli tähtsal kohal ka nende õppemaksust vabastamine ja neile stipendiumide määramine. Besti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 15. oktoobrist 1940 nähti ette tööliste, töötava talurahva ja töötava intelligentsi laste õppemaksust vabastamine.³³ Õppemaks seati sisse neile üliõpilastele, kelle vanemad elatusid mittetöisest tulust.³⁴ Nimetatud määruse alusel oli TRÜ-s 1. jaanuariks 1941 õppemaksust vabastatud 1739 üliõpilast³⁵ e. umbes 80 % üliõpilaskonnast. Kaotati ka immatrikuleerimismaks ja maksud eksamite ning praktikumide sooritamise eest.

³² J. K a l i t s . EKP tegevus Tartu Ülikooli kujundamisel Nõukogude kõrgemaks kooliks (1940 - 1941), lk. 89.

³³ Vt. "ENSV Teataja", 1940, nr. 27, art. 315.

³⁴ Vastavalt varalisele seisundile tuli neil õppemaksu tasuda TRÜ-s 200 - 280 krooni aastas.

³⁵ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 437, l. 11.

Alates 15. novembrist 1940 hakkas kehtima stipendiumide maksmise juhend, mille kohaselt määrati hästi edasijõudvatele ja toetust vajavatele töötava rahva lastele stipendiumid vastavalt kursustele esialgse suurusega 40 - 60 krooni kuus.³⁶ Järgnevalt korrigeeriti stipendiumide suurust 130 - 200 rublani ning ühtlustati 1941. aasta algul 200 rublale kuus. Stipendium määrati sügissemestril 484-le, kevadsemestril 634 üliõpilasele.³⁷ Seega sai kõrgema hariduse omandamine võimalikuks ka majanduslikult kehvade vanemate lastele, kuigi nii õppemaksust vabastamisse ja stipendiumide määramisse suhtuti nii mõnigi kord formaalselt ega arvestatud küllaldaselt klassiprintsiipi.³⁸

Töötava rahva laste ülikooli astumise kergendamiseks võttis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 4. märtsil 1941 vastu määruse kuuekuuliste ettevalmistuskursuste organiseerimise kohta. Kursuslastele nähti ette stipendium, kursuste ajaks töölt vabastamine, tasuta õpikud, koht ühiselamus.

Uue teadusliku kaadri ettevalmistamiseks avati aspirantuur seitsmel erialal. Õppeajaks oli ette nähtud kolm aastat ja riiklik stipendium 400 rubla kuus. 4. mail 1941 kinnitati TRÜ aspirantuuri 23 aspiranti.³⁹

Suurt tähelepanu pöörasid EKP ja Eesti NSV valitsus üliõpilaskonna ja õppejõudude kasvatamisele marksismi-leninismi teooria alusel. Ideoloogilise töö teoreetiliseks keskuseks pidi kujunema marksismi-leninismi aluste kateeder. Selle komplekteerimisest õppejõududega võttis vahetult osa EKP Keskkomitee. Esmakordselt hakati ülikoolis õpetama marksismi-leninismi avalikult ja seaduslikul alusel. Kuid kursuse sisseviimine valmistas kaadri puuduse tõttu esialgu tõsisid raskusi. Vastava ettevalmistusega ja eesti keelt valdavaid õppejõude oli väga vähe ning olemasolevadki olid koormatud paljude parteiliste ja riiklike ülesannetega. Seetõttu luges marksismi-leninismi kursust sügissemestril ainult viis õppejõudu: prof. K. Kure, I. Kruus, J. Laube,

³⁶ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 441, l. 272.

³⁷ Vt. sealsamas, l. 9 ja "Tartu Kommunist", 1941, 4. märts.

³⁸ Vt. näiteks "Tartu Kommunist", 1940, 20. november.

³⁹ "Tartu Kommunist", 1941, 5. mai.

N. Puusepp ja V. Päll. Kursuse omandamiseks oli esialgu pla-
neeritud 136 tundi. Tegelikult töös käigus seda arvu korrigeeriti
ja lõplikult arvaks jäi 100 tundi. Esialgu loeti kur-
sust kuni 400 üliõpilasest koosnevale auditooriumile, mis-
tõttu kannatas ka aine omandamine. Üliõpilaste suhtumine
marksismi-leninismi aluste omandamisse oli semestri algul,
nagu märgiti TRÜ sügissemestri aruandes, enamiku juures umb-
usklik, vähemiku juures isegi vaenulik. Aegamööda suhtumine
muutus ja õppeaasta teisel poolel hakkas aine õpetamine mi-
nema normaalselt. Oma osa etendas siin ka sellealaste loen-
gute pidamine erialaõppejõududele alates 1. detsembrist 1940.
Esimesteks marksismi-leninismi aluste kateedri aspirantideks
said M. Rauk, A. Kajand ja A. Kaal.⁴⁰

Sotsialismi ehitamise kogemused on näidanud, et suurt
osa ideoloogilises töös ja ka ümberkorraldustöös tervikuna
on ühiskondlikel organisatsioonidel. TRÜ põhikirjas seati
ülikooli ühiskondlike organisatsioonide ülesandeks "üliõpi-
laste, õppejõudude ja ülikooli kaastööliste poliitiline kas-
vatamine...", kuid samuti rektori abistamine õppetöö läbivi-
misel, töötajate kvalifikatsiooni tõstmisel ja kultuurilise
kasvatustöö organiseerimisel.⁴¹

Ülikooli töö reorganiseerimisel nõukogude kõrgkooli alus-
tele ning üliõpilaste ja õppejõudude kasvatustöös oli suure
tähtsusega 5. septembril 1940 loodud TRÜ parteialgorganisat-
sioon, kelle võitlustraditsioonid ulatusid juba EKP illegaal-
se töö perioodi. Nii töötas 1939. aastal ülikoolis illegaal-
ne organisatsioon, kuhu kuulusid O. Sepre, E. Lepik, I. Kruus
ning hiljem ka H. Haberman ja A. Uiho.⁴² Enne ajaloolisi juu-
nisündmusi õppis ja töötas ülikoolis viis kommunisti: A. Ve-
imer (lõpetas juunis majandusteaduskonna), E. Lepik (õigus-
teaduskonna üliõpilane), I. Kruus (ajaloo-osakonna üliõpi-
lane), A. Uiho (arstiteaduskonna üliõpilane), H. Haberman (mõ-
loog, vanemassistent). EKP Keskkomitee ülesandel lahkusid
Tartust 1940. aasta juunis A. Veimer, E. Lepik, H. Haberman
ja A. Uiho⁴³, kes asusid täitma vastutusrikkaid ülesandeid
1940. aasta revolutsiooni läbiviimisel. Põrandaaluse võitlus-

⁴⁰ L. Rootsilt saadud andmeil.

⁴¹ Vt. "ENSV Teataja", 1940, nr. 24, art. 268.

⁴² "Nõukogude Kõrgem Kool", 1941, nr. 2, lk. 117.

⁴³ L. Rootsilt saadud andmeil.

staažiga jäi ülikooli I. Kruus, kes võttis EKP Tartu Komitee liikmena juhtivalt osa sotsialistliku revolutsiooni läbiviimisest Tartus. Pärast EKP ametlikku legaliseerimist hakati 1940. aasta juulis parteisse vastu võtma uusi liikmeid. Nagu kirjutab oma mälestustes L. Illisson, olid kommunistid illegaalse töö aastatel loonud laialdase aktiivi, mistõttu Tartu parteiorganisatsiooni read kasvasid 1940. aastal mitmekordseks.⁴⁴ See avaldus ka ülikoolis moodustatud parteiorganisatsiooni koosseisus, kuhu peale parteialgorganisatsiooni sekretäri I. Kruusi ja K. Kure kuulusid 1940. aasta juunis-augustis partei ridadesse astunud H. Kruus, L. Takk, F. Issak, A. Koik, S. Siimer ja A. Jassmann.⁴⁵ Ülikooli parteiorganisatsiooni asutamas olnuks hea meel näha ka A. Hinti, D. Hinti-Vaarandit, P. Hubelit, R. Alasood, A. Kaalu, H. Graber, V. Kruusi, M. Laossoni, V. Kosenkraniust jt. endise Akadeemilise Ühiskonnateaduste Klubi liikmeid,⁴⁶ kirjutab oma mälestustes F. Issak, kuid revolutsioon viis nad uute ajalehtede ja ajakirjade toimetustesse või nõukogude riigiaparaati rajama. Tähtsamaid riiklikke ülesandeid said juba 1940. aasta juulis samuti üliõpilased V. Saar, M. Sõstsikov, S. Strazd, A. Reining, N. Titov jt.⁴⁷

Seoses parteiorganisatsioonide reorganiseerimisega 1941. aasta algul ühendati TRÜ algorganisatsiooniga K. Mäe nimelise Kõrgema Kunstikooli algorganisatsioon⁴⁸ ning "Vanemuise" teatris ja kirjastustes töötavad kommunistid, mistõttu 8. jaanuaril 1941 oli TRÜ parteialgorganisatsioonis juba 15 liiget ja 8 liikmekandidaati.⁴⁹ Peale eelnimetatute kuulusid algorganisatsiooni E. Taat, A. Illisson, A. Rängel, O. Lohk, K. Kliimand, N. Vanaselja, L. Ird, K. Ird. Liikmekandidaateks olid A. Bach-Liimand, A. Kaimur, A. Kärt, K. Tombak, M. Rauk, T. Kald, A. Nälk, S. Jassmann.⁵⁰

⁴⁴ Vt. "Edasi", 1973, 21. juuni.

⁴⁵ Algorganisatsiooni liikmed 10. nov. 1940. EKRA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 27, l. 58.

⁴⁶ Vt. "Looming", 1969, nr. 7, lk. 1047.

⁴⁷ Z. Saarelt saadud andmeil.

⁴⁸ Vrd. EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 27, l. 58 ja s.-ü. 29, l. 7.

⁴⁹ EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 29, l. 7.

⁵⁰ Sealsamas.

14. ja 15. jaanuaril toimus TRÜ parteialgorganisatsiooni aruande-valimiskoosolek. Peetud oli selleks ajaks 8 algorganisatsiooni koosolekut.⁵¹ Koosolek märkis tunnustavalt ära parteiorganisatsiooni ideoloogilise töö eriti NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste ettevalmistamisel. Selleks oli organiseeritud ülesseatud saadikukandidaatide toetamise ja valimiste selgituskoosolekuid teaduskondades, välkmiitینگuid ja teisi üritusi, kuhu tõmmati kaasa nii üliõpilasi, õppejõude kui teenistujaid. Samas kritiseeriti ka parteitöös ilmnenu puudusi, millest esikohal olid kooskõlastamatus ja plaanipäratus ühiskondlike organisatsioonide töös; otsuste täitmise vähene kontroll ja ebapiisav võitlus reaktiooniliste elementide vastu. Vastuvõetud otsuses nõuti nii eeltoodud puuduste kõrvaldamist kui ka tervikuna ideoloogilise töö tugevdamist. Seoses algorganisatsiooni liikmete arvu kasvuga valiti üldkoosolekul kolmeliikmeline büroo, kuhu kuulusid I. Kruus (sekretär), K. Kure ja L. Takk.⁵²

Analoomilisi probleeme ülikooli töös arutas 28. ja 29. jaanuaril 1941 toimunud EK(b)P Tartumaa organisatsiooni konverents. "Näiteks arvatakse mõnede parteilaste seas," ütles konverentsil I. Kruus, "et ülikoolis võib ju töötada, kuid seal siiski hädid tulemusi ei või olla, kuna sääl olevat ainult reaktsiooni pesa. Ei ole Tartus ühtegi partei algorganisatsiooni, kelle liikmed oleksid niivõrd kõrvalülesannetega seotud, kui seda on Tartu Riikliku Ülikooli algorganisatsiooni liikmed... On loodud tihe kontakt paremikutega õpetajaskonnas, eriti valimiskampania ajal. Samuti on tehtud ka suur, kuid mitte küllaldane töö üliõpilaskonnas."⁵³ Konverents kohustas EKP Tartumaa Komiteed täie energia ja plaanikindlusega võitlema ülikooli muutmise eest nõukogulikuks kõrgkooliks.⁵⁴ Konverents valis EK(b)P IV kongressi delegaatideks L. Irdi, I. Kruusi, K. Kure, K. Liimandi ja K. Irdi.

⁵¹ "Tartu Kommunist", 1941, 21. jaanuar.

⁵² "Nõukogude Kõrgem Kool", 1941, nr. 2, lk. 118.

⁵³ EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 28, l. 8.

⁵⁴ Vt. J. K a l i t s . EKP tegevus Tartu Ülikooli kujundamisel Nõukogude kõrgemaks kooliks (1940 - 1941), lk. 94.

1. veebruaril 1941 kuulus algorganisatsiooni juba 17 liiget ja 8 kandidaati ja ta oli linna 13 parteiorganisatsioonist suurim.⁵⁵ Samal kuupäeval valiti ka I. Kruus EK(b)P Tartumaa Komitee büroo liikmeks.⁵⁶ 18. veebruaril 1941 tunnistas EK(b)P Tartumaa Komitee "vajalikuks palgalise parteiorganisaatori koha loomise ülikooli juurde", kuivõrd "praegused parteitöölised ülikooli juures on oma otseste ülesannetega niivõrd ülekoormatud, et nad ei suuda edukalt täita neid ülesandeid, mida eeldab parteitöö ülikoolis". Ühtlasi otsustati EKP Keskkomitee sekretäri N. Karotamme ettepaneku kohaselt moodustada komisjon ülikoolis toimuva ümberkorraldustöö kontrollimiseks. Komisjoni määramati M. Laosson, E. Päll ja A. Rängel.

Komisjoni töö tulemused fikseeriti 15. märtsil 1941 EK(b)P Tartumaa Komiteele esitatud aruandes. Selles märgiti: "Ülikooli ümberkorraldamine vastavalt Nõukogude kõrgeimate õppeasutuste põhikirjale, mis alates 1940. a. oktoobrist on väikeste muudatustega ka Tartu Riikliku Ülikooli põhikirjaks, on märtsiks 1941 üldjoontes teostatud."⁵⁷ Õigustanud oli end kateedrite süsteemi loomine, mis võimaldas tööd planeerida ja kontrollida. 1940. aasta sügisega võrreldes oli üliõpilaskond ideoloogiliselt kasvanud. Tunnustati ülikooli parteialgorganisatsiooni, eriti K. Kure, H. Kruusi ja L. Kruusi tööd ümberkorralduste juhtimisel. Samal ajal nenditi järjekordselt kontaktide nõrkust ülikooli ühiskondlike organisatsioonide ja juhtkonna vahel, eriti parteiorganisatsiooni ja kommunistlike noorte, samuti ametiühingu ja rektoraadi vahel. Aruandest selgus ka vähene parteipoliitiline töö õppejõudude hulgas. Nii olid tollal ülikooli 322 õppejõust partei liikmed ainult marksismi-leninismi õpetavad õppejõud ja rektor. Erialaõppejõududest olid väljaspool ülikooli lektoritena esinenud ainult mõned üksikud. Ka selles aruandes märgiti kommunistide ülekoormatust ning rõhu-

⁵⁵ Vt. EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 28, l. 48; s.-ü. 176, l. 2-3.

⁵⁶ Büroosse kuulusid veel V. Sassi (sekretär), K. Jalak, P. Tänav, M. Laosson, A. Pressmann, A. Ilisson. EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 29, l. 16.

⁵⁷ EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 246, l. 42.

tati koosseisulise parteiorganisatsiooni sekretäri koha moodustamise vajalikkust.⁵⁸

Kuivõrd algorganisatsiooni kuulus ka teistes asutustes töötavaid kommuniste, siis tegeldi rohkesti ka ülikooliväliste probleemidega. Näiteks märgitakse TRÜ algorganisatsiooni otsuses "Vanemuise" teatri olukorra kohta (otsus kinnitati 12. aprillil 1941 EK(b)P Tartumaa Komitee poolt): "1) Tunnistada sms. K. Irdi ("Vanemuise" komissari) poliitiline joon õigeks ja töö rahuldavaks... 3) EK(b)P Tartu R. Ülikooli algorganisatsioon peab sobivaks "Vanemuise" direktoriks ja kunstiliseks juhiks sm. K. Irdi."⁵⁹ See taotlus ka rahuldati. 1. aprillist 1941 rahuldati ka koosseisulise parteialgorganisatsiooni sekretäri koha taotlus.

Parteialgorganisatsiooni organisatsioonilise ja ideoloogilise töö tõhustamise tulemuseks oli 1941. a. kevadel paljude uute partei liikmekandidaatide vastuvõtmine nii üliõpilaste, õppejõudude kui teenistujate hulgast. Nii kinnitati EK(b)P Tartumaa Komitee poolt partei liikmekandidaatideks A. Jakobson, Z. Saar, A. Kajand, E. Kirss, B. Oras, O. Urgart, J. Nõu, A. Vassar, A. Männiste, E. Rängel, J. Tammelo, J. Koit, L. Kljatško, V. Kosenkranius, P. Rubel jt.⁶⁰ Paljudel oli soovitajaks algorganisatsiooni sekretär I. Kruus. Partei liikmete ridu täiendasid ka ülikooli tööle saanud õppejõud teistest liiduvabariikidest (R. Antons ja L. Roots) ning K. Taev Tallinnast. Samal ajal suunati mitmed algorganisatsiooni liikmed nagu E. Taat, N. Vanaselja, J. Nõu, F. Issak, A. Kajand, I. Kruus parteitööle EK(b)P Tartumaa Komiteesse. Esialgu töötas I. Kruus EK(b)P Tartumaa Komitee teise sekretärina. 14. mail 1941 määrati ta maakonnakomitee esimeseks sekretäriks. Ülikooli parteiorganisatsiooni juhtisid sel ajal esmalt K. Kure ja L. Takk.⁶¹ 11. juunil 1941 kinnitas EK(b)P Tartumaa Komitee K. Kliimandi K. Mäe nimelise Kõrgema Kunstikooli parteiliikmete ja -kandidaatide grupiorga-

⁵⁸ Vt. EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 246, l. 42-45.

⁵⁹ EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 29, l. 75.

⁶⁰ Sealsamas, l. 54-69, 124-144. Mitmed neist olid partei liikmekandidaadiks astunud juba 1940. a. sügisel.

⁶¹ L. Rootsilt saadud andmeil.

nisaatoriks ja 19. juunil 1941 A. Koiki TRÜ parteialgorganisatsiooni sekretäriks.⁶²

Ühest viimasest ülikooli parteialgorganisatsiooni sõjajaeelsest koosolekust teatab EK(b)P Tartumaa Komitee informatsioon 20. maist 1941. Selles märgitakse mai keskel toimunud koosolekut, millest võttis osa 32 seltsimeest. Koosolekul võeti parteisse vastu kaks partei liikmekandidaati. Arutati propagandatöö küsimusi, mille kohta võeti elavalt sõna. Üldse oli 19 sõnavõttu.⁶³ L. Rootsi mälestuste põhjal olid kohal H. Kruus, K. Kure, R. Antons, E. Kirss, S. Siimer, M. Rauk, V. Päll, L. Takk, A. Bach-Liimand jt., arutati ka TRÜ komsomoliorganisatsiooni tööd. Koosolekul võeti partei liikmekandidaadiks vastu esimene kommunistlik noor, ülikooli komsomoliorganisatsiooni sekretäri asetäitja L. Kljatsko.

EKP TRÜ organisatsiooni eestvõttel loodi ülikoolis ka esimene ametiühinguorganisatsioon. Juba 1940. aasta juulis hakkasid õigus- ja majandusteaduskonna üliõpilased A. Koik ja V. Tenno EKP Tartu Komitee liikmelt I. Kruusilt saadud ülesande kohaselt tegema ettevalmistusi üliõpilaste ametiühingu organiseerimiseks. Septembris moodustati selleks 7-liikmeline ajutine komitee.⁶⁴ Üliõpilaste ametiühing pidi kujunema peamiseks üliõpilaste endaalgatuslikuks organisatsiooniks ning pärast pikki vaidlusi leiti, et see tuleks organiseerida õppejõudude ja teenistujate organisatsioonist eraldi. Ametiühingusse astujate soovil avaldused (16. oktoobriks 1940 oli esitatud üle 1000 avalduse)⁶⁵ vaatas läbi ajutine komitee ja esitas need 1940. a. sügisel moodustatud Hariduse- ja Kunstiteaduslike Ametiühingule kinnitamiseks. Üliõpilaste ametiühingukomitee valimised toimusid 24. oktoobril 1940. Komitee esimeheks sai kommunist A. Koik (hiljem K. Raidväli), sekretäriks V. Tenno. Komiteesse kuulusid veel üliõpilased E. Vahkal, E. Kirss, V. Virkoja, A. Tohver jt.

⁶² EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 29, l. 153-161.

⁶³ EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 58, l. 72.

⁶⁴ "Tartu Kommunist", 1940, 16. oktoober ja V. Tennolt saadud andmeil.

⁶⁵ Sealsamas.

Organiseerimistöö tulemusena täienesid ametiühingu read iga päevaga. Kui 1940. a. novembris oli üliõpilaste ametiühing 952 liiget, siis sügissemestri lõpuks oli vastu võetud juba 1307 liiget.⁶⁶ 15. veebruaril 1941 oli ametiühing 1578 üliõpilast⁶⁷ ehk 74 % üliõpilaskonnast. 19. oktoobrist kuni 20. detsembrini 1940 organiseeriti ka õppejõude ja teenistujaid ühendav TRÜ teenistujate ametiühing eesotsas prof. H. Riik-oja, E. Talviku, prof. A. Tominga, A. Kipper, A. Humala jt. õppejõududega.

Üliõpilaste ametiühingu töö plaanipärasemaks ja edukamaks muutmiseks loodi 1941. a. algul kõikides teaduskondades ametiühingubürood. Nii komitee kui büroode juures moodustati kolm komisjoni: õppetöö, massilise kultuuritöö ja majandus-komisjon.⁶⁸ Teaduskondade büroode ülesandeks jäi seinaleh-tede väljaandmine, poliithariduslike referaatide arutamine, õppemetoodiliste nõupidamiste läbiviimine, isetegevusõhtute korraldamine ja mitmed teised üritused.⁶⁹ Koos dekanaatide-ga kontrolliti samuti õppetöö edukust ja stipendiaatide koos-seisu.⁷⁰

Koos komsomoliorganisatsiooniga moodustas ametiühing ka isetegevusringe, näiteks oli 1940. a. lõpuks loodud muusi-ka-, kirjandus- ja kunstiring. Tegutses kõnekunstiring õppe-jõud V. Adamsi juhtimisel. Organiseeriti samuti male- ja spor-ring, kus 1941. a. korraldati võistlusi ja VTK-normide täit-mist.⁷¹ Anti välja seinalehte "Nõukogude üliõpilane". Kes-ksemaks ringiks üliõpilaskonna poliitilisel kasvatamisel ku-junes marksismi-leninismi ring, mis organiseeriti 1. detsemb-ril 1940.⁷² Ring korraldas järjekindlalt referaatkoosolekuid, kusjuures referentideks olid ringi liikmed (keskmiselt 40 üliõpilast) ja võimaluse korral ka õppejõud. Referaatide tee-

⁶⁶ EKPA, f. 1, nim. 1. s.-ü. 28, l. 93.

⁶⁷ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 437, l. 64.

⁶⁸ "Nõukogude Kõrgem Kool", 1941, nr. 4, lk. 249.

⁶⁹ J. K a l i t s . EKP tegevus Tartu Ülikooli kujunda-misel Nõukogude kõrgemaks kooliks (1940 - 1941), lk. 97.

⁷⁰ EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 58, l. 97.

⁷¹ EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 58, l. 97.

⁷² Vt. "Nõukogude Kõrgem Kool", 1941, nr. 1, lk. 62.

maks olid näiteks "Usk ja poliitika", "Kapitalismi laostumine ja sotsialistliku ühiskonna teke", "Dialektilisest ja ajaloolisest materialismist" jt.

Poliitiline tegevus aktiveerus ülikooli ametiühinguorganisatsioonis eriti seoses Eesti NSV saadikute valimisega NSV Liidu Ülemnõukogusse. Toimusid üliõpilaste valimiseelsed koosolekud teaduskondades, kus toetati kätiste ja organisatsioonide poolt ülesseatud saadikukandidaate.⁷³ Grupp arstiteaduskonna I kursuse üliõpilasi avaldas ajakirjanduses üleskutse, milles kutsuti kõiki üliõpilasi aktiivselt osa võtma valimiskampaaniast.⁷⁴ Paljud üliõpilased ja õppejõud tegutsesid agitaatorite ja propagandistidena.

TRÜ ametiühinguorganisatsiooni liikmed osalesid aktiivselt ka paljudes teistes riiklikes üritustes ja tähtpäevade tähistamises. Näiteks organiseeriti massilist osavõttu demonstratsioonidest, milleks 1. mai eel astusid teenistujate ja üliõpilaste ametiühing sotsialistlikku võistlusesse.⁷⁵ Abs-tati maatöörahvast 1941. aasta kevadkülvil läbiviimisel, võeti aktiivselt osa nõukogude ajakirjanduse levitamisest ning kolmanda viisaastaku riigilaenu tellimisest. Ametiühingulise töö kogemuste vahetamiseks sõlmiti sidemeid Moskva ja Lenini-gradi kõrgkoolidega.

EKP TRÜ algorganisatsiooni juhtimisel alustas 1940. a. sügisel tööd ka partei lähim võitlusabiline ja reserv - Kommunistliku Noorsooühingu algorganisatsioon. Esimene TRÜ ELKNÜ organisatsiooni koosolek peeti 4. oktoobril 1940. aastal. Koosolekust osavõtjaid oli 22.⁷⁶ Sekretäriks valiti farmaatsiaüliõpilane Z. Grossfeldt (hiljem I. Kononov). Vastuvõetud otsuses rõhutati täieliku koostöö vajalikkust ülikooli parteiorganisatsiooniga. ELKNÜ TRÜ Komitee kolmeliikmeline büroo alustas tegevust 10. oktoobril. Büroos moodustati kolm sektorit: välispoliitiline, sisepoliitiline ja kaadrialase töö sektor. Tähtsamaks ülesandeks seati üliõpilaskonna poliitiline kasvatamine. Kuid tolleaegne algorganisatsiooni bü-

⁷³ Vt. "Tartu Kommunist", 1940, 20. detsember.

⁷⁴ "Noorte HÄäl", 1940, 30. november.

⁷⁵ Vt. "Tartu Kommunist", 1941, 30. aprill.

⁷⁶ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 437, l. 60.

roo ei suutnud nende suurte ülesannetega kogemuste puudumise ja tööga ülekoormatuse tõttu rahuldavalt toime tulla. Komsomolikoosolekud kujunesid igavateks ja sõnavõtuvaesteks.⁷⁷

Tartu Riikliku Ülikooli komsomolialgorganisatsiooni kimsimust arutati ELKNÜ Tartumaa Komitee bürool, kus sisukama ja plaanikindlama töö huvides nähti ette ülikoolile palgeline algorganisatsiooni sekretäri koht. Valiti ka uus komitee. 18. märtsil 1941 kinnitas ELKNÜ Tartumaa büroo sellele ametikohale E. Maksa. Kõik see tugevdas komsomolitöö juhtimist.

TRÜ komsomoliorganisatsioon jaotati teaduskondade järgi gruppidesse, mida juhtisid grupiorganisaatorid. Kommunistlikud noored hakkasid vahetult osa võtma teaduskondade elust. Korraldati MOPR-i ja Osoaviahimi selgituskoosolekuid, organiseeriti nende rakukesi, selgitati teaduskonnas EK(b)P IV kongressi otsuseid. L. Rootsi andmetel oli 1941. aasta kevadel TRÜ komsomoliorganisatsioonis arvel 28 liiget ning viis noort valmistusid astuma ELKNÜ ridadesse. Mitmed kommunistlikest noortest üliõpilased töötasid keskkoolides komsorgidena. A. Ilisson oli valitud ELKNÜ Tartumaa Komitee sekretäriks, I. Karoles Tartu pioneeride üldjuhiks.⁷⁸ Nagu märkis EKP TRÜ algorganisatsioon 1941. aasta mais toimunud koosolekul, oli suhteliselt väike TRÜ komsomoliorganisatsioon teinud 1941. aasta kevadel tõsist kasvatustööd õppiva noorsoo hulgas nii ülikoolis kui ka väljaspool seda.

EKP TRÜ organisatsiooni kui ka ametiühingu ja komsomoli pulbitseva tegevuse katkestas Suur Isamaasõda. Paljud ülikooli töö ümberkorraldamises aktiivselt osalenud üliõpilased, õppejõud ja teenistujad astusid relv käes võitlusse fašistlike okupantidega. Mitmed neist andsid oma elu kodumaa vabastamise eest.

Esimesel nõukogude aastal omandatud kogemused olid ahuseseks. Õppe-kasvatustöö ja teadusliku töö organiseerimisele sõjajärgseil aastail.

⁷⁷ Vt. J. K a l i t s . EKP tegevus Tartu Ülikooli kujudamisel Nõukogude kõrgemaks kooliks (1940 - 1941), lk. 95.

⁷⁸ Vt. lähemalt "Edasi", 1978, 5. august.

ПАРТИЙНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ТГУ В ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ
(1944-1950)

Р.Г. Григорян

Осенью 1944 года после изгнания фашистских оккупантов из Эстонии, несмотря на трудные условия военного времени, Коммунистическая партия и Советское правительство приступили к возрождению высшей школы республики. Важным фактором восстановления и дальнейшего развития вузов являлось создание и укрепление вузовских первичных партийных организаций. Через них партия всегда связывалась с широкой массой студенчества и профессорско-преподавательским составом, воспитывала их, укрепляла руководящие органы вузов, регулировала социальный состав студенческой молодежи, руководила и направляла работу вузовских коллективов. Как указывает Л.И. Брежнев, "партийная организация университета или института - это политический авангард коллектива, а вузовский партком - его боевой штаб"¹.

Воссоздание университетской партийной организации началось сразу же после принятия бюро ЦК КП(б) Эстонии постановления "О создании первичных партийных организаций на территории Эстонской ССР" от 11 октября 1944 года.² В своем постановлении бюро ЦК КП(б)Э указало на необходимость в кратчайший срок создать партийные организации, провести выборы партийных бюро, избрать секретарей первичных партийных организаций и их заместителей.³

Восстановление деятельности партийной организации университета было сопряжено с определенными трудностями. Во-первых, во время войны она практически перестала существовать и надо было создавать ее заново. Во-вторых, создалось трудное положение с кадрами, так как почти все коммунисты университета были мобилизованы на фронт. Кроме того, одновременно с возрождением партийной организации приходилось восстанавливать комсомольскую, профсоюзную и другие общественные организации ТГУ.

¹ Брежнев Л.И. Ленинским курсом. Речи и статьи, т. 3, М., 1973, с. 430.

² ПА КПЭ, ф. I, оп. 3, д. 183, л. 194.

³ Там же.

25 октября 1944 года в кабинете ректора университета состоялось первое собрание партийной организации. В партийной организации в тот период было всего 5 членов партии, среди них трое были из ТГУ (Х. Круус, К. Тааз, Л. Роотс) и двое из театра "Ванемуине" (К. Ирд и Л. Ирд).⁴ Собрание избрало секретарем партийной организации университета Лидию Роотс.

Несмотря на малочисленность состава, партийная организация с первых же дней своей деятельности активно включалась в работу по возрождению университета, восстановлению учебных помещений и кабинетов, регистрации студентов и преподавателей.

17 ноября 1944 года в актовом зале состоялось торжественное собрание, посвященное открытию университета. С речью перед студентами, преподавателями и персоналом университета выступил ректор ТГУ профессор А. Коорт, секретарь ЦК КП(б)Э Э. Пяльль, Народный комиссар просвещения ЭССР М. Нуут и другие, где шла речь о роли и задачах ТГУ в подготовке кадров советских специалистов, крайне необходимых республике. Решение этих задач во многом зависело от организационного и идеологического укрепления первичной партийной организации, от ее успешного руководства вузовским коллективом. В апреле 1945 года бюро ЦК КП(б) Эстонии для усиления работы партийной организации университета направило на работу в университет Аркадия Уйбо, имевшего большой опыт организационной работы, освободив его от должности заведующего отделом пропаганды и агитации Таллинского горкома партии.⁵

В первые послевоенные годы партийная организация ТГУ росла не за счет приема в партию, а в основном за счет коммунистов, демобилизованных из Советской Армии, вернувшихся из эвакуации, прибывших из других братских республик. Так, за период с 1944 года по 1946 год численность парторганизации ТГУ выросла с 5 до 49 человек, а принято было за этот период 10 членов и 5 кандидатов в члены ВКП(б).⁶ Из советского тыла, Советской Армии и братских республик прибыли в эти годы

⁴ В статье использованы воспоминания Лидии Роотс, которые хранятся у автора настоящей статьи. Следует также отметить, что материалы первичной партийной организации ТГУ за период с октября 1944 по октябрь 1945 год в архивах отсутствуют.

⁵ ПА КПЭ, ф. I, оп. 3, д. 190, л. 126.

⁶ ПА КПЭ, ф. I, оп. 2, д. I, л. 49.

В. Рейман, А. Ломбак, А. Марланд, Н. Тооминг (Рейтам), Х.Хаберман, Э. Эртис, Я. Партс, А. Сельге, Х.Моосберг, А. Вилль, Р. Антонс, А. Лыхмус, И. Калитс и многие другие.*

Большое значение в деятельности университетской партийной организации имело постановление ЦК КП(б)Э и СНК ЭССР "Об улучшении работы высших школ в Эстонской ССР" от 9-го февраля 1945 г.⁷ В нем ЦК КП(б)Э и СНК ЭССР, проанализировав состояние высшей школы после освобождения республики от немецко-фашистской оккупации, поставили перед партийными организациями и коллективами вузов задачу полностью восстановить вузы, включить их в общий поток социалистического строительства, упорядочить учебную и научную работу, придав им планомерный и организационный характер, организовать изучение марксистско-ленинской теории преподавателями и студентами, готовить для нужд страны квалифицированных специалистов.⁸ На выполнение этих задач и сконцентрировала свои основные усилия организация университета.

В октябре 1945 года для ведения текущей работы в первичной партийной организации ТГУ было избрано бюро, куда вошли А. Уйбо, Х. Хаберман, А. Лыхмус, В. Рейман и К. Таав.⁹ Тогда же освобожденным секретарем парторганизации университета был избран А. Уйбо, а его заместителями В. Рейман и А. Лыхмус.¹ К осени 1945 года партийная организация несколько окрепла, ее численность возросла до 17 человек (13 членов и 4 кандидата в члены ВКП(б)).¹¹ Однако она еще не сумела сконцентрировать вокруг себя весь личный состав университета, многие коммунисты еще не имели постоянных поручений, отсутствовал четкий план работы. Направляя усилия на устранение этих недостатков, бюро партийной организации добилось того, что уже

* В начале 1945 г. из партийной организации ТГУ выбыли: Х. Круус, в связи с назначением его на пост Наркома иностранных дел ЭССР; К.Ирд и Л.Ирд - в парторганизацию театра "Ванемуине".

⁷ "Ведомости Эстонской ССР", 1945, № 15, ст. 227, с. 223.

⁸ Там же, с. 224-229.

⁹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 1, д. 1, л. 12.

¹⁰ Там же.

¹¹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 2, д. 1, л. 48.

к осени 1946 года все члены бюро, а также большинство коммунистов, имели постоянные партийные поручения, налаживалась и идейно-политическая учеба преподавателей и студентов. При помощи ЦК КП(б) Эстонии и Тартуского горкома партии уже к 1946 году было организовано преподавание всех общественных дисциплин в университете. Так, если в 1944/1945 учебном году работала лишь одна кафедра основ марксизма-ленинизма, то уже в декабре 1945 года приступила к работе кафедра политической экономии, а в марте 1946 года - кафедра диалектического и исторического материализма.¹²

Для предоставления возможности трудящимся массам, а также специалистам, не имеющим высшего образования, обучаться в университете без отрыва от производства, по ходатайству партийной организации ТГУ в 1945 году было открыто в университете заочное отделение на юридическом, историко-филологическом и естественно-математическом факультетах (в 1946 году и на сельскохозяйственном факультете).¹³

Повышая идейно-политический уровень преподавателей университета, партийная организация стала шире вовлекать их в общественную жизнь, все эффективнее использовала такие формы идеологического воспитания, как самостоятельное изучение теории марксизма-ленинизма, планомерное проведение для них консультаций и теоретических собеседований; семинары по изучению истории ВКП(б); учеба в университете марксизма-ленинизма; научно-теоретические конференции, совещания и другие. Организованные в 1944/1945 учебном году политеминары для профессорско-преподавательского состава, которыми руководили В. Рейман и Х. Моосберг, уже в 1945/1946 учебном году охватили более 200 человек.¹⁴ Для студентов было создано 35 политкружков, на которых рассматривались актуальные политические и теоретические проблемы. В целом, систематической политечбой в 1945/1946 учебном году было охвачено в университете 40% преподавательского состава и 70% студенчества.¹⁵ На политеминарах неоднократно с лекциями и докладами по различным вопросам теории марксизма-ленинизма выступали работ-

¹² Архив ТГУ, оп. I, д. 10, л. 20.

¹³ Архив ТГУ, оп. I, д. 48, л. 56; д. 98, л. 2.

¹⁴ Архив ТГУ, оп. I, д. 3, л. 25; д. 33, л. 3.

¹⁵ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 2, д. I, л. 53.

ники ЦК КП(б) Эстонии, государственных органов, лекторы ЦК ВКП(б), в их числе секретари ЦК КП(б) Э. Н. Каротамм, Э. Пяльль, наркомы ЭССР Ю. Нуут, Х. Круус, В. Хион, ответственный работник ЦК ВКП(б) Э. Калошин и другие.¹⁶

В феврале-марте 1946 года при Тартуском горкоме партии был открыт университет марксизма-ленинизма, занятия которого проходили в учебных помещениях университета. В числе первых наборов его слушателей были также преподаватели и коммунисты университета. Начиная с 1947 года роль университета марксизма-ленинизма в идейно-политическом воспитании преподавателей стала неуклонно возрастать.

11 октября 1946 года состоялось очередное отчетно-выборное собрание партийной организации ТГУ. С отчетом о работе партбюро университета выступил А. Уйбо.¹⁷ Признав работу партбюро удовлетворительной, партийное собрание решило в дальнейшем усилить контроль за выполнением партийных поручений коммунистами, значительно улучшить идейно-политическую работу среди преподавателей и студентов, лучших из них вовлекать в ряды партии.¹⁸ Во вновь избранное бюро парторганизации университета вошли: А. Премет, А. Уйбо, А. Лыхмус, Р. Антонс, Х. Хаберман, К. Таэв и В. Рейман.¹⁹ На заседании партийного бюро от 16 октября 1946 года секретарем парторганизации университета был избран А. Премет, а его заместителями Р. Антонс и А. Уйбо.²⁰ В тот период в партийной организации ТГУ состояло на учете 32 члена и 17 кандидатов в члены ВКП(б).²¹ По факультетам коммунисты распределялись следующим образом (см. таблицу № 1).²²

Данные таблицы показывают, что коммунисты по факультетам распределялись неравномерно. Большая из них часть была сосредоточена на медицинском и историко-филологическом факультетах, а также на общеуниверситетских кафедрах. На физкуль-

¹⁶ Архив ТГУ, оп. I, д. 3, л. 25.

¹⁷ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 2, д. I, л. 40.

¹⁸ Там же, лл. 46, 47.

¹⁹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 2, д. 4, л. 21.

²⁰ Там же.

²¹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 2, д. I, л. 46.

²² Там же.

Таблица 1

Факультеты	Членов ВКП(б)		Канд. в члены ВКП(б)		Всего коммунистов
	пре-под.	студент.	пре-под.	студент.	
Юридический	-	2	-	3	5
Историко-филолог.	3	2	1	1	7
Медицинский	-	8	-	2	10
Естественно-матем.	2	1	-	-	3
Сельскохозяйств.	1	1	-	3	5
Ветеринарный	1	-	-	-	1
Физкультурный	-	-	-	-	-
Лесотехнический	-	-	-	-	-
Общеуниверситетские кафедры	6	-	1	-	7

турном и лесотехническом же факультетах членов и кандидатов в члены ВКП(б) вообще не было. Кроме того, удельный вес преподавателей среди коммунистов университета оставался более чем скромным, а удельный вес студентов был значительным. Так, в октябре 1946 года из общего числа членов и кандидатов в члены ВКП(б) лишь 17 человек, или 34,7%, принадлежали к профессорско-преподавательскому составу, а 25 человек, или 51,0%, - к студентам, остальные 7 человек (14,3%) - к административно-хозяйственному персоналу.²³

Чтобы получить более полное представление о составе партийной организации ТГУ, рассмотрим данные (из таблицы 2) о партийном стаже коммунистов на 1 октября 1946 года.²⁴

Из таблицы видно, во-первых, что подавляющее большинство коммунистов университетской партийной организации вступили в партию в период Великой Отечественной войны; во-вторых, что большинство ее членов составляли молодые коммунисты, которые не имели еще большого опыта организационной и идейно-политической работы. Для улучшения работы с молодыми коммунистами, начиная с 1946 года, в ТГУ стали составляться перспективные планы мероприятий по идейно-политической работе. В соответствии с постановлением бюро ЦК КП(б) Эстонии "О развертыва-

²³ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 2, д. 1, л. 48.

²⁴ Там же.

Таблица 2

Партийный стаж	Абсолютное число коммунистов	Процент от общей численности коммунистов ТТУ
До 1918 г.	I	2,0
с 1925 г.	3	6,2
с 1935 г.	5	10,2
с 1941 г.	5	10,2
с 1943 г.	3	6,2
с 1944 г.	II	22,4
с 1945 г.	II	22,4
с 1946 г.	10	20,4
Всего коммунистов	48	100,0

нии идеологической работы" от 28-го августа 1946 года,²⁵ для кандидатов в члены партии и молодых коммунистов читались циклы лекций по Уставу и Программе ВКП(б), международной и внутренней политике, проводились теоретические семинары, им давались партийные поручения с проверкой их выполнения и вовлекались в повседневную партийную и общественную жизнь.

В связи с ростом численности партийной организации ТТУ и необходимостью усиления партийного влияния на учебно-воспитательную и идейно-политическую работу на местах, бюро парт-организации решило создать партийные группы на факультетах и избрать партгруппоргов.²⁶ Уже в 1946 году партийные группы были созданы на медицинском, историко-филологическом, сельскохозяйственном и юридическом факультетах.²⁷

Партийные группы являлись важным звеном в организационной структуре первичной партийной организации, усиливали партийное руководство университетской жизнью. Непосредственно на местах, направляя работу факультетов университета, они боролись за повышение уровня преподавания, улучшение успеваемости и дисциплины студентов. Работой партгрупп руководило и направляло партбюро ТТУ, на котором партгруппорги периодически отчитывались о проделанной работе.

²⁵ ПА КПЭ, ф. I, оп. 3, д. 207, л. 107.

²⁶ ПА КПЭ, ф. I5I, оп. 2, д. 4, л. 23.

²⁷ Там же.

В марте 1948 года состоялось очередное отчетно-выборное собрание партийной организации, на котором был заслушан отчет партбюро университета и были проведены выборы в новое бюро. Партийное собрание признало работу партбюро в целом удовлетворительной.²⁸ Во вновь избранное партбюро ТТУ вошли: А. Премет, Х. Хаберман, А. Ломбак, Е. Салумаа, П. Боговский, а в качестве кандидатов в члены бюро И. Калитс и Н. Тооминг.²⁹ Секретарем парторганизации был вновь избран А. Премет, а его заместителем А. Ломбак.³⁰ В июне 1948 года, в связи с переводом А. Премета на работу в Министерство земледелия ЭССР, были проведены дополнительные выборы в состав партбюро ТТУ. В него был введен направленный ЦК КП(б) Эстонии на работу в университет П. Калью, который и был избран новым секретарем партийной организации.³¹

Рассматривая рост партийной организации университета, следует отметить, что в 1948 году шло неуклонное увеличение ее численности. Так, если в марте 1948 года в партийной организации было 43 члена и 12 кандидатов в члены партии, то уже в октябре 1948 года - 63 члена и 10 кандидатов в члены партии.³² Улучшая идейно-политическую учебу молодых коммунистов и кандидатов в члены партии, в ТТУ были проведены в 1948 году беседы и занятия на темы: "О правах и обязанностях члена ВКП(б)", "Роль и значение кандидатского стажа", "О партийной дисциплине" и другие.³³

Большое значение для улучшения деятельности партийной организации имело дальнейшее укрепление партийных групп, повышение их организаторской и воспитательной роли в университете. В связи с ростом численности коммунистов в ТТУ в октябре 1948 года стало возможным создание новых партийных групп при административно-хозяйственном отделе, на кафедрах основ марксизма-ленинизма и военной подготовки, а на физкультурном факультете - партийно-комсомольской группы.³⁴

²⁸ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 3, д. 5, л. 11

²⁹ Там же, л. 20.

³⁰ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 3, д. 6, л. 2.

³¹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 3, д. 5, л. 31.

³² Там же, лл. 14, 43.

³³ "Tartu Riiklik Ülikool", 1948, 2. detsember.

³⁴ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 3, д. 6, л. 40.

важным событием в жизни партийной организации университета стал У съезд КП(б) Эстонии, состоявшийся в декабре 1948 года. Съезд обобщил опыт работы республиканской партийной организации, призвал строго соблюдать ленинские принципы индивидуального отбора в партию, улучшить качественный состав вновь принимаемых, вести решительную борьбу против всех и всяких враждебных влияний, реакционных пережитков буржуазного мира и особенно идеологии буржуазного национализма.³⁵

Направляя усилия на выполнение вышеуказанных задач, партийная организация совершенствовала формы и методы работы с беспартийным активом, все более вовлекались комсомольцы и преподаватели в повседневную партийную и общественную жизнь. Для этой цели стали шире использоваться такие формы идейно-политического воспитания, как массовые митинги и собрания, выборные компании, юбилейные даты и т.д. Так, были проведены торжественные собрания, посвященные 30-летию ВЛКСМ, 30-летию Красной Армии, 150-летию со дня рождения А.С. Пушкина и другие.

В 1948 году партийная организация совместно с комсомольской и профсоюзной организациями университета приступила к организации конференции по коммунистическому воспитанию студентов. В период подготовки этой конференции в университете был проведен ряд диспутов и дискуссий на темы: "О коммунистическом воспитании", "О дружбе и товариществе" и другие, студенты изучали соответствующую литературу, просматривали кинофильмы, с последующим их обсуждением.³⁶ На конференции, проходившей в апреле 1949 года, перед студентами и преподавателями университета выступили также первый секретарь ЦК КП(б) Эстонии Н. Каротамм, секретарь ЦК ЛКСМЭ Э. Янимяги, писатель М. Рауд и другие.³⁷ Конференция, посвященная коммунистическому воспитанию студентов, дала определенный импульс тем усилиям, которые направлялись на воспитание студентов в духе коммунистической морали, советского патриотизма, преданности и любви к Родине.

Последовательно проводя в жизнь принцип единства обучения и воспитания, партийная организация направляла немалые усилия на обогащение форм привлечения студентов к обществен-

³⁵ "Советская Эстония", 1948, 24 декабря.

³⁶ ПА КПЭ, ф. 31, оп. 13, д. 174, л. 3

³⁷ Архив ТГУ, оп. 1, д. 71, л. 80.

но полезному труду. В соответствии с решениями У съезда КП(б) Эстонии партийная организация университета стала оказывать разностороннюю помощь колхозному строительству. Эта помощь оказывалась прежде всего по линии шефских связей. По инициативе партийной организации комплектовались специальные шефские трудовые студенческие бригады в колхозе "Сяде" и "Мякса".

Только с 1 апреля по 8 октября 1949 года в колхозах работали 1260 студентов Тартуского университета.³⁸ В условиях обострения классовой борьбы в деревне студенты на собственном опыте убеждались, что социалистическое переустройство сельского хозяйства есть единственно верный путь подъема жизненного уровня трудового крестьянства и победы социализма на селе, что оказание всесторонней помощи колхозному крестьянству имело большое экономическое и политическое значение. Наряду с работой на колхозных и совхозных полях, студенты привлекались и к агитационно-пропагандистской работе в деревне. Так, студенты университета, посланные в 1949 году в колхоз "Мякса", прочитали там 44 лекции о внешней политике и международном положении, преимуществах колхозов, по различным вопросам сельского хозяйства и другие.³⁹ Для студентов-лекторов устраивался инструктаж по вопросам теории и практики коллективизации сельского хозяйства.

Важным каналом идейно-политической работы среди студенчества, повышения их общественной активности, стало Студенческое научное общество, созданное в 1948 году.⁴⁰ Уже в 1950 году оно объединяло в своих рядах 42 научных кружка с числом членов в 1300 человек.⁴¹

На состоявшемся 6 апреля 1949 года отчетно-выборном собрании университета отмечалось, что значительно улучшилась идейно-политическая работа среди коммунистов и беспартийных, организационно укрепились и выросли партийные группы.⁴² Численность партийной организации возросла до 75 членов и 11 кандидатов в члены ВКП(б).⁴³ Был избран новый состав партбю-

³⁸ "Tartu Riiklik Ülikool", 1949, 21. oktoober.

³⁹ Там же.

⁴⁰ Архив ТТУ, оп. I, д. 127, л. 73.

⁴¹ Там же.

⁴² ПА КПЭ, ф. 151, оп. 5, д. 2, лл. 28, 34, 35.

⁴³ Там же, л. 28.

ро университета, куда вошли: А. Вилль, Е. Салумаа, А. Ломбак, П. Калью, Е. Рааг, А. Пинт и Л. Раудсепп.⁴⁴ Секретарем партийной организации был избран вновь П. Калью, а его заместителем А. Вилль.⁴⁵

В связи с увеличением численности коммунистов на факультетах сельскохозяйственного профиля и других, по решению партбюро в июне 1949 года были созданы дополнительные партийные группы на ветеринарном, лесотехническом и естественно-математическом факультетах, а партийные группы физического факультета и кафедры военной подготовки были объединены в единую партгруппу.⁴⁶

Большую роль в улучшении дальнейшей работы партийной организации сыграло постановление бюро ЦК КП(б) Эстонии "О работе Тартуского государственного университета", принятое 17 августа 1949 года.⁴⁷ В своем постановлении бюро ЦК КП(б)Э обязало партийную организацию университета добиваться решительного улучшения учебной и научной работы, чаще направлять профессоров и преподавателей ТТУ в ведущие вузы страны для ознакомления с организацией учебной, научной и идейно-воспитательной работы и для использования их опыта в своей работе.⁴⁸

В целях повышения качества преподавания дисциплин, рекомендовать систематически прослушивать и обсуждать лекции и семинары на собраниях кафедр и ученом Совете ТТУ.⁴⁹

Выполняя решения бюро ЦК КП(б) Эстонии, партийная организация университета, совместно с ректоратом, деканами и партгруппами, разработали общий план мероприятий по всему университету и по каждому факультету в отдельности.⁵⁰ Было решено около 50 преподавателей ТТУ послать в вузы Москвы и Ленинграда для ознакомления с научной и учебно-воспитатель-

⁴⁴ ПА КПЭ, ф. I5I, оп. 5, д. 2, л. 37.

⁴⁵ Там же,

⁴⁶ ПА КПЭ, ф. I5I, оп. 5, д. I, л. I8.

⁴⁷ ПА КПЭ, ф. I, оп. 37, д. 72, л. I90.

⁴⁸ Там же, лл. I9I, I92.

⁴⁹ Там же, л. I93.

⁵⁰ "Tartu Riiklik Ülikool", 1949, 23. september.

ной работой.⁵¹

В целях улучшения марксистско-ленинского образования профессорско-преподавательского состава были созданы группы для самостоятельного изучения марксистско-ленинской философии, организована научно-теоретическая конференция на тему "Марксизм и национальный вопрос", который вызвал большой интерес у ее участников.⁵²

Вопросы углубления идеологической работы были предметом специального обсуждения на VIII пленуме ЦК КП(б) Эстонии в марте 1950 года, который призвал усилить борьбу против проявлений буржуазного национализма, сделать идеологическую работу более боевой и наступательной.⁵³ Обсуждая решения данного пленума ЦК КП(б)Э, партийная организация университета в апреле 1950 года разработала ряд мер по претворению их в жизнь.⁵⁴ Чаще стали обсуждаться вопросы идейно-политического воспитания профессорско-преподавательского состава на бюро парторганизации ТГУ. Совершенствуя систему марксистско-ленинской учебы, партийная организация стала добиваться более полного охвата ею всех профессоров и преподавателей вуза. По решению бюро парторганизации университета от 14 сентября 1950 года, в целях оказания помощи самостоятельно изучающим марксистско-ленинскую теорию, в качестве консультантов был утвержден ряд преподавателей, преимущественно из кафедр общественных наук. Среди них Р. Антонс, В. Рейман, Э. Рааг, В. Архангельский, В. Матин и другие.⁵⁵

⁵¹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 5, д. 2, л. 78.

⁵² "Tartu Riiklik Ülikool", 1949, 23. september.

⁵³ Очерки истории Коммунистической партии Эстонии. Часть III. Таллин, 1970, с. 352.

⁵⁴ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 8, д. 1, л. 54.

⁵⁵ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 6, д. 24, л. 53.

* Следует отметить, что наряду с правильными решениями, в работе парторганизации университета были допущены и ошибки. Так, на II пленуме ЦК КП(б)Э 1951 года, а также на собрании парторганизации ТГУ в июле 1951 г. указывалось, что в работе партбюро и ректората имели место факты неправильного отношения и необоснованного недоверия к отдельным представителям "старой" интеллигенции, проявившемся в зачислении их в категорию буржуазных националистов только по анкетным данным без учета их практической деятельности в настоящее время. (ПА КПЭ, ф. 1, оп. 121, д. 12, лл. 147-148; ф. 151, оп. 7, д. 2, лл. 82, 90).

Уже в 1950/51 учебном году почти весь профессорско-преподавательский состав университета был охвачен различными формами идейно-политической учебы. Об этом свидетельствуют данные о численности преподавательских кадров ТГУ, обучавшихся (и окончивших) в вечернем университете марксизма-ленинизма и работавших над изучением теории марксизма-ленинизма, приведенные в таблице 3.

Таблица 3⁵⁶

Формы повышения идейно-теоретического уровня преподавателей	Учебные годы			
	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51
Обучалось в ун-те м-л.	97	47	104	120
Окончило ун-т м-л.	4	8	35	47
Самостоятельно изучали теорию м-л.	249	166	212	197

Широкий охват марксистско-ленинской учебной преподавателей, повышение их идеологического уровня и общественно-политической активности сказалось и на росте рядов партийной организации за счет профессорско-преподавательских кадров. Так, если в 1945 году из 277 преподавателей Тартуского университета членами и кандидатами в члены партии были 10 человек, или 3,6% от их общей численности, то уже в 1950 году из 368 преподавателей членами и кандидатами в члены партии были 45 человек, или 12,2%.⁵⁷

Утверждение научного мировоззрения у преподавателей университета на основе марксистско-ленинской идеологии явилось решающим фактором, определяющим и направление их научной работы.

В первые послевоенные годы научная работа в Тартуском университете велась в весьма скромных масштабах. Однако уже с 1946 года она стала оживляться. В октябре 1946 года на бюро партийной организации ТГУ был обсужден пятилетний план научно-исследовательской работы университета, который затем был утвержден Советом ТГУ.⁵⁸ Он содержал работы по 342 проблемам и отдельным вопросам, в том числе по темам 18 доктор-

⁵⁶ Архив ТГУ, оп. I, д. 53, л. 94; д. 71, л. 108; д. 98, л. 8; л. 126, л. 11; д. 146, л. 10.

⁵⁷ ЦАОР ЭССР, ф. р - 10, оп. 10, д. 19, л. 20; д. 175, л. 20; Архив ТГУ, оп. I, д. 127, л. 10.

⁵⁸ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 2, д. 4, л. 29.

ских и 46 кандидатских диссертаций, по составлению 92 учебников и 22 различных словарей.⁵⁹ Впоследствии этот план дополнялся рядом комплексных тем, а с 1947 года крупные научные проблемы стали разрабатываться университетом совместно с Академией наук Эстонской ССР.⁶⁰

В активизации и улучшении научно-исследовательской работы важную роль сыграл XVII пленум ЦК КП(б) Эстонии 1947 года, который конкретизировал задачи, стоявшие перед вузовскими коллективами и научными работниками, и нацелил их на всемерное приближение тематики научных исследований к насущным запросам социалистического строительства.⁶¹ Выполняя указания пленума ЦК КП(б)Э, партийная организация университета стала глубже вникать в научную жизнь своего коллектива. Партийное собрание ТТУ в октябре 1950 года, рассматривая вопрос "О состоянии научной работы и воспитании молодых научно-педагогических кадров в ТТУ", приняло решение организовать в ближайшее время на всех факультетах и кафедрах обсуждение выполненных и выполняемых научных работ с целью проверки их качественного и идеологического содержания, от руководителей проблем и отдельных тем требовать своевременного и качественного выполнения тематики.⁶² Однако несмотря на оживление научно-исследовательской работы в университете, некоторого улучшения количественных и качественных характеристик планы не выполнялись в полном объеме. Так, план научно-исследовательской работы Тартуского государственного университета был выполнен в 1945 году на 45%, в 1946 году на 59%, в 1947 году на 83%, в 1948 году на 89%, в 1949 году на 84%, в 1950 году на 56%.⁶³

Это объясняется во многом тем, что в послевоенные годы основные усилия направлялись на восстановление материальной базы и развертывание учебной и идейно-воспитательной работы в университете. К тому же часть молодых преподавателей не имела достаточного опыта научно-исследовательской работы, а партийная организация ТТУ не всегда справлялась в полной мере со сложной задачей руководства в этой области. Так, бюро

⁵⁹ Архив ТТУ, оп. I, д. 33, л. 6.

⁶⁰ Там же, д. 31, л. 39.

⁶¹ ПА КПЭ, ф. I, оп. 3, д. 384, лл. 44, 45.

⁶² ПА КПЭ, ф. I, оп. 8, д. I, лл. 97, 98, 99.

⁶³ Архив ТТУ, оп. I, д. 73, л. 12; д. 129, л. 4.

Тартуского горкома партии, обсуждая работу партийной организации университета в декабре 1950 года, указывало, что она эпизодически и недостаточно глубоко изучала состояние научно-исследовательской работы в университете, неоперативно направляла и руководила ею.⁶⁴

В послевоенные годы партийная организация университета прилагала немалые усилия и на улучшение успеваемости и учебной дисциплины студентов. На повестку партийных собраний и собраний партгрупп не раз выносились эти вопросы, принимались решения, обеспечивавшие действенную борьбу за знания, создавалась атмосфера нетерпимости к лодырям. В своем решении от 9-го сентября 1949 года партийное собрание обязало каждого коммуниста университета с большей настойчивостью бороться за дальнейшее улучшение учебно-воспитательной работы, повышение идейно-теоретического уровня лекций и семинарских занятий, шире отражать в них достижения народного хозяйства.⁶⁵ Результаты проделанной работы не замедлили сказаться. Если в 1945/46 учебном году успеваемость студентов в Тартуском университете составляла 48,4%, в 1946/47 уч. г. - 76,7%, в 1947/48 уч. г. - 86,8%, в 1948/49 уч. г. - 97,7%, то уже в 1949/50 уч. г. - 98,0%.⁶⁶ Причем следует учесть, что при оценке знаний студентов с каждым годом также возрастали требования. Коммунисты и комсомольцы университета, как правило, занимали авангардную роль в учебе.⁶⁷

Руководствуясь принципом неразрывного единства обучения и воспитания, партийная организация совместно с другими вузовскими общественными организациями последовательно добивалась повышения идейно-политического воспитания студенческой молодежи. Наряду с учебным процессом, большое значение в этом деле придавалось внеучебным формам идеологической работы. Осуществляя комплексный подход в идейно-воспитательной работе, партийная организация настойчиво стремилась обеспечить тесное единство идейно-политического, трудового, нравственного, эстетического, патриотического, интернационального воспитания студентов.

⁶⁴ ПА КПЭ, ф. 148, оп. 18, д. 7, лл. 35, 36.

⁶⁵ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 5, д. 2, лл. 76, 79.

⁶⁶ Архив ТГУ, оп. I, д. 71, л. 90; д. 73, л. 7; д. 98, л. 34; д. 126, лл. 43, 44.

⁶⁷ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 155.

Улучшая качество подготовки и идейно-воспитательной работы, партийная организация пополняла свои ряды за счет лучшей части студенчества. Так, в 1949-1950 годах кандидатами в члены партии были приняты студенты К.Сийливаск, И. Сорокин, Э.Юриссон, А.Юннап, В.Роонурм, В.Козлов, Х. Толга, Г. Сааритс, Э. Лаасик и многие другие. К сентябрю 1950 года численность партийной организации университета увеличилась до 87 членов и 22 кандидатов в члены партии.⁶⁸

19 сентября 1950 года состоялось отчетно-выборное партийное собрание ТГУ, на котором с отчетом о работе партбюро выступил заместитель секретаря парторганизации университета А. Вилль.⁷¹ Признав в целом работу партбюро удовлетворительной, вместе с тем партийное собрание отметило недостаточно последовательную работу с молодыми коммунистами и кандидатами в члены партии, вследствие чего еще имелось 12 кандидатов в члены партии с просроченным стажем.⁶⁹ Низким оставался также рост партийной организации за счет профессорско-преподавательского состава.⁷⁰ В своем решении партийная организация университета признала необходимым устранить указанные недостатки и усилить работу на факультетах.⁷¹ Было избрано новое бюро парторганизации ТГУ в составе: А. Кёёрна, Д.Шардин, А.Кяярик, Ж.Ананьева, Г.Тийде, А. Вилль, Р. Раудсепп, А. Фельдман, Р. Антонс, В. Рейман, В. Архангельский.⁷² Секретарем партийной организации университета был избран А. Кёёрна, а его заместителем А. Вилль.⁷³

Произошли некоторые изменения и в организационной структуре партийной организации. На основе партгруппы кафедры основ марксизма-ленинизма была создана единая партгруппа кафедр общественных наук. Уже к концу 1950 года партийные группы были созданы и успешно работали на всех восьми факультетах университета, а также на кафедрах общественных наук и военной подготовки, на учебно-опытном хозяйстве "Раади" и при административно-хозяйственном отделе университета.

⁶⁸ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 155.

⁶⁹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 8, д. 1, л. 72.

⁷⁰ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 8, д. 1, л. 83.

⁷¹ Там же, лл. 83, 84.

⁷² Там же, л. 81

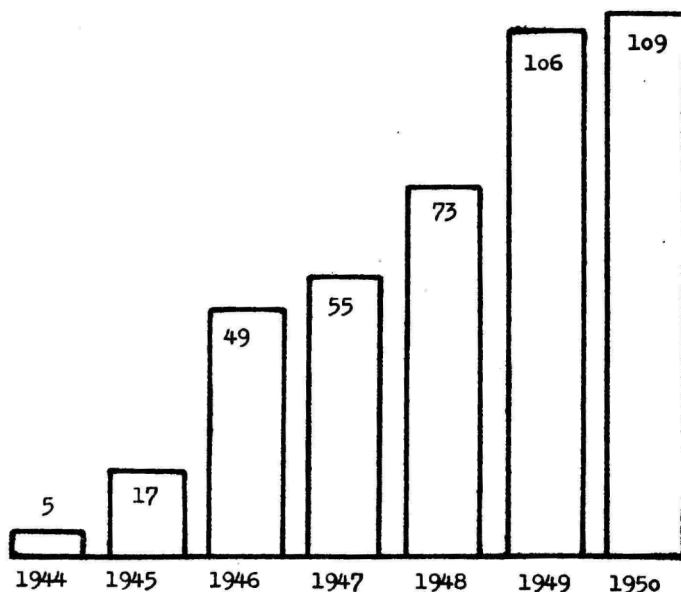
⁷³ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 6, д. 24, л. 62.

* К этому времени по решению бюро ЦК КП(б)Э от 1 февраля 1950 года П. Калдьо был переведен секретарем Тартуского горкома партии (ПА КПЭ, ф. 1, оп. 62, д. 128, л. 180).

Резюмируя вышеизложенное, следует отметить, что к концу четвертой пятилетки партийная организация Тартуского госуниверситета организационно окрепла, закалилась политически и идеологически, возросла ее численность с 5 коммунистов до 109 (см. диаграмму I). Под руководством партийной организа-

Диаграмма I

Рост численности парторганизации ТГУ за период
с 1944-1950 годы

ции улучшились и все эффективнее использовались различные формы идейно-политического воспитания профессорско-преподавательских кадров и студенческого контингента.

УСИЛЕНИЕ РОЛИ ПАРТИЙНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТТУ В ГОДЫ ПЯТОЙ ПЯТИЛЕТКИ

И. Сорокин

Период 1951-55 годов в жизни партийной организации университета прошел под знаменем выполнения основных задач по развитию советского общества, определенных пятым пятилетним планом и решениями XIX съезда КПСС. К этому периоду в Эстонской ССР усилиями трудящихся масс под руководством Коммунистической партии было построено социалистическое общество, в основном был построен социализм. В течение периода 1951-55 годов состоялись VI съезд (апр. 1951), VII съезд (сент. 1952 года) и VIII съезд (февр. 1954) Коммунистической партии Эстонии, которые определили конкретные задачи партийной организации республики по завершению строительства социалистического общества. Решения партийных съездов поставили перед партийной организацией Тартуского госуниверситета задачи по улучшению подготовки и воспитания кадров высококвалифицированных специалистов для различных отраслей народного хозяйства и культуры республики, задачи по дальнейшему развитию науки.

Весь этот период в жизни Тартуского университета характеризуется прежде всего усилением роли партийной организации в совершенствовании всех сторон многообразной деятельности университета. Из года в год усиливалась роль партийной организации в руководстве совершенствованием учебного процесса, улучшением воспитательной работы среди студенчества и профессорско-преподавательского состава, улучшением и развитием научной деятельности в университете.

Если предыдущий период в жизни университета и особенно партийной организации можно было бы характеризовать как организационный период, то годы пятой пятилетки фактически были годами становления в работе партийной организации ТТУ. Характерные черты этого становления выразились в росте рядов партийной организации, совершенствовании ее структуры этого периода, в выработке своих методов работы в руководстве различными областями жизни университетского коллектива. Партий-

ная организация университета к 1951 году по времени своего существования была молодой. В период пятой пятилетки совершенствуются основы ее деятельности, распространяется партийное влияние на все сферы университетской жизни и становится важнейшим и постоянным фактором этой жизни. За годы пятой пятилетки партийная организация Тартуского университета выросла численно, укрепилась качественно, окрепла и сложилась в единую систему первичных организаций.

В феврале 1951 года в рядах партийной организации Тартуского госуниверситета насчитывалось 113 коммунистов, из них 101 член партии и 12 кандидатов в члены партии.¹

В июне 1951 года парторганизация университета увеличилась до 139 коммунистов, из которых 121 были членами партии.²

Однако в отчетном докладе бюро парторганизации ТГУ констатировалось, что в октябре 1951 года в парторганизации было 103 коммуниста. Уменьшение числа коммунистов в 1951 году объясняется прежде всего тем, что в этом году была создана Эстонская сельскохозяйственная академия. И в связи с ее созданием от университетской организации отделились три партийные группы, которые насчитывали 36 коммунистов.³

Таким образом, в 1951 году партийная организация ТГУ насчитывала немногим более 100 коммунистов в различное время.

На октябрь 1951 года из 103 коммунистов профессорско-преподавательский состав составлял 53,4 процента или 55 коммунистов, а студентов-коммунистов было в организации 19 или 18,4 процента.⁴ Остальные 29 коммунистов (28,1%) были административно-хозяйственными работниками, аспирантами (9 чел.) и даже домохозяйками. Всего 14 коммунистов имели ученые степени и ученые звания.

Партийная организация университета в годы пятой пятилетки была интернациональной по своему характеру. В ее рядах состояли коммунисты нескольких национальностей, сплоченные в единый партийный коллектив. Интернациональный состав партор-

¹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2 л. 1.

² Там же, л. 82

³ Там же л. 175.

⁴ Там же, л. 176.

ганизации помогал успешно решать задачи, связанные с воспитанием студенчества. В 1951 году в составе парторганизации ТГУ больше всего было коммунистов-эстонцев - 70 человек, что составляло 67,9 процента всей организации. Коммунистов русской национальности в организации насчитывался 21 человек (20,3 процента). Остальные 12 коммунистов представляли другие национальности.⁵ В последующие годы интернациональный состав партийной организации университета существенно не изменился. Интернациональный характер партийной организации университета не изменился и в дальнейшем.

Таковы основные черты, которые характеризуют лицо партийной организации Тартуского госуниверситета и ее состояние в 1951 году.

Последующие годы пятой пятилетки партийная организация постоянно и неуклонно росла численно, увеличивая свои ряды за счет лучших людей коллектива. Следующая таблица дает возможность представить динамику роста рядов партийной организации в 1951-55 годах:⁶

Таблица

Годы	Количество коммунистов	В том числе членов партии	В том числе канд. в члены партии
окт. 1951 г.	103	92	11
окт. 1952 г.	106	82	24
июнь 1953 г.	108	94	14
май 1954 г.	126	114	12
май 1955 г.	166	134	32
дек. 1955 г.	161	135	26

Данные, приведенные выше, свидетельствуют о неуклонном и большом росте рядов партийной организации ТГУ в 1951-55 годах. Всего за 5 лет ряды организации увеличились больше, чем наполовину (на 56,3%). В абсолютных цифрах количество коммунистов увеличилось на 58 человек.

Партийная организация университета постоянно росла за

⁵ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 176.

⁶ Таблица составлена автором по ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 176; ф. 151, оп. 8, д. 3, л. 220; ф. 151, оп. 9, д. 2, л. 101; ф. 151, оп. 10, д. 2, л. 51; ф. 151, оп. 11, д. 2, л. 42; ф. 151, оп. 11, д. 2, л. 103.

счет приема в партию лучших, наиболее передовых студентов и преподавателей. Именно в эти годы (1951-55) в числе передовых людей университета были приняты в члены партии: Сийли-васк К., Хагельберг Р., Кельдер В., Бронштейн М. - в настоящее время доктора наук и профессора ТТУ. Были приняты в партию Каазик Ю., Метса А., Егоров Ю. - в настоящее время кандидаты наук и доценты Тартуского госуниверситета. Партийная организация ТТУ проделала за 5 лет серьезную работу по отбору в партию лучших преподавателей и студентов, результатом этой работы и явился рост партийных рядов. О трудности этой работы свидетельствует тот факт, что на партийном собрании в октябре 1951 года отмечался как существенный недостаток малый рост парторганизации за счет приема профессорско-преподавательского состава и лучшей части студенчества.⁷ В мае же 1955 года отмечалось, что в университетскую парторганизацию только за последний год были приняты в кандидаты в члены КПСС 32 человека.⁸ В 1951 году в парторганизации было только 11 кандидатов в члены партии.

Период становления партийная организация ТТУ переживала в годы пятой пятилетки не только с точки зрения роста коллектива, но одновременно с этим совершенствовалась и внутренняя структура парторганизации, складывались система организации. В конце 1950 года партийная организация ТТУ состояла из партийных групп. В октябре 1950 года их насчитывалось 9, работали они в основном при факультетах. В 1951 году три партгруппы в связи с созданием ЭСХА перешли из университета (партгруппы сельскохозяйственного факультета хозяйства "Раади" и курсов при сельхозфакультете). В то же время в январе 1951 года постановлением бюро парторганизации ТТУ были созданы новые партийные группы на естественно-математическом факультете и при университетской библиотеке.⁹ Таким образом, в середине 1951 года в парторганизации ТТУ функционировали 8 партийных групп. Они были на всех факультетах университета, на военной кафедре, в библиотеке и при административно-хозяйственной части.

В 1951 году в структуре партийной организации ТТУ проис-

⁷ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 179.

⁸ ПА КПЭ, ф. 151, оп. II, д. 2, л. 60.

⁹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 4, л. 4.

ходят качественные изменения. В свое время формирование партийной организации начиналось с создания на факультетах партийных групп, которые были важным шагом в организационном отношении. С ростом рядов партии постоянно увеличивается и состав партийных групп, оживляется и становится более многообразной работа партийных групп, растет их влияние на все стороны жизни факультетов. Возрастание этих факторов к середине 1951 года приводит к тому, что партийное бюро ТТУ смогло поставить вопрос перед вышестоящими органами о реорганизации партийных групп на юридическом, медицинском, историко-филологическом, естественно-математическом и физкультурном факультетах, а также при библиотеке и административно-хозяйственной части в партийные организации.¹⁰ Это решение было принято в августе 1951 года и положительно разрешено. Первыми секретарями факультетских партийных организаций были избраны на историко-филологическом факультете - Е. Кононова, на юридическом факультете - И. Сильдмяз, на естественно-математическом - А. Перк, на медицинском - Г. Корень, на физкультурном - Е. Уйбо. Самой многочисленной факультетской партийной организацией была организация историко-филологического факультета. В октябре 1951 года в ней было 32 коммуниста. В организации юридического факультета было 18 коммунистов, а медицинского факультета - 16 коммунистов. Меньшими по численности были парторганизации административно-хозяйственной части (10 коммунистов), естественно-математического факультета (9 чел.), физкультурного факультета (6 чел.) и библиотеки (5 чел.)¹¹.

Совершенствуя структуру партийной организации ТТУ для ее большего эффективного воздействия на жизнь коллектива, партбюро ТТУ в дальнейшем в 1952 г. провело объединение парторганизаций медицинского и физкультурного факультетов и административно-хозяйственной части и библиотеки. В октябре 1952 года объединенная парторганизация медицинского и физкультурного факультетов насчитывала 24 коммуниста.¹² А в объединенной парторганизации административно-хозяйственной части и библиотеки было 14 коммунистов. Таким образом уже в 1952 го-

¹⁰ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 4, л. 170.

¹¹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 177.

¹² ПА КПЭ, ф. 151, оп. 8, д. 3, л. 221.

ду партийные организации факультетов стали полнокровными по составу и могли с успехом выполнять свои функции руководителя.

На протяжении всего периода партийная организация Тартуского госуниверситета возглавлялась выборным органом - партийным бюро. Секретарем партийного бюро ТТУ в течение периода 1951-55 годов работали несколько человек. С сентября 1950 года и до марта 1952 года секретарем работал А. Кёёрна. С марта 1952 года А. Кёёрна перешел на другую работу вне университета и обязанности секретаря исполняли до октября 1952 года последовательно А. Виль, Ж. Ананьева и В. Архангельский. В октябре 1952 года секретарем партбюро ТТУ избрали В. Архангельского, который проработал до июня 1953 года. С июня 1953 года на последующий срок секретарем партбюро ТТУ была избрана Л. Степанова. С мая же 1954 года и до конца 1955 года секретарем партбюро ТТУ работал И. Калитс.

В течение 1951-55 годов в состав партийного бюро Тартуского госуниверситета выбирались многие активные коммунисты. Партбюро избиралось в составе 11 человек. В течение этого периода в него избирались Клемент Ф., Моосберг Х., Рейман В., Пальм В., Ананьева М., Куули О., Вилль А., Салумаа Э., Соболев Г., Исакова Р. и другие.

1951-1955 годы явились периодом развития не только партийной организации, но и самого Тартуского университета. Именно поэтому деятельность партийной организации была в эти годы направлена на то, чтобы заложить основы в учебной работе, в воспитательной работе, в организации научной работы на всех кафедрах университета и на всех факультетах.

В июне 1951 года ректором Тартуского госуниверситета был назначен Ф.Д. Клемент. Встав во главе коллектива университета, он выдвинул задачу¹³ резкого повышения идейно-теоретического уровня учебной работы, повышения уровня воспитательной работы и особенно развития научной деятельности в университете. Эти же задачи были поставлены перед партийной организацией университета. В сентябре 1951 года состоялось общее партийное собрание парторганизации, на котором выступил с докладом "О задачах парторганизации ТТУ в 1951/52 учебном году" ректор проф. Ф. Клемент.¹⁴ Собрание одобрило основные

¹³ "Tartu Riiklik Ülikool", 1951, 1. september.

¹⁴ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 92.

положения доклада ректора и направление дальнейшего развития университета. Одним из основных направлений в организационной работе парторганизации университета в годы пятой пятилетки явилась борьба за подъем идейно-теоретического уровня преподавания. Партийная организация университета исходила в решении этой задачи прежде всего из того, что идейно-теоретический уровень всей работы зависит от расстановки, подбора и воспитания кадров и прежде всего кадров профессорско-преподавательского состава. Целый ряд факторов и условий обуславливал особое внимание партийной организации к вопросам подбора и особенно воспитания кадров. Прежде всего необходимо было учитывать, что фактически опыт работы университета по советской системе исчислялся менее чем 10 годами. В силу этого в Тартуском университете возникла нехватка преподавательских кадров, ибо сам университет еще не мог полностью подготовить для себя необходимые кадры. Университет восполнял эту нехватку за счет окончивших студентов. Так, по окончании 1950/51 учебного года из окончивших было оставлено в университете для работы преподавателями 10 человек.¹⁵

Но, с другой стороны, в университете использовались и старые кадры профессорско-преподавательского состава. Большая часть из них перешла на сторону советской власти и стремилась овладеть марксистско-ленинской теорией. Некоторые другие оставались "нейтральными", занимали выжидательную позицию. В октябре 1951 года в университете было 276 преподавателей. 129 из них или 46,7% получили образование в буржуазное время.¹⁶ Существовала острая необходимость для партийной организации университета в воспитании старых кадров, в перестройке их мировоззрения на основе марксистско-ленинской теории, повышения их идейно-политического уровня. Только в этом случае старые кадры могли быть использованы на преподавательской работе. В силу существования буржуазного мировоззрения у некоторой части преподавательского состава, в процессе преподавания имели случаи проявления буржуазных пережитков и, в частности, таких как объективизм и аполитичность, а также в некоторых случаях и буржуазный национализм. Партийная организация университета проделала известную работу по борьбе с буржуазной идеологией. В этой борьбе помогли решения VIII пленума ЦК КПЭ (март 1950 года). Основная работа

¹⁵ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 166.

¹⁶ Там же, л. 167.

парторганизации университета по выполнению этих решений развернулась в 1950 году, однако и в начале периода 1951-55 годов эта работа продолжалась. В 1951 году партийное бюро университетской организации II раз на своих заседаниях рассматривало вопросы идеологического воспитания профессорско-преподавательского состава.¹⁷ Вопросы выполнения решений VIII пленума ЦК КП(б)Э и борьбы с буржуазной идеологией неоднократно ставились и на общих собраниях парторганизации университета в феврале 1951 года, в апреле 1951 года поднимались в связи с подготовкой празднования 150-летнего юбилея университета и на других партсобраниях.¹⁸ В результате настойчивой работы по выполнению решений VIII пленума ЦК КП(б)Э парторганизации Тартуского университета удалось достичь определенных успехов в расстановке кадров и в борьбе с проявлениями буржуазной идеологии. Однако в работе по проведению в жизнь решений VIII пленума ЦК КП(б)Э были допущены и ошибки. Так, в постановлении общего собрания парторганизации ТГУ в июле 1951 года отмечалось, что в этой работе были допущены факты неправильного отношения и необоснованного недоверия к некоторым "старым" интеллигентам, которых только по анкетным данным зачислили в буржуазные националисты.¹⁹

В условиях периода 1951-55 годов большое значение в воспитательной работе парторганизации ТГУ имело изучение марксистско-ленинской теории. На протяжении всего периода серьезное внимание уделялось этому участку идеологической работы. Партийная организация постоянно из года в год занималась формированием сети политпросвещения, которая охватывала весь профессорско-преподавательский состав, а также вспомогательный и административно-хозяйственный персонал ТГУ.

Для повышения идейно-теоретического уровня профессорско-преподавательского состава ТГУ в эти годы использовались три формы учебн. Это прежде всего Вечерний университет марксизма-ленинизма, который работал при Тартуском горкоме партии. Партийная организация ТГУ все эти годы направляла не только преподавателей-коммунистов на учебу в Вечерний университет, но также и беспартийных преподавателей. В 1951 году с сен-

¹⁷ ЦА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 168.

¹⁸ Там же, л. 1, 48, 72.

¹⁹ Там же, л. 90.

тября месяца в Вечернем университете занималось 150 преподавателей.²⁰ Они изучали в университете в течение нескольких лет историю партии, политэкономия и философию, а также текущую политику. В 1951/52 учебном году различными формами политечебы было охвачено 606 человек в университете. Из них 126 человек учились в Вечернем университете марксизма-ленинизма, в этом году 64 человека успешно завершили свою учебу* в Вечернем университете.²¹ В 1953/54 учебном году в Вечернем университете марксизма-ленинизма пополняли свои знания 51 преподаватель ТГУ.²²

В 1951-55 годы большую роль в выработке марксистского мировоззрения у профессорско-преподавательского состава ТГУ сыграли также философские семинары. Со временем, когда основная масса преподавателей прошла школу Вечернего университета марксизма-ленинизма, партийная организация ТГУ превратила философские семинары в основную форму теоретической учебы профессорско-преподавательского состава. В 1950/51 учебном году в ТГУ был создан только один постоянный философский семинар. В 1951-52 учебном году работали 2 философских семинара на естественно-математическом и юридическом факультетах.²³ В этих семинарах учились уже 55 человек. В 1953/54 учебном году партийной организацией были созданы 8 философских семинаров на факультетах и отделениях. Факультетские парторганизации для этих семинаров подобрали соответствующую тематику, которая затем утвердилась партийным бюро ТГУ.²⁴ Особенно большое внимание было уделено партийной организацией университета работе философских семинаров в 1954/55 учебном году. В этом году философскими семинарами было охвачено свыше 200 преподавателей ТГУ.²⁵

Партийное бюро ТГУ утвердило руководителями философских семинаров ряд опытных коммунистов-преподавателей, в первую очередь, с кафедр общественных наук. Так, в 1952/53 учебном

²⁰ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 169.

* Вечерний университет был двухгодичным.

²¹ ПА КПЭ, ф. 151 оп. 8, д. 3, л. 230.

²² ПА КПЭ, ф. 151, оп. 10, д. 2, л. 67.

²³ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 170.

²⁴ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 10, д. 2, л. 66.

²⁵ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 11, д. 2, л. 68.

году руководителями семинарских групп работали Г. Сапожников, Р. Блюм, В. Архангельский, Ж. Ананьева и др.²⁶ Длительное время руководителями постоянных философских семинаров были Х. Моосберг, М. Макаров и др. В 1954/55 году постоянные философские семинары происходили раз в месяц и фактически стали школой изучения марксистской философии. Тематика философских семинаров была тесно увязана со спецификой факультета или отделения. Так, в 1954 году на юридическом факультете были обсуждены в семинаре такие темы, как: "Общественные объективные экономические законы и юридические законы", "Об основных фазах развития советского государства" и др. А на естественно-математическом факультете были проработаны темы: "Философское значение трудов М. Ломоносова", "Физическое понятие материи", "Наука и религия о происхождении и развитии человека".²⁷

Партийная организация подбирала руководителей для постоянных философских семинаров, осуществляла контроль за их работой. Бюро партийной организации ТГУ на своих заседаниях заслушивало отчеты о работе семинарских групп. В июне месяце 1953 года вопрос об итогах работы сети политучебы первичной парторганизации ТГУ в 1952/53 учебном году стал предметом обсуждения на общем партийном собрании ТГУ²⁸. Это обсуждение имело большое значение для дальнейшего улучшения системы политобразования в университете.

Система политобразования в университете охватывала и учебно-воспитательный и технический персонал. Для этой категории работников парторганизация ТГУ создала политшколы и кружки, которые действовали на протяжении всего периода пятилетки. В 1951/52 учебном году были созданы 14 политшкол и кружков, в которых занимались 291 человек.²⁹ В 1954/55 учебном году работали под руководством партбюро ТГУ одна политшкола и 3 кружка.

Важнейшим участком деятельности партийной организации университета в 1951-55 годах была организация политбесед или политинформаций для студентов. Этой формой воспитатель-

²⁶ "Tartu Riiklik Ülikool", 1953, 26. juuni.

²⁷ ПА КПЭ, ф. 151, оп. II, д. 2, л. 68.

²⁸ "Tartu Riiklik Ülikool", 1953, 26. juuni.

²⁹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 169.

работы парторганизация ТГУ охватывала весь контингент студенчества от младших курсов до старших. Партийная организация ТГУ за период 1951-55 годов проделала большую работу по совершенствованию системы политинформации в университете. Главная цель, которую преследовала парторганизация, организуя политинформации, - это воспитание марксистского мировоззрения у студенческой молодежи, повышение социалистической сознательности их, расширение политического кругозора студентов. Партийное бюро ТГУ осуществляло контроль за работой политинформаторов и ходом политинформаций во всем университете. На факультетах политинформациями руководили факультетские парторганизации. Организацией и контролем за проведением политинформаций занимался обычно коммунист. Так, на естественно-математическом факультете работу 24 политинформаторов организовал член парторганизации³⁰ факультета. С 1951 года политинформации в группе проводили только преподаватели, утвержденные партбюро ТГУ. Так, на том же естественно-математическом факультете из 24 политинформаторов 10 человек были старшими преподавателями, 8 человек - ассистентами, 5-аспирантов и лишь один лаборант.³¹ Политинформации в группах проводились каждую неделю. Партбюро ТГУ направляло ход политинформации. Каждую неделю темы бесед определяло партбюро ТГУ, они иногда печатались заранее в газете университета. Вот одно такое объявление: "тематика политинформаций на май 1952 года - 1. Об истории ТГУ, 2) Лауреаты Сталинских премий, 3) международное положение".³²

Уже в 1952 году было решено привлекать проводить политинформации и некоторых студентов. Партбюро ТГУ регулярно контролировало работу парторганизаций на факультетах по организации политинформаций.

В 1955 году партбюро университета изменило организацию политинформаций. Если в предыдущие годы тематика политинформаций полностью давалась самим партбюро для всего университета, то теперь тематика политинформаций определялась в студенческих группах и только по отдельным центральным вопросам партбюро давало указания по проведению политинформаций. На

³⁰ "Tartu Riiklik Ülikool", 1952, 19. jaanuar.

³¹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 4, л. 261.

³² "Tartu Riiklik Ülikool", 1952, 9.mai.

факультетские парторганизации легла основная тяжесть в проведении политинформаций. Новый порядок помог активизировать студенческие группы, заинтересовать студентов в проведении политинформаций. В мае 1955 года большая группа преподавателей работали политинформаторами. Всего в университете было 122 преподавателя - политинформатора и 19 из них были коммунистами.³³

Осуществляя контроль за проведением политинформации, партбюро ТГУ неоднократно заслушивало на своих заседаниях отчеты секретарей факультетских парторганизаций. Так, на заседании 25 декабря 1952 года был заслушан секретарь парторганизации естественно-математического факультета. Бюро вскрыло ряд недостатков в проведении политинформаций, что помогло впоследствии улучшить постановку политинформаций на других факультетах.³⁴

Вопрос политического воспитания студентов теснейшим образом связан и с учебным процессом. Парторганизация ТГУ на всем протяжении периода 1951-55 года вела борьбу за совершенствование учебной и учебно-воспитательной работы. И в этой области годы пятой пятилетки были годами совершенствования учебного процесса. Особенно большое внимание в учебно-воспитательной работе парторганизация ТГУ уделяла повышению идейно-теоретического уровня лекций, читаемых в ходе учебного процесса. Лекции занимают ведущее место в учебном процессе. Они должны поэтому иметь не только высокий теоретический уровень, не только давать специальные знания, но и высокий идейный уровень, должны воспитывать студентов в духе марксистского мировоззрения, в духе преданности Советской власти, советского патриотизма. Однако в начале периода идейный уровень лекций, читаемых в университете, был недостаточен. В решениях партийных собраний неоднократно подчеркивалось, что борьба за повышение идейного уровня лекций и семинаров ведется недостаточно³⁵, что в ряде случаев в лекциях находили проявления также буржуазной идеологии, как объективизм, аполитичность, элементы формализма.³⁶ Партийное

³³ ЦА КГБ, ф. 151, оп. 11, д. 2, л. 70.

³⁴ ЦА КГБ, ф. 151, оп. 7, д. 4, л. 269.

³⁵ ЦА КГБ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 27.

³⁶ Там же, л. 153.

бюро в решениях собраний обязывалось усилить контроль за лекциями, поднимать их идейно-теоретический уровень.³⁷ Партийная организация ТГУ на протяжении нескольких лет осуществляла контроль за идейным содержанием лекций. По инициативе парторганизации осуществлялось стенографирование лекции с последующим их обсуждением. Это мероприятие было начато в начале 1951 года и осуществлялось в дальнейшем последовательно. Улучшением идейно-теоретического уровня лекций занималось и партийное бюро ТГУ и особенно факультетские парторганизации. Партбюро ТГУ уже в 1951 году направляло в помощь учебному отделу специальные бригады коммунистов, которые выявляли недостатки в лекционной работе.³⁸ К осуществлению контроля за уровнем лекций привлекался и печатный орган парторганизации ТГУ, который также создавал специальные бригады. Так, в номере "Тарту Рийклик Ыликооль" от 9 марта 1951 года была напечатана статья о работе такой бригады по проверке лекций по всеобщей истории. К концу 1951 года в результате такой работы были проконтролированы лекции каждого преподавателя. И в отчетном докладе бюро в октябре 1951 года отмечалось, что уже в этом году заметно возрос идейный уровень лекций.³⁹ Однако задача эта решалась и в последующие годы периода пятой пятилетки. Борьба за повышение идейно-теоретического уровня лекций оставалась важнейшим участком в работе парторганизации ТГУ.

Важнейшим направлением партийной работы в 1951-55 годах в университете была организация научной деятельности. Без преувеличения можно отметить, что она находилась постоянно в центре внимания всей партийной организации ТГУ. Задача развития науки перед коллективом университета ставилась неоднократно и раньше в партийных решениях, в том числе и в решениях общих собраний парторганизации ТГУ. Но особенно актуальной она стала в связи с лозунгом, который выдвинул в 1951 году новый ректор Ф. Клемент "восстановить прежнюю известность Тартуского университета!" Характеризуя состояние научной деятельности в университете, он подчеркивал, что нужно

³⁷ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 50.

³⁸ Там же, л. 153.

³⁹ Там же, л. 151.

добиваться, чтобы каждый преподаватель, без исключения, интенсивно и плодотворно занимался научной работой⁴⁰. Подчеркивалось также, что наш университет в 1951 году стоит в научной работе на недопустимо низком уровне⁴¹. Восстановить известность университета — это значило прежде всего коренным образом улучшить научную работу, добиться выхода научной продукции. Недостатки в научной работе вскрывались в постановлении общего партийного собрания еще в апреле 1951 года, где отмечалось, что различные мероприятия парторганизации в научной работе еще не дали ощутимых результатов.⁴² Отмечалось, что работники университета не печатаются в научной печати. Особое внимание постановке научной работы уделило общее партийное собрание ТГУ 4 сентября 1951 года. В решении этого собрания ставились задачи повысить качество научной работы, охватить весь профессорско-преподавательский состав научной работой. Собрание потребовало от коммунистов профессорско-преподавательского состава активного включения в научно-исследовательскую деятельность⁴³.

В течение 1951 года парторганизация ТГУ обращала большое внимание на то, чтобы добиться перелома в научной работе. Партбюро ТГУ добилося в период с октября 1950 по октябрь 1951 пересмотра плана научной работы, чтобы повысить его актуальность и связь с народнохозяйственными задачами. Вопросы научной работы в этот период обсуждались и ставились на общем собрании парторганизации. Только партийное бюро ТГУ в течение этого периода 7 раз обсуждало вопросы, связанные с улучшением научной работы⁴⁴. В ноябре 1951 года и в декабре партбюро обсуждало вопросы работы отдельных кафедр университета по научной деятельности. Так были обсуждены состояние научно-исследовательской работы на кафедре эстонской литературы и выполнение плана научно-исследовательских работ на кафедрах аналитической химии, анатомии и гистологии⁴⁵.

Вопросы научной работы в 1951 году были предметом обсуж-

40 "Tartu Riiklik Ülikool", 1951, 1. september.

41 "Tartu Riiklik Ülikool", 1951, 7. september.

42 ПА КПЭ, ф. 151, оп. 7, д. 2, л. 48.

43 Там же, л. 97.

44 Там же, л. 158.

45 Там же, д. 4, л. 210, 228.

дения и на собраниях факультетских партийных организаций. Уже в 1951 году парторганизации удалось добиться известного улучшения состояния научной работы в университете. В частности, это выразилось в том, что некоторые преподаватели университета в этом году опубликовали свои работы во всесоюзных изданиях и тем самым вышли на всесоюзную арену. Так, преподаватель И. Лепик опубликовал три свои работы в журнале "Прикладная математика и механика". В журналах Академии Наук СССР была опубликована работа проф. Вага и проф. Вальдеса. Преподаватель Л. Шоттер опубликовал две работы во всесоюзном журнале.⁴⁶

Однако эти достижения были только самым началом большой и настойчивой работы всей партийной организации в деле коренного изменения состояния научной работы в Тартуском университете. В последующие годы периода пятой пятилетки состояние научной работы в университете неоднократно анализировалось на общих партийных собраниях. Так, в марте 1954 года с докладом на собрании парторганизации университета выступал ректор проф. Клемент. В постановлении этого партсобрания подчеркивалось, что состояние научной деятельности в университете улучшилось. Собрание приняло постановление, направленное на повышение эффективности научной работы преподавателей университета.⁴⁷

Вопросы научной работы вообще и вопросы научной работы, преподавателей-коммунистов в частности, были в центре внимания партийного бюро ТТУ в эти годы. Так, в январе 1953 года партбюро ТТУ обсудило на своем заседании вопрос о научной работе и повышении квалификации коммунистов.⁴⁸

Партбюро университета в эти годы практиковало такую форму активизации научной деятельности коммунистов, как заслушивание отчетов отдельных преподавателей-коммунистов.

Выполняя решение партийных собраний, факультетские парторганизации в период 1951-55 годов систематически анализировали и обсуждали на своих собраниях положение на факультетах

⁴⁶ "Tartu Riiklik Ülikool", 1951, 23. november.

⁴⁷ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 10, д. 2, л. 21-24.

⁴⁸ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 9, д. 1, л. 4.

с научной работой, а также научную работу коммунистов факультета. Так, в апреле 1954 года собрание парторганизации юридического факультета обсудило положение о научной работе на факультете и приняло специальное решение, которое проводило затем в жизнь⁴⁹. Годом раньше эта же парторганизация обсудила на своем собрании состояние научной работы коммунистов факультета⁵⁰.

Настойчивая работа парторганизации ТГУ по совершенствованию научной деятельности в университете в период 1951-55 годов принесла определенные плоды. Это выразилось не только в том, что на всесоюзной арене появились труды ученых университета, но и в том, что преподаватели ТГУ стали давать из года в год больше научной продукции. Если в 1950 году научной продукции почти не было, то уже к 1954 году ученые университета написали ряд крупных трудов. Так, за 1953 год были закончены из плановых работ - 57. Среди законченных работ были крупные монографии проф. Х. Рийкоя, проф. А. Вага и ст. научного сотрудника К. Эйхвальда, проф. Э. Кляр-Кингисепп, доц. Э. Раудамы и др.⁵¹. Стало больше публиковаться работ ученых ТГУ в центральной печати. Университет систематически каждый год проводил научные конференции, а ученые ТГУ стали выезжать с научными докладами на конференции в другие города страны. В эти же годы коммунисты университета А. Пиит и Х. Моосберг защитили первые докторские диссертации. В то же время в период 1951 по март 1954 года коммунистами ТГУ было защищено 16 кандидатских диссертаций.⁵²

Однако необходимо подчеркнуть, что эти успехи в научной работе были первыми шагами в выполнении задачи возрождения известности Тартуского университета. В 1951-55 годах научная работа в Тартуском университете еще не стояла на должном уровне, а решение этой задачи парторганизацией ТГУ потребовало многих лет последующей напряженной деятельности.

Таким образом, в условиях пятой пятилетки партийной организацией ТГУ развивались и совершенствовались методы и формы деятельности, которые в дальнейшие годы явились основой для решения еще более сложных задач в подготовке высококвалифицированных кадров специалистов для республики.

⁴⁹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 10, д. 5, л. 18, 22.

⁵⁰ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 9, д. 10, л. 18.

⁵¹ ПА КПЭ, ф. 151, оп. 10, д. 2, л. 58.

⁵² Там же, л. 18.

TRÜ PARTEIORGANISATSIOONI TEGEVUSEST IDEOLOOGILISE
KASVATUSTÖÖ TUGEVDAMISEL (1956 - 1960)

J. Kalits

Viiekümnendate aastate teine pool tähistas meie maa elus sotsiaalse progressi uut etappi. Viienda viie aasta plaani täitmine võimaldas kujundada uusi rajajooni majanduses ja kultuurielus ning konkretiseerida juhtimistegevust. Rohkem tähelepanu hakati osutama ideoloogilise kasvatustöö küsimustele. Sotsialismi kujunemine maailmasüsteemiks oli laiendanud meie maa rahvusvahelisi sidemeid ja nõudis seetõttu valvsuse tugevdamist kodanluse ideoloogiliste ja poliitiliste diversioonide suhtes ning intensiivsemat võitlust marksismi-leninismi puhtuse eest.

NLKP IX kongress rõhutas, et "tõõtajate, eeskätt noore põlvkonna kommunistlik kasvatamine on väga tähtis ülesanne"¹. Konkretiseerides kõrgkoolide ülesandeid selles valdkonnas, pidas kongress silmas vajadust ühendada üliõpilaste teoreetiline ettevalmistus praktiliste ülesannete parema tundmisega. "Kõrgema hariduse alal on peaylesanneteks," märgiti kongressi otsustes, "igati parandada spetsialistide ettevalmistamise kvaliteeti õppetöö ja tootmise tihedama sidumise alusel."² EKP IX kongress 1956. aasta jaanuaris kriipsutas samuti alla kõrgkoolides tehtava kasvatustöö tähtsust ning selle sidumist praktikaga.³

Kõik see määras kindlaks ka Tartu Riikliku Ülikooli parteiorganisatsiooni tegevuse põhisuuna: 1) suunata ja abistada ühiskondlikke organisatsioone nende kasvatusalaste funktsioonide täitmisel ja 2) tugevdada kasvatustööd, suurendades nõudlikkust iga kommunisti suhtes tema tööalaste ja ühiskondlike ülesannete täitmisel.

Üliõpilaste seas tehtavas töös oli juhtivaks komsomo-

¹ NLKP kongresside, konverentside ja pleenumite resolutsioonid ja otsused. IV osa. Tln., 1974, lk. 164.

² Sealsamas, lk. 159.

³ EKPA, f. 1, nim. 157, s.-ü. 127, l. 47.

liorganisatsioon, kelle ridadesse kuulus 1956. aasta alguses üle 1700 noore (60 % üliõpilaskonnast).⁴ Et parteiorganisatsiooni abi ei kujuneks üldsõnaliseks, koostasid parteibüroo sekretär J. Kalita ja komsomolisekretär O. Kuuli plaani, mis kinnitati parteibürool 14. veebruaril 1956. aastal. Selle kohaselt nähti ette kord kuus kuulata ülikooli parteibürool üht parteialgorganisatsiooni sekretäri komsomoli juhtimise ja abistamise küsimuses, arutada komsomolitöö abistamist algorganisatsioonides, kindlustada igale kommunistile ühiskondlik ülesanne, mis on seotud komsomolitööga, tagada, et kateedrid ja dekanaadid oleksid kontaktis komsomoliaktiiviga, anda komsomolile tervikliku vastutusega ülesandeid, õppida tundma vennasvabariikide töökogemusi, tugevdada tööd komsomoliaktiiviga nende parteisse vastuvõtmiseks jt.⁵ Juba 28. veebruaril kuulatigi matemaatika-loodusteaduskonna parteialgorganisatsiooni sekretäri L. Tiigi informatsiooni komsomoli juhtimisest.⁶ Samuti hakati praktiseerima üksikute kommunistidega peetavaid vestlusi nende töö kohta komsomoli abistamisel.⁷ Komsomolikomitee sekretär esines 1956. aastal kasvatustöö mitmesuguste tahkude kohta informatsiooniga parteibürool kolm ja aruandega parteiorganisatsiooni üldkoosolekul üks kord.

Ametiühingu tööd arutati parteibürool ja üldkoosolekutel harvemini. 21. veebruaril 1956. aastal kuulati ülikooli lahtisel parteikoosolekul ametiühingukomitee esimehe R. Sorroki aruannet massilise kultuuritöö juhtimisest ülikoolis.⁸ Vastuvõetud otsuses nõuti: leida üliõpilasklubile ruumid, intensiivistada ametiühingukomitee kultuurikomisjoni tööd, pöörata senisest enam tähelepanu rahvakunstiansamblitele ning repertuaari valikule.

Paljusid kasvatustöö küsimusi tuli komsomoliorganisatsioonil ja ametiühingul lahendada koos, mistõttu rida parteialgorganisatsioonides, bürool ja üldkoosolekul vastuvõetud otsuseid kehtis mõlema ühiskondliku organisatsiooni koh-

⁴ "Tartu Riiklik Ülikool", 1955, 14. oktoober.

⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 1, l. 6-7.

⁶ Sealsamas, l. 8.

⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 2, l. 3.

⁸ Sealsamas, l. 14.

ta. 30. oktoobril 1956 vastuvõetud otsuses märgiti, et tuleb "suunata poliit- ja kultuurmassiline töö rahvaste sõpruse tugevdamisele, organiseerida ühisüritusi, koheselt reageerida natsionalismi mitmesugustele avaldusvormidele ning tugevdada võitlust kodanliku ideoloogia vastu"⁹.

Oluline osa kasvatustööst tehti õppejõudude kollektiivi poolt. 1956. aasta jaanuaris kirjutas "Edasi", et osa parteialgorganisatsioonide nagu õigus- ja majandusteaduskonnade algorganisatsioonid on nendele küsimustele hakanud viimasel ajal rohkem rõhku panema, kuid see polnud maksev kõigi teaduskondade kohta (arstiteaduskond)¹⁰. Tähtsaks kasvatustöö lülili pidas parteiorganisatsioon töö korraldamist poliitinformaatoritega.¹¹ Nii kuulati parteibürool ära K. Taevi aruanne eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri õppekasvatustööst.¹² Kateedri tööd poliitinformaatoritega peeti rahuldavaks, küll aga esitati pretensioone kateedri sidemetele ja koostööle komsomoliorganisatsiooniga.

Kasvatustööks kasutati mitmesuguseid massiüritusi. 1956. aasta oli Tartu Riikliku Ülikooli elus taoliste ürituste poolest rikas.

Vastavalt parteibüroos kinnitatud ürituste plaanile sõitis 1956. aasta talvisel õppevaheajal grupp ülikooli komsomoliaktiivide tutvuma Leningradi kõrgemate õppeasutuste komsomolitöoga. Iga aktivist teadis juba varem, millisesse õppeasutusse ta läheb ja missuguse tööliiguga ta seal tutvub.

1956. aasta suvi oli üliõpilastele esimeseks uudis-aastaks. Praktilise organiseerimistöö tegi ära komsomoliorganisatsioon. 5. juulil 1956 kuulas ülikooli parteibüroo komsomoli informatsiooni ettevalmistuste kohta uudismaale sõiduks.¹³ Kavandatud üritused ning ettevalmistuste kõik kiideti heaks. Enamiku 120-liikmelisest grupist moodustasid füüsikud, geograafid ja vene filoloogid.¹⁴ Nen-

⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 2, l. 75.

¹⁰ "Edasi", 1956, 4. jaanuar.

¹¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 1, l. 3.

¹² Sealsamas, l. 16.

¹³ Sealsamas, l. 33.

¹⁴ Ülesmäge! Tln., 1958, lk. 132.

de esimeste uudismaalaste julgus ja võitlusvalmidus on hinnatav. "Palju oli tol korral arutlusi ja vaidlusi üliõpilaste keskel," hindas hiljem olukorda O. Kuuli.¹⁵ Üliõpilasgruppi juhtis O. Kuuli, staapi kuulusid veel H. Gross, J. Jurassov, H. Kään, T. Sokolova ja H. Teras.

1956. aasta õnnestumiste hulka tuleb lugeda ka I üliõpilaslaulupidu Tartus. Ürituste hingeks oli üliõpilaskooride dirigent, Eesti NSV teeneline kunstitegelane R. Ritsing. Laulupeo organiseerimisega seotud küsimusi arutas oma istungeil ka ülikooli parteikomitee. Laulupeost võtsid osa seitsme vennasrahva - vene, ukraina, valgevene, läti, leedu, karjala ja eesti üliõpilaste taidluskollektiivid 2200 laulja, tantsija ja mängijaga.¹⁶ Laulupidu kujunes üheks silmapaistvamaks internatsionalismi kasvatamise ürituseks ning selle kohta anti kõrgeid hinnanguid nii meie vabariigi ajakirjanduses kui ka väljaspool.

Kuigi märgitud üritused aitasid kaasa kasvatustöö edendamisele, jäi ülikooli parteiorganisatsiooni töös vajaka iga üliõpilasega tehtavast konkreetsest tööst.¹⁷ Märgiti formaalsust ühiskonnateaduste õpetamisel.¹⁸

1955/56. õppeaasta saavutustest ja puudujääkidest tegi kokkuvõtte 1956. aasta aktoobris ülikooli parteiorganisatsiooni aruandlus-valimiskoosolek. Nii aruandes, arutelus kui ka otsuses domineerisid ideoloogilise kasvatustöö küsimused. Eriti rõhutati vajadust muuta sellealane tegevus konkreetsemaks.¹⁹ Ideoloogilise töö tugevdamise vajadusest andis tunnistust ka uue büroo koosseis. Selles domineerisid ühiskonnateadlased: sekretäriks valiti E. Laasik (õigus), asetäitjateks J. Kalits (NLKP ajalugu) ja J. Ananjeva (õigus). Büroosse kuulusid veel F. Klement (rektor), K. Siilivaak (NSVL ajalugu), O. Kuuli (komsomolisekretär - NLKP ajalugu), B. Nedzvetski (pedagoogika), F. Kudu (kehakultuur), V. Reiman (NLKP ajalugu), V. Tihhomirov (eriõpetus) ja E.-L. Mikelsaar (poliitiline ökonoomia).²⁰

¹⁵ Tartu Komsomol. Tln., 1970, lk. 39.

¹⁶ Vennalikus peres. Tln., 1961, lk. 312.

¹⁷ EKPA, f. 1, nim. 157, s.-ü. 31, l. 14.

¹⁸ "Rahva Hääl", 1956, 12. november; "Edasi", 1956, 14. märts.

¹⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 2, l. 75.

²⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 1, l. 41.

Alustades aruandlus-valimiskoosoleku otsuse elluviimist, püstitas juba novembris toimunud üldkoosolek nõude, et iga kommunist peab esinema tšestajate ees, tuleb avaldada rohkem artikleid ajakirjanduses ning organiseerida senisest enam kohtumisi, mis tooksid esile tše kodanliku ühiskonna ja ka kodanliku ülikooli kohta.²¹ Viimased leidsid märkimist ka EKP Tartu linnaorganisatsiooni XIII konverentsil 1956. aasta detsembris, kus tšesteti esile üliõpilaste hulgas suurt huvi äratanud kohtumist õppejõududega, kes rääkisid 700-le osavõtjale kodanlikust ülikoolist.²² Arvestades üliõpilastega tehtava tše tähtsust, kohustus konverents linnakomiteed arutama neid küsimusi linnakomitee pleenumil.²³

Parteiorganisatsioon tugevdas ideoloogilise kasvatustše organisatsioonilist külge. 1956. aasta detsembris korraldati ülikooli partei- ja komsomolikomitee ühine koosolek, kus arutati O. Kuuli ettekannet "Politiilise kasvatustše parandamisest TRÜ-s".²⁴ Peamiseks loeti aktiiviga tehtava tše laiendamist ning nõupidamiste organiseerimist ühiskonnateaduste kateedrite õppejõudude osavõtul. Viimane kujutas endast ka reageeringut EKP Tartu linnaorganisatsiooni XII konverentsil tehtud kriitikale, milles märgiti, et ühiskonnateaduste kateedrite õppejõud ei tule toime kasvatustšega üliõpilaste ja õppejõudude seas.²⁵

18. märtsil 1957 arutas EKP Tartu Linnakomitee pleenum Tartu kõrgkoolides tehtavat kasvatustšed ning parteiorganisatsioonide osa selle suunamisel. Kuigi ideoloogilist kasvatust kõige üldisemas plaanis võis Tartu Riiklikus ülikoolis pidada rahuldavaks, kavandas pleenum selle tše edasiseks parandamiseks rea praktilisi abinõusid. Sellistele tšelõikudele nagu internatsionalismitunde ja rahvaste sõpruse kasvatamine ning võitlus kodanliku ideoloogia jäänuste vastu kohustati osutama senisest enam tähelepanu.²⁶ Pleenumil

²¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 2, l. 160.

²² EKPA, f. 148, nim. 39, s.-ü. 1, l. 99.

²³ Sealsamas, l. 190.

²⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 1, l. 53.

²⁵ EKPA, f. 148, nim. 39, s.-ü. 2, l. 388.

²⁶ EKPA, f. 148, nim. 42, s.-ü. 11, l. 57.

heideti ette kommunistidest õppejõudude vähest abi komsomoliorganisatsioonidele.²⁷

1957. aasta üheks keskeks küsimuseks oli õppejõudude kaasahaaramine ühiskondlikku tegevusse. Nende vähest osavõttu kasvatustööst nenditi nii ajakirjanduses kui ka partei kõrgemalseisvate organite otsustes.²⁸ Parteiorganisatsioon pidas siin vajalikuks osutada rohkem tähelepanu õppejõudude ideelis-poliitilisele enesetäiendamisele.

Õppejõudude ideelis-poliitilise kvalifikatsiooni tõstmise peamiseks vormiks kujunesid filosoofilised seminarid. Oli juurdunud praktika, mille kohaselt filosoofiliste seminaride juhatajad kinnitati parteibüroo istungil. Nendeks võisid olla kas vastava eriala kommunistid või siis ühiskonnateaduste kateedrite õppejõud. Viimast soodustas asjaolu, et ühiskonnateaduste kateedrite kommunistid olid arvel nendes teaduskondades, kus nad põhiliselt tegid õppetööd. Nii kinnitati ühiskonnateadlastest filosoofilisi seminare juhutama M. Makarov, T. Loit, M. Bronštejn, T. Reinvald, V. Türk.²⁹ 1957. aastal suurenes filosoofiliste seminaride arv. Kui 1956. aastal tegutses 10 seminari, siis 1957. aastal juba 17. Seminaridega oli haaratud ligi 500 õppejõudu.³⁰ 1956/57. õppeaastal korraldati teaduskomniti esimesed filosoofilis-teoreetilised konverentsid.

Mõnevõrra väiksemat tähtsust omas õppimine marksismi-leninismi õhtuülikoolis. Rõhuv enamik vanematest õppejõududest oli selle kursuse juba omandanud ning õppimist jätkasid ainult üksikud. Noorematele õppejõududele, kes polnud filosoofiat õppinud, pidas parteibüroo oma otsusega 10. septembrist 1957 marksismi-leninismi õhtuülikooli filosoofiaosakonna lõpetamist vajalikuks.³¹

Kasvatustöös on oluline õppejõu autoriteet. See sõltub õppejõu poolt tehtavast õppetööst ja samuti teaduslikust kvalifikatsioonist. Viiekümmendate aastate keskel, kui õp-

²⁷ "Edasi", 1957, 20. märts.

²⁸ "Edasi", 1957, 2. märts, 20. märts; EKPA, f. 148, nim. 39, s.-ü. 2, l. 387 jj.

²⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 16, l. 86, 101.

³⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 17, l. 100.

³¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 16, l. 78.

pejõudude koosseisud olid juba enam-vähem komplekteeritud, hakati rohkem tähelepanu pühendama teadusliku kvalifikatsiooni tõstmisele. Kriti kehtis see ühiskonnateaduste õppejõudude kohta, kuivõrd NLKP ajaloo kateedris oli 12 õppejõust kraadiga 2, filosoofia kateedris 9-st 3 ja poliitilise ökonomia kateedris 11-st 2 õppejõudu.³² Sellest tulenevalt arutas ülikooli kommunistide üldkoosolek aprillis 1957 teadusliku töö olukorda TRÜ-s ja selle parandamise abinõusid.³³

Ülikooli parteibüroo taotles üliõpilaste ja õppejõudude vahelise kontakti tugevdamist.³⁴ Seda oli nõudnud ülikooli parteiliselt juhtkonnalt ka partei linnakomitee plenum, kes rõhutas vajadust kindlustada kõigi õppejõudude osavõtt kasvatustööst, pidades silmas ka üliõpilastega tehtavat individuaalset tööd.³⁵ Esialgu asuti massiürituste parema organiseerimise teele. 1957. aasta aprillis arutas ülikooli parteibüroo arstiteaduskonna parteibüroo tegevust ametiühinguorganisatsiooni suunamisel ja juhtimisel. Sellel oli printsiipiaalne tähtsus kogu ülikooli ametiühingutöö jaoks. Positiivselt märgiti üliõpilaste ja õppejõudude ühise õhtu korraldamist, millest võttis osa 800 inimest; samuti korraldati üks õppejõudude õhtu.³⁶ Üliõpilaste ja õppejõudude ühisüritusena valmis 1957. aastal ülikooli stadiion, kus samal aastal leidis aset ka esimene rahvusvaheline kergejõustikuvõistlus Tartu Riikliku Ülikooli ja Helsingi Ülikooli vahel. Parteialgorganisatsiooni üldkoosolekul nimetati selles töös silmapaistnud õppejõude F. Kudu ja J. Sildmäed koos üliõpilaste A. Raukase, U. Kanguri ja paljude teistega.³⁷ Ka üliõpilaste 1957. aasta suvised ettevõtmised toimusid õppejõudude endisest suuremal osavõtul. 1957. aastal oli Kasahstanis uudismaatöödel 439 Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilast ja õppejõudu, neist 90 protsenti

³² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 17, l. 99.

³³ Sealsamas, l. 23.

³⁴ Sealsamas, l. 6.

³⁵ "Edasi", 1957, 20. märts.

³⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 16, l. 37.

³⁷ Sealsamas, l. 92.

esmakordselt.³⁸ Paljusid uudismaalasi (I. Jurassov, E.-M. Jõgi, I. Okt, L. Zujeva, Ü. Vooglaid jt.) autasustati medaliga "Uudismaade ülesharimise eest", 35 inimest said rinnamärgi, rohkem kui 200 inimest aukirja.³⁹

Laiem kandepind leiti ühiskonnateaduste õpetamise pa-
randamisele. Ülikooli parteibüroo initsiatiivil korraldati
MLKP ajaloo, filosoofia ja poliitilise ökonoomia kateedrite
õppejõudude, parteialgorganisatsioonide sekretäride, komsomoliaktivistide ja üliõpilastest kommunistide nõupidamine, mille eesmärgiks oli laialdasema vastutuse kujundamine ühiskonnateaduste õpetamise eest.⁴⁰ Kuigi üliõpilaskommuniste oli suhteliselt vähe (1957. aasta lõpul 13 liiget ja 14 liikmekandidaati⁴¹), kujutasid nad endast üliõpilaskonna avangardi, kes täitis mitmesuguseid ühiskondlikke ülesandeid ja oma eeskuju ja autoriteediga võis samuti kaasa aidata marksismi-leninismi paremale omandamisele.

Kasvatustöö organisatsiooniliseks kindlustamiseks pidas
Ülikooli parteibüroo vajalikuks luua Ülikoolis ühtne kursusehooldajate instituut, mis pidi 1957. aasta sügisest asendada senise poliitinformaatorite süsteemi. Asuti seisukohale, et igal kursusel peab olema õppejõust kursusehooldaja.⁴²

1957. aastal realiseerus Ülikooli V komsomolikonverentsi ettepanek seada sisse üliõpilaste vormimüts. Suuri teeneid selles oli parteibüroo sekretäril E. Laasikul. Üliõpilasmütsi kandmise juhend avaldati Ülikooli ajalehes.⁴³

Pidades silmas vahetut seost tulevaste pedagoogide ettevalmistamise ja uute üliõpilaskontingentide teadlikkuse taseme vahel, arutas Ülikooli parteibüroo 1957. aasta veebruaris pedagoogide ettevalmistamise taseme tõstmise võimalusi. Peeti vajalikuks laiendada pedagoogilise praktika baasi. Profüleerivatelt kateedritelt nõuti tööst seostamist kooli vajadustega. Paljude erialade juurde seati sisse lisaspetsiaalsused.⁴⁴ Vastavalt bürool püstitatud ülesannetele töötati

³⁸ "Tartu Riiklik Ülikool", 1957, 18. oktoober.

³⁹ Tartu komsomol, lk. 39.

⁴⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 17, l. 101.

⁴¹ Sealsamas, l. 92.

⁴² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 16, l. 78.

⁴³ "Tartu Riiklik Ülikool", 1957, 22. märts.

⁴⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 16, l. 19-20.

aasta jooksul ümber matemaatika-loodusteaduskonna ja ajaloo-keeleteaduskonna õppeplaan.⁴⁵

Kasvatustöö parandamise eesmärgi kandsid ka ülikooli juhtivate töötajate ettekanded parteikoosolekul. Arvestades kõigi õppejõudude arutamisele kaasatõmbamise otstarbekohasust, korraldati sellised koosolekud lahtistena.

Üheks vajakaajamiseks oli ülikooli juhtivate töötajate vähene esinemine ülikooli ajalehe veergudel, kuigi sellest oli parteibürool alati juttu, kui kinnitati ametisse toimetuse koosseis või tehti selles muudatusi.

19. novembril 1957 tulid ülikooli kommunistid kokku aruandlus-valimiskoosolekuks. Kiitvaid sõnu öeldi õigusteaduskonna (sekretär V. Kelder), arstiteaduskonna (D. Metšetin) ja kehakultuuriteaduskonna (H. Gross) algorganisatsiooni töö kohta. Töös üliõpilastega paistis silma õigusteaduskond, kus parteisse võeti aasta jooksul vastu 9 üliõpilast.⁴⁶

Üliõpilaste hulgas tehtava kasvatustöö tähtsust rõhutas ka koosolekust osavõtnud EKP Keskkomitee sekretär L. Lentsman. Büroo koosseisu valiti E.-M. Jõgi, P. Kudu, J. Lott, A. Martin, A. Metsa, L. Põli, V. Reiman, K. Siilivask, E. Silk. Sekretäriks sai E. Silk, asetäitjateks K. Siilivask ja A. Martin.⁴⁷

Põhiülesandeks jäi kasvatustöö tugevdamine. Seda kinnitas ka EKP Tartu linnaorganisatsiooni XIII konverents. Uudse momendina jäi konverentsil kõlama nõue tösta nõudlikkust kateedrite ja dekanatide poolt tehtava kasvatustöö suhtes. "Suureks puuduseks TRÜ paljude kateedrite töös on see," märkis konverentsiaruandes linnakomitee I sekretär J. Raid, "et nad nõrgalt tegelevad üliõpilaste poliitilise kasvatamisega."⁴⁸ Ka Tartu linna komsomolierorganisatsiooni XI konverents 1958.a. jaanuaris rõhutas vajadust aktiveerida võitlust ideoloogilisel rindel.⁴⁹

Linna parteikonverentsi otsuseid arutati ülikooli parteibürool jaanuaris 1958. Otsuses fikseeriti poliitinformat-

⁴⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 17, l. 102.

⁴⁶ Sealsamas, l. 92.

⁴⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 16, l. 97.

⁴⁸ EKPA, f. 148, nim. 42, s.-ü. 4, l. 35.

⁴⁹ "Edasi", 1958, 21. jaanuar.

sioonide sagedus (2 korda kuus), kursusehooldajate instruktaazid muudeti igakuisteks, regulaarselt hakati arutama bürool kaadrite ettevalmistamist, paigutamist ning edutamist. Õpetatud nõukogudel soovitati senisest enam arutada õppejõudude kasvatustööst osavõtu küsimusi.⁵⁰

1958. aasta jaanuaris toimus EKP X kongress. Sellel seldi vabariigi kõrgkoolide töö kohta põhimõtteliselt sama mis juba varem madalamatelgi parteifoorumitel. "Tõsiseks puuduseks on," ütles ettekandes X kongressile I. Käbin, "et kõrgkoolides esines õpetamise lahutamist kasvatamisest. Paljud õppejõud, kes peaksid tegema kasvatustööd üliõpilaste seas, ei tegele sellega."⁵¹

X kongress juhtis kõrgkoolide tähelepanu vajadusele lähendada spetsialistide ettevalmistamine praktikale. Sellega seoses loeti otstarbekohaseks, et noored, kellel on lõpetatud keskharidus ja kes on saanud tootmisalase kvalifikatsiooni, oleksid vabariigi kõrgkoolide peamiseks täiendusallikaks.⁵² 1957/58. õppeaastal oli ülikooli tööstaažiga vastuvõetute protsent 13, seda peeti aga väikeseks.⁵³

1958. aastast alates hakkas ülikooli parteiorganisatsioon tugevdama töökasvatustlikku suunda. Selle praktiliseks elluviijaks sai komsomol. 1958. aasta veebruari lõpul kuulutati komsomoliehituseks uus ühiselamu, keheksakorteriline elamu ja staadionil jätkuvad ehitustööd. Organiseeriti müüritööliste-krohvijate ja teiste ehituserialade kursused IV kategooria kvalifikatsiooni saamiseks.⁵⁴

Märtsi keskpaiku oli esitanud üle 200 üliõpilase avalduse suvetöösdes osalemiseks.⁵⁵ Kui ülikooli parteibüroo kuu-

⁵⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 32, l. 10-11.

⁵¹ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 2, l. 55.

⁵² Sealsamas, l. 45.

⁵³ Sealsamas, l. 158.

⁵⁴ "Tartu Riiklik Ülikool", 1958, 7. märts.

⁵⁵ "Tartu Riiklik Ülikool", 1958, 21. märts.

las komsomolikomitee informatsiooni suvisteks t88deks ettevalmistuste kohta, v8idi konstanteerida, et suvi tuleb t88-rohke, kuid selleks ollakse p8hiliselt valmis.⁵⁶ 26. juunil kinnitati uudismaalaste staap. Staabiülemaks m88rati J. Lott, aset8itjateks H. Taliste ja L. Eringson.⁵⁷

Üli8pilaste t88suvi kujuneski pingeliseks, kuid resultatiivseks. Uudismaadele s8itis seekord 360 üli8pilast. TRÜ komsomoliehitustel t88tas 154 inimest. 4. kategooria müürit88lise kutse omandas 63 üli8pilast⁵⁸. Kolhoose abistamas oli 1958. aasta sügisel 1500 üli8pilast.

T88kasvatustliku suuna tugevnemist mõjutas ka kooli ja elu sidemete tugevdamise kohta käiva seaduse vastuvõtmine, milles m88rgiti, et "kommunistliku ülesehitust88 huvid nõuavad kõrgema kooli lähendamist elule ja tootmisele."⁵⁹

T88kasvatustliku suuna esiplaanile nihkumine ei tähendanud ühekülgset ideoloogiat88 parteilises juhtimises. T88kasvatus oli teljeks, mille ümber v8is koondada paljusid teisi kasvatusküsimusi. Suvised t88d aitasid kaasa internatsionalismi ja rahvaste sõpruse kasvatamisele. T88alased kontaktid lähendasid üli8pilasi t88tavatele noortele. Kujunesid välja uued koost88 vormid. Nii m88teks korraldati komsomoliorganisatsiooni kaasabil t88lis- ja maanoorte kursused ülikooli astumiseks. Seal t88tasid ühiskondlikus korras TRÜ üli8pilased ja aspirandid. Kursustest võttis osa 58 noort 10 rajoonist.⁶⁰

Parteiorganisatsioon jälgis kasvatust88d ka õppeprotsessis. Parteibürool arutati põhjalikult ideoloogiat88d ees-
ti filoloogias osakonnas, samuti kuulati bürool ära NLKP aja-
loo ja NSV Liidu ajaloo kateedri tegevuse aruanne.⁶¹ 1958.
aasta sügisel arutati parteiorganisatsiooni lahtisel koos-

⁵⁶ EKPA, f. 369, nim. 18, s.-ü. 75, l. 39 jj.

⁵⁷ Sealsamas, l. 44.

⁵⁸ "Tartu Riiklik Ülikool", 1958, 28. oktoober.

⁵⁹ Parteit88taja käsiraamat, II. Tln., 1960, lk. 468.

⁶⁰ "Tartu Riiklik Ülikool", 1958, 28. oktoober.

⁶¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 32, l. 92.

olekul kehakultuuritõõga seotud küsimusi. Ebarahuldavaks peeti kehakultuuritõõst osavõtvate üliõpilaste arvu (1500)⁶². Eriti kritiseeriti õppejõudude vähest osavõttu kehakultuuritõõst.

Parteiorganisatsiooni üldkoosolekutel, samuti büroo istungitel väljendati mõtteid nii kasvatustõõ vormide rikastamise kui ka olemasolevate vormide parema kasutamise üle. Peeti silmas ürituste kasvatuslikku sisu. Nii näiteks olid üliõpilaste Teadusliku Ühingu (ÜTÜ) konverentsid omamoodi rahvaste sõpruse kooliks. Kui 1958. aastal tähistati ÜTÜ loomise 10. aastapäeva, oli üliõpilaste teadusliku konverentsi osavõtjate hulgas 49 külalist 31 tõõga.⁶³

Endiselt aktuaalseks jäi kasvatajate kasvatamine. Kui Ülikooli parteiorganisatsiooni üldkoosolekul 1958. aasta veebruaris arutati EKP I kongressi tõõ tulemusi, rõhutati vastuvõetud otsuses vajadust tõõsta filosoofiliste seminaride taset ja laiendada parteilist kontrolli nende üle.⁶⁴ Ei unustatud ka õppejõudude pedagoogilise meisterlikkuse tõõstmist. Tõõuke selleks andis NSVL kõrgema ja keskhariduse ministri V. Jeljutini esinemine TRÜ aulas 1958. aasta märtsis - sõnavõtus kriipsutati alla pedagoogilise meisterlikkuse tähtsust.⁶⁵ 1958. aasta kevadsemestril viis ajaleht "Tartu Riiklik Ülikool" läbi diskussiooni õppejõudude iselias-politiitilise enesetäiendamise vormide kohta.⁶⁶

Parteibüroo istungeil ja õpetatud nõukogude koosolekuil kuulati dekaanide ja kateedrijuhatajate aruandeid üliõpilaste seas tehtava kasvatustõõ kohta⁶⁷, mis andis positiivseid tulemusi. Ülikooli parteikoosolek märkis puudujääke veel kõrgema kvalifikatsiooniga õppejõudude seas tehtava kasvatustõõ

⁶² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-u. 32, l. 61.

⁶³ "Tartu Riiklik Ülikool", 1958, 29. aprill.

⁶⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-u. 32, l. 20.

⁶⁵ "Tartu Riiklik Ülikool", 1958, 28. märts.

⁶⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-u. 32, l. 97.

⁶⁷ EKPA, f. 148, nim. 44, s.-u. 1, l. 44.

osas. Sellekohast kriitikat tehti ka ajakirjanduses.⁶⁸

1958. aasta novembris oli ülikooli parteiorganisatsioon aruandlus-valimiskoosolek. Büroo koosseisus suuri muutusi ei tehtud, vähe muutusiid eelmise koosolekuga võrreldes ka ülesanded. Büroosse valiti Ü. Haldna, P. Klement, P. Kudu, J. Lott, A. Martin, A. Metsa, L. Põli, V. Reiman, K. Siilivask, E. Silk, P. Vihalet.⁶⁹ Sekretäriks valiti E. Silk, asetatjateks K. Siilivask ja A. Martin.

Juhindudes EKP Tartu linnaorganisatsiooni XIV konverentsi otsustest, tugevdas ülikooli parteiorganisatsioon kasvatusõõ õppejõudude, komsomoliorganisatsioon aga õliõpilaste hulgas. Sellel eemõrgil korraldati 1951. aasta jaanuaris parteiorganisatsiooni üldkoosolek teemal "Komsomoli avangardsest osast". Ettekanne oli komsomoliorganisatsiooni sekretärit J. Lotilt. Otsuses peeti vajalikuks tugevdada koostõõd kateedrite ja komsomolialgorganisatsioonide vahel. Otsuse arutamisele komsomolialgorganisatsioonides suunati kommuniste.⁷⁰

Arvestades seda, et õppejõudude ettevalmistamise tähtsaks lülik on aspirantuur, suurendas parteiorganisatsioon 1959. aastal tähelepanu õppejõudude aspirantuuri valiku ja aspirantuuri sisulise tõõ korraldamise vastu. 1959. aasta jaanuaris toimunud üldkoosoleku otsuses nõuti ka komsomoliorganisatsioonilt aktiivsemat osalemist aspirantuuri komplekteerimises.⁷¹ 1959. aasta märtsis oli aspirantuur parteiorganisatsiooni üldkoosoleku ainsaks päevakorrakõsimuseks. Rektor P. Klementi poolt tehtud analüüs näitas, et teaduskondade parteialgorganisatsioonid olid suhtunud sellesse ülesandesse pealiskaudselt. Teatud määral puudutas aspirantuuri ka järgmine üldkoosolek, kus arutati teadusliku tõõ olukorda ja ülesandeid. 1959. aasta juunis arutas aspirantuuri komplek-

⁶⁸ "Edasi", 1958, 21. november; 16. detsember.

⁶⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 32, l. 82.

⁷⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 44, l. 10.

⁷¹ Sealsamas.

teerimist ülikooli parteibüroo.⁷² Märgitigi, et kõige suuremaid raskusi on ühiskonnateaduste aspirantide kohtade täitmise-
misega. 1959. aasta lõpul tuli ülikooli parteiorganisatsiooni
ni üldkoosolek veel kord aspirantuuri küsimuse juurde, kui
kuulati EKP Keskkomitee kõrghoolide osakonna juhataja E. Inti
ettekannet kaadrite kasvatamisest, valikust ja paigutamisest.
Laiendati nii statsionaarset kui ka mittestatsionaarset as-
pirantuuri.⁷³

Kogemused kasvavad praktilises tegevuses. Sellest lähtu-
tudes hakati parteiliste ülesannete kaudu järjest rohkem toe-
tama õppejõudude ja üliõpilaste ühisüritusi. 1959. aasta jaa-
nuaris arutas parteibüroo üliõpilaste töökasvatuse tulemusi.
Märgitigi, et üliõpilaste ja õppejõudude ühisel aktiivsel osa-
võtul saavutati spordiehituste rajamisel üleliiduline esi-
koht. Samuti märkitigi, et üliõpilaste suhtumine suvistesse töö-
desse on hea ja et seda tuleb igati toetada ka õppejõudude
poolt.⁷⁴

Kui ülikooli parteibüroo kuulab 1959. aasta mais komso-
moliorganisatsiooni informatsiooni üliõpilaste rakendamisest
ühiskondlikult kasulikule tööle, oli esitatud juba 1400 su-
vistest töödest osavõtu avaldust. Komsomolikomitee oli seisukohal,
et parteibüroo suunamisel tuleks töögruppidesse saata
ka 10 - 15 õppejõudu.⁷⁵ Vastav otsus tehti parteibürool 1959.
aasta juunis.

1959. aasta suvel töötas 1427 üliõpilast. Ligi 300 000
töötunni jooksul⁷⁶ tehti ligikaudu 2,3 miljoni rubla eest töid.

31. oktoobril 1959. aastal toimus Tartu Riikliku Ülikoo-
li aulas ehitajate õhtu. Osa võtsid ka teaduskondade deka-
nid, õppejõud. Esinesid komсомoliorganisatsiooni sekretär

⁷² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 43, l. 104.

⁷³ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 44, l. 185.

⁷⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 43, l. 7.

⁷⁵ Sealsamas, l. 93.

⁷⁶ "Noorte Hääle", 1959, 3. november.

J. Lott ja õppeprorektor I. Sildmäe. Ehitajad jutustasid oma tööst, oma kollektiivide edusammudest, abist, mis neile osutasid objektidel töötavad tööliised, sõprusõhtutest ja kohtumistest. Enesele märkamatuks olid nad hakanud hoopis sügavamalt mõistma inimestevahelisi suhteid, rahvaste sõprust, tunda seda lihtsas, praktilises, tublis töös. Võeti vastu otsus töötada 1960. aasta suvel üks kuu komsomoliehitustel ning teha töid 5 miljoni rubla eest.⁷⁷

1959. aasta veebruaris toimunud ülikooli parteiorganisatsiooni üldkoosolekul, kus arutati NLKP XX kongressi otsustest tulenevaid ülesandeid, püstitati ülesanne õppida rohkem tunda üliõpilast.⁷⁸ Sellega olid seotud ka järgmisel üldkoosolekul arutatavad internatsionalismi ja külbelise kasvatusel küsimused.⁷⁹

1959. aasta aprillis arutati ülikooli parteiorganisatsioonis EKP Keskkomitee büroo otsust noorsoo internatsionalistlikust kasvatamisest. Loeti otstarbekohaseks organiseerida õppejõudude nõupidamisi ja luuletada otsus filosoofilisete seminaride temaatikasse.⁸⁰

Kui 1959. a. kevadel parteiorganisatsioonid tegid oma töökokkuvõtteid, leiti, et poliitilises kasvatustöös on parteiorganisatsioon kõikjal toetunud kollektiivile ja ühiskondlikele organisatsioonidele.⁸¹ Õigusteaduskonnas (sekretär E. Laasik) olid tömmatud kasvatustöösse kõik õppejõud. Parteituid õppejõude oli rakendatud kasvatustöös samuti ajaloo-keeleteaduskonnas (sekretär A. Haberman).⁸² Õppejõude ja üliõpilasi koondati ühiseks tegevuseks ka üleülikoolilistes organites. Selle üheks näiteks oli ülikooli rahvamaleva init-

⁷⁷ Vennalikus peres, lk. 310.

⁷⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-H. 44, l. 17.

⁷⁹ Sealsamas, l. 68.

⁸⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-H. 43, l. 72-73.

⁸¹ "Edasi", 1959, 10. juuni.

⁸² Sealsamas.

siatüivgrupi moodustamine ja staabi kinnitamine (õppejõud R. Auling ja A. Martin ning üliõpilane I. Jurassov).⁸³ Samal ajal tõsteti ka komsomoliorganisatsiooni osa üliõpilasi puudutavate küsimuste lahendamisel. 7. detsembril kiideti ülikooli parteibürool heaks komsomolikomitee ettepanek moodustada õppekomisjonid.⁸⁴ Õppekomisjonide loomine suurendas komsomoliorganisatsiooni initsiatiivi, lähendas komsomoliorganisatsiooni administratiivorganeile ning tugevdas koostööd üliõpilaste ja õppejõudude vahel.

1959. aasta lõpul toimunud ülikooli parteiorganisatsiooni aruandlus-valimiskoosolek luges valitud töösuunad õigeks ja pidas vajalikuks nende edasist süvendamist. Eriti rõhutati vajadust tugevdada kontrolli otsuste täitmise üle. Koosolekul valiti büroosse J. Feldbach, F. Kudu, F. Klement, T. Loit, J. Lott, A. Martin, A. Metsa, L. Päi, K. Siilivask, E. Silk, P. Vihalem.⁸⁵ Sekretäriks valiti E. Silk, asetäitjateks K. Siilivask, A. Martin.

1960. aastaks oli ülikooli parteiorganisatsioonis välja kujunenud õige seostatus teadus-, õppe- ja kasvatustöö vahel, õigesti koordineerunud ühiskondlike organisatsioonide tegevus ning kinnistunud kasvatustöö põhisuunad ja vormid. EKP XII kongressi otsused, eriti aga NLKP Keskkomitee otsus "Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes" orienteerisid ülikooli parteiorganisatsiooni kasvatusalase tegevuse tugevdamisele ja tema vormide viimistlemisele. Keskkomitee otsus rõhutas, et "on vaja järjest paremini korraldada ideelist kasvatustööd kõrgemates õppeasutustes ja keskkoolides, silmas pidades, et õppetöö ühendamine ühiskondlikult kasuliku tööga loob eriti soodsad tingimused õppivas noorsoos marksistlik-leninliku maailmavaate ja kõrge kommunistliku teadlikkuse kujundamiseks".⁸⁶ Leninliku pärandi pa-

⁸³ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 43, l. 82.

⁸⁴ Sealsamas, l. 204.

⁸⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 44, l. 131.

⁸⁶ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. V osa. Tln., 1974, lk. 54.

remale tundmaõppimisele suunas NLKP Keskkomitee otsus V. I. Lenini 90. sünniaastapäeva kohta.⁸⁷

EKP XII kongressi otsustes nõuti kõrgemate koolide juhtkonnalt ja parteiorganisatsioonidelt, et nad otsustavalt parandaksid ühiskonnateaduste õpetamist, üliõpilaste poliitilist kasvatamist ning nende erialase ettevalmistamise kvaliteeti.⁸⁸ Suuremaid pretensioone hakkasid 1960. aastal esitama ka üliõpilased ise. Nii märgiti TRÜ komsomoliorganisatsiooni VIII konverentsil 1960. aasta aprillis, et poliitiline selgitustöö kannatab tihti ebakonkreetsuse all, ei anna vastust üliõpilasi erutavatele küsimustele.⁸⁹ Seetõttu pidas parteiorganisatsioon vajalikuks senisest suuremat tähelepanu pöörata õppeprotsessi kasvatuslikule küljele, käsitledes neid küsimusi kateedrites, õpetatud nõukogudes ja parteiorganisatsiooni lahtistel koosolekutel.⁹⁰ Parema parteilise juhtimise kindlustamiseks ühiskonnateaduste õpetamisel otsustas üldkoosolek 1960. aasta mais moodustada ühiskonnateaduste kateedrite parteialgorganisatsiooni.⁹¹

Juba 1959. aastal tugevnes parteialgorganisatsioonide osa kateedrite õppe-kasvatusliku töö suunamisel. Kui 1960. aasta juunis arutati eesti filoloogia osakonna kateedrijuhatajate informatsioone tehtavast kasvatustööst, rõhutati veel kord, et teaduskondade parteibürood peavad suunama kateedrite kasvatustööd ning aitama tugevdada koostööd komsomoliga.⁹² Sama eesmärgiga kuulati bürool ära informatsioonid kehakultuuritöö juhtimisest õigusteaduskonnas, parteilisest kasvust ajaloo-keeleteaduskonnas jt. Seati eesmärgiks tõmmata õppe-kasvatusliku töö parema organiseerimisega kasvatustöösse kaasa kogu õppejõudude kaader.⁹³ Sellega seoses märgiti selli-

⁸⁷ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. V. osa. Tln., 1974, lk. 54.

⁸⁸ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 34, l. 118.

⁸⁹ "Tartu Riiklik Ülikool", 1960, 8. aprill.

⁹⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 96.

⁹¹ Sealsamas, lk. 39.

⁹² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 54, l. 101.

⁹³ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 31.

seid konkreetseid meetmeid nagu õpetamise teadusliku taseme tõstmist ja aspirantide paremat ettevalmistamist sihtaspirantuuri kaudu.

Korduvalt arutas ülikooli parteibüroo ka õppejõudude filosoofiliste seminaride tööd.⁹⁴ Ühtse taseme saavutamiseks otsustati kõikide filosoofiliste seminaride juhendamise teha kohustuseks ülikooli filosoofiakateedril.

1960. aastal suurenes ülikooli parteibüroo huvi ka üliõpilasklubi tegevuse vastu. Seda tingis asjaolu, et ülikool oli saanud oma käsutusse seni linnas klubina kasutatud maja Tähhe tänavas. Nii arutati 5. jaanuaril parteibürool uue klubi tegevussuundi, 18. jaanuaril aga kasvatustööd suuremates taidluskollektiivides. Teistest parem oli töö rahvakunsti-ansamblis, kus 57 % liikmeist olid kommunistlikud noored ning kus tegutses oma komsomoligrupp.⁹⁵ Büroo kuulas ka informatsioone lektorite grupi moodustamise (T. Loit) ja Võitlevate Ateistide Klubi tööd (Ü. Sõstra) kohta, et anda neile õiged töösuunad juba tegevuse algusest peale.⁹⁶

Sisuliselt kõrgemale tasemele tõstmist vajasisid poliitinformatsioonid. Selleks loodi ülikooli parteibüroo juurde juhtiv keskus, kuhu kuulusid parteibüroo, komsomolikomitee ja ametiühingukomitee vastavate sektorite juhatajad, õppeosakonna, kinolektooriumi ja lektorite grupi juhatajad ning alatiselt tegutseva agitpunkti juhataja.⁹⁷ Igal neljapäeval lõppes õppetöö kella 14.00-ks.⁹⁸ Pärast seda viidi läbi poliitvestlusi-informatsioone. 1959. aasta lõpul tegeles ülikooli parteiorganisatsioon õige töörežiimi ja tööstiili küsimustega.⁹⁹ Sellega oli seotud õppejõudude ja üliõpilaste iseseisva tööd korraldamine ning kasvatustöö parem organiseerimine. 1960. aasta suvel töötasid TRÜ üliõpilased 31 000

⁹⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 54, l. 30, l. 73.

⁹⁵ Sealsamas, lk. 11.

⁹⁶ Sealsamas, lk. 75.

⁹⁷ "Edasi", 1960, 2. veebruar.

⁹⁸ "Edasi", 1960, 13. september.

⁹⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 130.

tööpäeva. Peale selle osales 1500 üliõpilast sügisel viljakoristustöödel.¹⁰⁰ 1960. aasta 5. septembril algatasid "Vanemuise" teatri ehitamisest osavõtu arstiteaduskonna VI kursuse üliõpilased. Juba 12. septembril siirdus ehitusele esimene grupp üliõpilasi eesotsas õppejõudude A. Linkbergi, J. Tammeoru ja R. Loogaga ning komsomolialgorganisatsiooni sekretäri E. Türgiga.¹⁰¹

11. oktoobril 1960. aastal toimus parteiorganisatsiooni aruandlus-valimiskoosolek, kus tehti rohkesti ettepanekuid edaspidise töö paremaks korraldamiseks. Peeti vajalikuks, et iga kommunist käiks vähemalt kord aastas ühiselamus, arvati, et pedagoogide ettevalmistust tuleks veelgi parandada, soovitati enam tähelepanu osutada propagandatööle, juhiti tähelepanu aspirantuuri komplekteerimise kitsaskohtadele.¹⁰² Ka vastuvõetud otsuses rõhutati kasvatustöö taasehitamise ning parteilise mõju laiendamise vajadust.¹⁰³ Nende ülesannete täitmise usaldas üldkoosolek järgmise koosseisuga parteibüroole: H. Gross, F. Klement, F. Kudu, J. Lott, A. Martin, A. Metsa, E.-L. Mikkelsaar, V. Mäe, K. Siilivask, I. Sildmäe, P. Vihalem.¹⁰⁴ Sekretäriks sai A. Metsa, asetäitjateks valiti E. Martin ja K. Siilivask.¹⁰⁵

Juba EKP Tartu linnaorganisatsiooni XV konverentsil märgiti TRÜ parteiorganisatsiooni kohta tunnustavalt, et paranenud on ühiskondlik-poliitiliste probleemide uurimine, kasvanud huvi marksistlik-leninliku filosoofia vastu.¹⁰⁶ XVI konverentsil aga märgiti, et "parteiorganisatsioonide tugevnemise tõttu on nende osatähtsus kõigil elualadel kasvanud"¹⁰⁷. Veel enam, - märgiti murrangut õppejõudude suhtu-

¹⁰⁰ EKPA, f. 148, nim. 47, s.-ü. 1, l. 45.

¹⁰¹ "Edasi", 1960, 13. september.

¹⁰² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 62-67.

¹⁰³ Sealsamas, l. 95-96.

¹⁰⁴ Sealsamas, l. 69.

¹⁰⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 54, l. 127.

¹⁰⁶ "Edasi", 1959, 15. detsember.

¹⁰⁷ "Edasi", 1960, 25. detsember.

mises kasvatustöösse. "Viimase aasta jooksul paljud vane-
masse põlvkonda kuuluvad õppejõud," öeldi konverentsi ette-
kandes, "on muutnud oma seniseid seisukohti, loobunud nn.
lojaalsusest ja jõukohaselt lülitunud ühiskondlikku töös-
se."¹⁰⁸

Viiekümnendate aastate teisel poolel oli ülikooli par-
teiorganisatsiooni tegevuse raskuspunkt suunatud ideoloogi-
lisele kasvatustööle üliõpilaste ja õppejõudude seas. Are-
nes välja töökasvatustlik suund. Nende aastate vältel saavu-
tas ülikooli parteiorganisatsioon mitte ainult kommunistide
ja ühiskonnateaduste kateedrite õppejõudude, vaid kõigi õp-
pejõudude aktiivse osavõtu kasvatustööst ja ühiskondlikust
tegevusest. Kõik see tõi omakorda kaasa parteiorganisatsi-
ooni märkimisväärse tugevnemise ja tema ridade kasvu. Suu-
rel määral kasvas kommunistide arv komsomoliaktiivi ja noor-
te õppejõudude arvel. Arvulised näitajad viiekümnendate aas-
tate teise poole kohta kujunesid järgmisteks:

Ülikooli parteiorganisatsiooni kasv 1956 - 1960¹⁰⁸

Aastad	NLKP liikmeid	NLKP liik- mekandi- daate	Kokku
1956	153	23	176
1957	159	16	175
1957	157	22	179
1959	160	38	198
1960	184	47	231

¹⁰⁸ Andmed on võetud oktoobrikuu seisuga iga-aastastel
aruandlus-valimiskoosolekutel esitatud aruannetest, kuna siis
oli parteiorganisatsiooni arvuline seis pärast ülikooli lõ-
petanute lahkumist ja uut vastuvõttu stabiliseerunud.

Partei ridade kasv üliõpilaste arvel võimaldas suuren-
dada praktikasse suunatavate noorte spetsialistide-kommunis-

¹⁰⁸ EKPA, f. 148, nim. 47, s.-ü. 1, l. 48.

tide arvu. 1960. aastal suunati tõsile 18 kommunisti.¹⁰⁹ 1959/60. õppeaastal parteisse vastuvõetute hulgas oli 23 õppejõudu, 24 üliõpilast ja 3 teenistajat,¹¹⁰ mis eeldas praktikasse suunatavate noorte spetsialistide-kommunistide hulga edasist suurenemist. Üliõpilastest kommunistide arvu kasv avaldas soodsat tagasimõju ka õppejõudude parteilisele kasvule. Näiteks 1960. aastal vastuvõetud aspirantide hulgas oli 10 NLKP liiget ja 1 liikmekandidaat (44 %).¹¹¹

Viiekümne aastate teise poole edusammud parteilise juhtimise tugevnemisel ja kasvatustöö konkretiseerimisel ülikoolis langesid tähtsasse etappi meie maa arengus. Nad olid osakeseks nende tunnuste väljakujunemisest, mis on vajalikud astumisel arenenud sotsialistlikku ühiskonda.

¹⁰⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 72.

¹¹⁰ Sealsamas, l. 72.

¹¹¹ Sealsamas, l. 85.

TRÜ PARTEIORGANISATSIOONI TEGEVUSEST PARTEI UUEST
PROGRAMMIST LÄHTUVATE ÜLESANNETE LAHENDAMISEL
(1961 - 1965)

S. Lepik

Tartu Riikliku Ülikooli parteiorganisatsiooni areng aastatel 1961 - 1965 oli tihedasti seotud nende ülesannetega, millised nõukogude rahvaharidussüsteemi ette püstitas NLKP XXII kongress ja partei uus, kolmas programm.

Nimetatud perioodil teostati rida ümberkorraldusi parteiorganisatsiooni struktuuris ja katsetati ka mitmete algatustega õppe-, teaduslikus ja ideelis-poliitilises töös. Enamik neid ümberkorraldusi ja katsetusi leidsid kinnitust ja kindla koha hilisemas parteitöö praktikas, mõned aga osutusid siiski ennatlikeks.

Tervikuna tõid need aastad parteitöös endaga kaasa kogu õppe-kasvatustöö süsteemi juhtimise täiustumise ja enama vastavuse ühiskonna järjest kasvavatele nõuetele. Vähem tähelepanu leidsid sellel perioodil parteilise juhtimise aspektist TRÜ õppe-materiaalse baasi küsimused, samuti õppejõudude ja teenistujate sotsiaalsete tingimuste parandamise küsimused.

TRÜ parteiorganisatsiooni organisatsioonilises töös toimus uuritavaal perioodil mitmeid muudatusi. Kuna organisatsiooniliselt tugev ja monoliitne parteiorganisatsioon suudab lahendada nii õppe-teadusliku kui ka kasvatustöö raskeimaidki küsimusi, siis pööras TRÜ parteiorganisatsioon suurt tähelepanu partei liikmeks vastuvõtu küsimustele, organisatsioonilise töö vormide mitmekesistamisele, organisatsiooni struktuuri korrastamisele ning täiustamisele ja partei juhtiva kaadri õpetamisele. Üldse käsitleti viie aasta jooksul organisatsioonilise töö küsimusi TRÜ parteiorganisatsiooni üldkoosolekutel 15 korral, parteibüroo ja -komitee istungitel aga koguni 112 korral.

Tähelepanu keskpunktis olid uute liikmete vastuvõtu küsimused. Kui 1961. aasta oktoobris oli TRÜ parteiorganisatsioonis liikmeid 281, siis 1965. aasta oktoobriks oli see arv kasvanud juba 373-ni.¹ Parteigruppe oli 1965. aastal 41, -algorganisatsioonid 12.

Käsitletava perioodi jooksul toimus küllalt intensiivne juhtiva kaadri ümbervalimine teaduskondades. Parteibüroo ja -komitee sekretäridena töötasid ajavahemikul 1960. aasta septembrist kuni 1965. aasta oktoobrini kolm kommunisti - Antidea Metsa, Uno Polissinski ja Lembit Raid. Juhtivat tööd tegid parteiorganisatsioonis aastatel 1960 kuni 1965 kommunistid, kellest enamik oli Suures Isamaasõjas karastunud inimesed.

1961. aastast alates elas TRÜ parteiorganisatsioon üle ka organisatsioonilisi uuenemisi. Seoses kommunistide arvu suurenemisega teaduskondade algorganisatsioonides otsustati moodustada teaduskondades iseseisvad parteiorganisatsioonid eesotsas teaduskondade parteibüroodega, üleülikoolilise parteibüroo asemele aga moodustati septembrikuus TRÜ parteikomitee. Matemaatika-loodusteaduskonna lahutamise tõttu kaheks teaduskonnaks moodustati 1961. aastal kaks uut parteiorganisatsiooni.²

Ulatuslikumaid probleeme, millega parteikomiteel ja teaduskondade organisatsioonidel tuli tegemist teha, oli ühiskondlike ülesannete jaotamise reguleerimine ja nende täitmise kontroll.³

Palju tähelepanu pöörati parteitöö uute vormide ja võtete leidmisele. TRÜ parteiorganisatsioonis võitsid käsitletava perioodi jooksul eluõiguse parteikomitee ja TRÜ õpetatud nõukogu, parteikomitee ja ametiühingukomitee ning parteikomitee ja komsomolukomitee ühised istungid.⁴

¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 113, l. 59.

² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 236.

³ Sealsamas, l. 268.

⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 77, l. 55; s.-ü. 113, l. 71.

Organisatsioonilise töö juhtimisega tegeles parteikomitees organisatsioonilise töö sektor, kelle ülesanneteks oli teaduskondade ja osakondade töö suunamine, otsuste täitmise kontroll ja parteilise kaadri arvestus.

Keskse koha TRÜ parteiorganisatsiooni töös aastail 1961 - 1965 moodustasid õppe- teadusliku ja kasvatustöö suunamise ja juhtimise küsimused.

TRÜ parteiorganisatsioon on alati mõistnud, et eduka ja täisväärtusliku tulevase, kõrgharidusega spetsialisti kujundamise üheks oluliseks põhieelduseks on kõrgkooli vastuvõetava kontingendi kujunemise suunamine. Printsibiks kujunes tööstaažiga üliõpilaskandidaatide eelistamine uute üliõpilaste vastuvõtul. Kui 1960. aastal kõigist I kursusele vastuvõetulist moodustasid tööstaažiga noored 27,5 %, siis 1964. aasta sügiseks oli see arv kasvanud juba 42 %-ni. Tähelepanu pöörati ka üliõpilaskontingendi sotsiaalse koosseisu parandamisele. Kui võrdleme 1964. aastal I kursusele vastuvõetute sotsiaalset koosseisu 1965. aasta koosseisuga, näeme mõningaid nihkeid tööliste laste osatähtsuse kasvu suunas: 1964. aasta sügisel 39 % kõigist vastuvõetulist, 1965. aasta sügisel 40 %; kolhoosnike lapsi vastavalt 12 % ja 16%.⁵ Uute üliõpilaste vastuvõtu küsimused olid päevakorral nii teaduskondade parteigruppides kui ka kõigil TRÜ parteiorganisatsiooni aruandlus-valimiskoosolekutel.

Palju tähelepanu pööras parteiorganisatsioon vahetutele õppetöö juhtimise küsimustele. Viie aasta jooksul käsitleti õppetöö küsimusi parteiorganisatsiooni üldkoosolekutel 21 korral ning parteibüroo ja -komitee istungitel 34 korral. Keskkel kohal olid õppetöö kvaliteedi tõstmise probleemid, sealhulgas ka õppemetoodika ning õppematerjalide ja vahendite koostamise ja paljundamise küsimused.

Parteiorganisatsiooni sellel arenguperioodil toimus mitmete teoreetiliste probleemide tõstatamine ja arutlemine. Arutelude tulemustena leiti rida praktilisi abinõusid,

⁵ ЕКРА, ф. 151, нм. 12, с.-ү. 55, л. 181; с.-ү. 100, л. 46; с.-ү. 113, л. 51.

mis leidsid rakendamist. Ka õppetöö ja õppemetoodilise töö osas hargnesid mitmel pool huvitavad mõttevahetused: küll parteiorganisatsiooni üldkoosolekutel, küll teaduskondade algorganisatsioonides ja TRÜ ajalehe veergudel.

Õppetöö mitmete probleemide lahendamisele andsid tšuke 1960. aasta detsembris toimunud parteiorganisatsiooni üldkoosoleku otsused töörežiimi küsimustes. Viimased tulenesid prof. P. Vihalema poolt hoolikalt ettevalmistatud ettekannetest ja kommunistide sõnavõttudest ja täiendustest.⁶

Analüüsiti TRÜ õppepersonali õppe- ja ühiskondliku koormuse, teaduslike töötajate tööviljakuse ja nii üliõpilaste kui õppejõudude ja teenindava personali töö- ja pöövarežiimi küsimusi. Kriitika alla võeti ka ettekannete stiil aktustel ning massikoosolekutel ning ülikoolisisese töö planeerimise ja juhtimise küsimused. Nimetatud otsused said pikemaks ajaks õppe- ja metoodilist tööd soodustavateks. Rida otsuse punkte fikseeris õppe- ja ühiskondliku töö reguleerimise, koosolekute läbiviimise aega piirati (maksimumkestus 3 tundi), kinnitati ühiselamute sisekorraeskirjad ja tehti ettepanekuid teenindamisettevõtete töö paremaks korraldamiseks. Õppetöö korralduse osas tuleks märkida tähelepanu pööramist üliõpilaste iseseisva töö korraldamise ja organiseerimise küsimustele. Sõnavõttudes märgiti, et olulisel kohal üliõpilase töö efektiivsuse tõstmises on heade õppematerjalide olemasolu. Leiti ühiselt, et õppematerjalide ja õpikute väljaandmist ja ettevalmistamist tuleks intensiivistada. Paljude kommunistide sõnavõttudes rõõgiti ka õppemateriaalse baasi teistest tingimustest, mille parandamise kaudu saaks samuti õppetöö kvaliteeti oluliselt tõsta (uue raamatukogu vajadus, nüüdisaegsete füüsikakabinettide ja seadmete vajadus, meditsiinitehnika baasi täiustamine jne.).⁷

⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 132-155; "Tartu Riiklik Ülikool", 1960, 23. detsember. l. 201.

⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 136-142.

Töörežiimi kohta vastuvõetud otsuse täitmise käiku hakerati pidevalt kontrollima nii üksikute tööliskude süvendatud analüüsimise kaudu kui ka teaduskondade aruannete ära kuulamise kaudu parteikomitees.⁸

Nimetatud otsuse elluviimise tulemusena reguleeriti õppekoormus kõigis teaduskondades enam-vähem otsuses ettenähtud normide piires. Ka õppe-abimaterjalide väljaandmine intensiivistus. Juba 1961. aasta märtsiks oli ainuüksi matemaatika-loodusteaduskonnas välja antud 54,15 trükipoognat õppe-abimaterjale, trükiks oli esitatud aga 239,5 trükipoognat.⁹

Mitmel korral analüüsiti 1960-ndate aastate esimesel poolel ühiskonnateaduste kateedrite õppetööd. Kõigil aruande-valimiskooosolekutel pöörati nii aruandes kui sõnavõttudes tähelepanu ühiskonnateaduste õpetamise protsessi täiustamisele ja kogu ühiskonnateaduste kateedrite parteitöö ümberkorraldamisele.

1961. aasta jaanuaris kuulati ülikooli parteibüroo poolt ära dots. J. Jakobsoni ettekanne "Ühiskonnateaduste kateedrite töö ümberkorraldamisest"¹⁰. Vastuvõetud otsuste alusel parandati õppetöö planeerimist ühiskonnateaduste kateedrites, korraldati ratsionaalsemalt õppejõudude tööühikute planeerimist, jaotati õppe- ja metoodilise töö koormus ümber tulenevalt õppejõudude kõigi tööliikide täitmise intensiivsusest. Selle otsuse alusel viidi läbi ka ühiskonnateaduste õppejõudude loengute stenografeerimisi, millele järgnesid arutelud ja metoodiliste materjalide täiendamise ettepanekud.

1961. aasta juunis kuulas TRÜ parteibüroo ühiskonnateaduste kateedrite parteiorganisatsiooni sekretäri aruannet.¹¹ 1962. aasta märtsis aga kutsuti kokku EKP TRÜ komi-

⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 78.

⁹ Sealsamas.

¹⁰ Sealsamas, l. 1-15.

¹¹ Sealsamas, l. 201.

tee ja TRÜ õpetatud nõukogu ühine istung ühiskonnateaduste õpetamise ümberkorraldamise küsimustes. Istungil tehti kokkuvõtte ühiskonnateaduste õpetamise kohta vastuvõetud otsuse täitmisest ning märgiti parteitöö taseme tõusu (kasvanud oli õppejõudude teaduslik kvalifikatsioon, intensiivistunud tööliste avaldamine, samuti oli elulähedasemaks muutunud õppetöö sisu ja täiustunud selle metoodiline tase). Puudustena märgiti küllaltki suurt dubleerimist õppetöös NLKP ajaloo, poliitilise ökonomia ja dialektilise ja ajaloolise materialismi osas. Märgiti ka, et õppejõududel tuleb üliõpilaste iseseisvat tööd aktiivsemalt suunata. Nimetatud koosolekutel otsustati muuta ühiskonnateaduslike distsipliinide õpetamise järjekorda. Järgnevalt viidigi TRÜ õigusteaduskonnas sellekohased katsed läbi. Need piiratud ulatusega katsed ei andnud aga soovitud tulemusi ja edasistest katsetustest loobuti.¹²

Tõhusa sammu ühiskonnateaduste õpetamise parandamisel astus TRÜ parteiorganisatsioon 1965. aasta oktoobris parteiorganisatsiooni üldkoosolekul, kus arutati ühiskonnateaduste õppejõudude ühiskondlike ülesannetega üлекоormatust ja võeti vastu vastavasisuline otsusepunkt.¹³

Palju tähelepanu pöörati õppetöö kaasajastamise küsimustele. Paljudel üldkoosolekutel astusid kommunistid välja ettepanekutega uurida programmeeritud õpetamise metoodika aluseid, uurida üliõpilastele iseseisvaks tööks määratud materjali metoodilist väärtust ja panna püsiv alus kõrgema kooli pedagoogika komplekssele uurimisele.¹⁴

Saavutuseks TRÜ parteiorganisatsiooni, administratsiooni ja ühiskondlike organisatsioonide õppetöö juhtimise alases tegevuses tuleb lugeda ühtse õppe- ja kasvatustöö plaani väljatöötamise alustamist 1960-ndate aastate esimesel poolel.

TRÜ parteiorganisatsiooni alatise tähelepanu all on olnud teadusliku töö juhtimise küsimused. Käsitletava 5 aasta

¹² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 76, l. 24, 30, 31.

¹³ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 113, l. 80.

¹⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 88, l. 27; s.-ü. 113, l.

jooksul arutati TRÜ parteiorganisatsiooni üldkoosolekutel teadusliku töö probleeme 15 korral, parteikomitees aga 12 korral.

Teadusliku töö suunamisel olid kesksel kohal ülikooli pedagoogilis-teadusliku kaadri kvalifikatsiooni tõstmine, uurimistemaatika ja -probleemaatika lähendamine elule ja aspirantuuri küsimused. Läbi kõigi ülikooli partei aruandevalimiskoosolekute materjalide jooksis pedagoogilise kaadri teadusliku potentsiaali tõstmise küsimus.

1961. aasta mais viidi läbi TRÜ parteiorganisatsiooni üldkoosolek teemal "TRÜ abist ENSV rahvamajandusele", kus teadusala prorektor dots. J. Tammeoru ettekande põhjal toimus ulatuslik arutelu nende teaduslike probleemide ümber, mis olid seotud Tartu Riikliku Ülikooli abiga meie vabariigi rahvamajandusele.¹⁵ Nagu nähtus põhiettekandest, olid paljud TRÜ kateedrid juba astunud samme lahendamaks Eesti NSV rahvamajanduse mitmesuguseid probleeme. Tunnustavalt märgiti dots. P. Kardi (praegu professor) tõi konsultandina Leningradi optikatehastes, rakendusmatemaatikute abi Balti Soojusjõujaama üksikute katlaelementide arvutamisel, üldfüüsika kateedri poolt ionisatsiooniparaatide loomist ja praktikasse juurutamist ning selle toodangu eksponeerimist meie maa ja rahvusvahelistel näitustel (Moskvas, Brüsselis, Prahas, Londonis ja Pariisis). Koosolekutel arutati läbi ka TRÜ juures arstide ja farmatseutide täiendusfakulteedi loomise ja biokeemia probleemlaboratooriumi loomise küsimus. Ulatusliku ja mitmekülgse arutelu tulemusena leiti palju uusi reserve teadusliku töö rahvamajandusliku efektiivsuse tõstmiseks, mis fikseeriti 15 punktist koosnevas otsuses.¹⁶

1961. aasta septembris toimunud parteiorganisatsiooni üldkoosoleku sõnavõttudes astuti välja dubleerimise vastu teaduslike asutuste tšöös.¹⁷ Novembrikuus arutati teaduslike kraadide kaitsmise olukorda TRÜ-s. Ettekandega esines TRÜ

¹⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 73, l. 50-93.

¹⁶ Sealsamas, l. 57-60, 64, 67-68.

¹⁷ Sealsamas, l. 108.

parteikomitee koosolekul teadusalaaprorektor dots. J. Tammeorg. Tõstati välja lähtealused aspirantuuri komplekteerimiseks ja kateedrite liikmete kvalifikatsiooni tõstmise perspektiivplaani koostamiseks 20 aastaks.¹⁸ Sama aasta detsembris toiminud TRÜ parteiorganisatsiooni lahtisel koosolekul, kus ettekandega "NKP 22. kongressi t88 tulemustest" esines EKP Keskkomitee sekretär L. Lentsman, tegid kommunistid ettepanekuid teadusliku t88 baasi laiendamiseks ja otstarbekamaks planeerimiseks.¹⁹

27. veebruaril 1963. aastal arutas ülikooli parteikomitee kaadri küsimust, kus rektor prof. F. Klement esines põhjaliku analüüsiga TRÜ kaadri arengutendentsidest ja andis võrdleva analüüsi alusel ka 1963. aasta seisuga TRÜ kaadri teadusliku taseme näitajad. 1963. aastal oli ülikoolis 431 teaduslik-pedagoogilisest t88tajast teadusliku kraadiga 44,3 %, neist teaduste kandidaadi kraadiga 166 ja teaduste doktori kraadiga 25 inimest. 69 ülikooli kateedris olid juhatajatest 17 teaduste doktorid ja 43 teaduste kandidaadi. Kõikidest õppejõududest olid 148 inimest (35 %) kommunistid, nendest 7 teaduste doktorid ja 74 teaduste kandidaadi.²⁰ Ettekandes märgiti veel, et TRÜ-s oli 1963. aastal 7 kateedrit, kus kõik õppejõud olid teadusliku kraadiga, 9 kateedris oli teadusliku kraadiga 3/4 õppejõududest ja 6 kateedris polnud ühtegi kraadiga õppejõudu.²¹ Ettekande kohta vastuvõetud otsuses fikseeriti abinõud kvalifitseeritud kaadri kasvu kiirendamiseks.

1964. aasta aruande-valimiskoosolekul mainiti teadusliku kvalifikatsiooni teatavat tõusu (4 õppejõudu olid kaitsnud doktorikraadi, 21 õppejõudu kandidaadi kraadi).²²

1965. aastal kinnitas parteikomitee doktorikraadi taot-

¹⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 262, 273-274.

¹⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 73, l. 144-145.

²⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 87, l. 29, 30.

²¹ Sealsamas, l. 31.

²² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 100, l. 50.

levate õppejõudude kolme aasta plaani, mis tugines realselt väljaselgitatud kandidaatidele. Kaheks aastaks koostati ka TRÜ õppejõudude väliskomandeeringute plaan. Suurt tähtsust tehti ÜTÜ juhtimisel.²³

1965. aasta lõpul tegeldi TRÜ-s plaani järgi 759 teadusliku uurimusega. 1965. aastal valmis neist 601 (1964. a. 445-st 441). Edukalt kulges ka publitseerimine. Trükkis ilmus 11 teaduslikku monograafiat, 719 teaduslikku artiklit ja 13 õpikut. TRÜ oma rotaprindil anti välja 63 õppevahendit, ajakirjanduses ilmus 389 artiklit. Kokku avaldati 1965. aastal 1195 trükist (1964. a. 993). NSV Liidu keskväljaannetes avaldati TRÜ teadlaste töid 143, välismaal 17. TRÜ toimetisi ilmus aasta jooksul 15 nimetust (üksiknumbri tiraaž ligi 500). Märkiti ka, et viimaste aastate numbrid on kõik läbi müüdud.²⁴

Parteiorganisatsiooni tähelepanu oli 1964/65. õppeaastal tihedalt seotud ka probleemlaboratooriumide loomisega.²⁵

Palju tähelepanu pööras TRÜ partiorganisatsioon aastail 1961-1965 teadlaste kaadri ettevalmistamisele ja kasvatamisele aspirantuuri kaudu. Nii arutati aspirantuuriga seotud probleeme sellel ajavahemikul kõigil aruande-valimiskoosolekutel, ja kui 1961. aastal võeti aspirantuuri vastu 49 noort, siis 1965. aastal astus aspirantuuri juba 154 noort (88 statsionaarsesse ja 66 kaugõppeaspirantuuri).²⁶

Pidevalt arenev õppejõudude teaduslik tegevus oli vahe-
tult seotud üliõpilaste teadusliku töö juhtimise ja suunamisega. Nii arutati aastatel 1961 - 1965 üliõpilaste Teadusliku Ühingu tööd, aidati ühingut konkursside ja konverentside organiseerimisel ja suunati üliõpilasi esinema teistesse ülikoolidesse ja teaduslikesse asutustesse. 1960. aastal töötas ülikoolis 61 üliõpilaste teaduslikku ringi 450 liikmega.²⁷

²³ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 113, l. 55, 56.

²⁴ "Edasi", 1966, 3. märts.

²⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 113, l. 56; "Edasi", 1965, 7. detsember.

²⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 263; s.-ü. 113, l. 58.

²⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 254.

Parteiorganisatsiooni 1964. aasta aruande-valimiskoosolekul märgiti, et ÜTÜ-sse kuulus 46,9 % kõigist TRÜ-s õppivatest statsionaarsetest üliõpilastest.²⁸

Kokku võttes võib öelda, et TRÜ parteiorganisatsioon juhtis 1960-ndate aastate esimesel poolel teadusliku töö arengut kaasaegsel tasemel ja sidus seda tihedalt kogu nõukogude rahvamajanduse ja sotsiaalse elu praktikaga. Sel perioodil tehti ka esimesed sammud teadusliku töö perspektiivplaneerimise osas.

Mõneti hakkas aga juba sellel perioodil õppe- ja teaduslikku tööd (aga ka ideelis-poliitilist kasvatustööd ei saa välja jätta) piirama TRÜ materiaal-tehnilise baasi kitsikus. Vaatamata mitmetele abinõudele (linnalt õppe- ja teadusliku pinna juurdemuretsemine, teaduslike laboratooriumide ja õpperuumide ühine kasutamine, õpperuumide täiuslikum tehnikatiseerimine jne.), mida materiaalse baasi kitsikuse leevendamiseks rakendati, kulges baasi ja tehnika arendamine ikkagi aeglasemalt, kui seda nõudsid ülikooli kiiresti kasvavad vajadused. Materiaal-tehnilise baasi arendamise vajadusest räägiti pidevalt, peaaegu kõigil üldkoosolekuil, teaduskondade algorganisatsioonides ja teistegi ühiskondlike organisatsioonide tasandil.²⁹

EKP TRÜ büroo ja ametiühingukomitee ühisel istungil kuulati ära TRÜ kapitaalehituse osakonna töö aruanne.³⁰ Otuseses märgiti, et vaatamata piiratud võimsusele oli kapitaalehituse osakond saavutanud oma töös edu. 1960. aasta jaanuaris anti ekspluatatsiooni uus ühiselamu Pälsoni 14, 1960. aasta juunis läks käiku TRÜ klubi Tähe tänavas, alustatud oli uue ühiselamu ehitamist Tiigi tänavale. Kääriku spordi baasis sai valmis üliõpilaste ja õppejõudude abiga ehitatud uus staadion. Korrastati ka osa TRÜ hoonete keldreid ja anti õppepinnana käiku. Puudusena märgiti vajakajäämisi planeerimises (konkreetsed kalenderplaanid puudusid), töõjõu killustatust objektide vahel, kontrolli nõrkust tööde teostamise üle, samuti nõrka töõdietsipliini, suurt töõjõu voolavust ja vähest poliitilist kasvatustööd töõliskaadriga.³¹

²⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 100, l. 51.

²⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 24, 32, 91; s.-ü. 73, l. 51, 144.

³⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 34-44.

³¹ Saalsamas, l. 41-44.

1965. aasta oktoobris peetud parteiorganisatsiooni aruande-valimiskoosolekul võtsid sõnavõtjad kriitika alla TRÜ materiaalse baasi arengu küsimused. Sõnavõtjad näitasid, et halvasti on lahendatud TRÜ töötajate korteriprobleem, aeglaselt kulgeb õppe- ja teadusliku pinna juurdesoetamine, materiaalse vahendite jaotamine teaduskondade vahel pole proportsionaalne, vajaduste arvestamine erinevate erialade tasemel on vähe põhjendatud.³² Vastuvõetud otsuses soovitati vähemalt üks kord aastas parteiorganisatsiooni üldkoosolekul arutada ülikooli majandusliku tegevuse olukorda.³³

Materiaal-tehnilise baasi küsimuste lahendamine oli sel perioodil veel üks TRÜ parteiorganisatsiooni tegevuse nõrku lülisid, kuigi perioodi lõpul oli märgata teatavat elavnemist.

Kõige ulatuslikuma tööloigu moodustas käsitletaval perioodil TRÜ parteiorganisatsiooni tegevuses ideelis-poliitilise kasvatus sfäär. Selle aja jooksul toimunud 35 üldkoosolekul käsitleti ideelis-poliitilise, esteetilise, eetilise ja ateistliku kasvatus küsimusi 25 korral. Sama ajavahemiku piires toimunud 142 parteikomitee koosolekul analüüsiti mainitud küsimusi kogunisti 203 korral.

Kesksel kohal olid muidugi üliõpilaskonnas tehtava kasvatusöö küsimused, aga ka õppejõudude ja abiõppepersonali kasvatusküsimused omasid kindla koha TRÜ parteiorganisatsiooni tegevuses.

Tunnustavalt tuleb märkida sel perioodil eelkõige kasvatusöö planeerimisele suunatud algatusi. Just sel perioodil tehti algust kasvatusöö kompleksplaanide väljatöötamisega. Töötati välja kogu stuudiumi ulatuses teatavatele kasvatusküsimustele rõhu asetamise printsiip ja alustati selle elluviimist. Teoreetilised alused kasvasid välja NLKP XXII kongressi ja EKP XII kongressi materjalidest, samuti rea NLKP Keskkomitee pleenumite materjalidest. Mõnede seisukohtade ellurakendamisel, eriti nende osas, mis puudutasid kooli eluga seostamise küsimusi, esines küll liialdatud nõudmiste esitamist, kuid TRÜ parteiorganisatsiooni ja administratsiooni jõupingutused olid suunatud sellele, et mitte järeleandmisi

³² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 113, l. 16-19.

³³ Sealsamas, l. 81.

teha üliõpilaste teadmiste arvel. 1962. aastal võeti t88-staaziga noori ülikooli 284 inimest, 1963. aastal 353,³⁴ ja 1964. aastal 319.³⁵

Ülikooli parteiorganisatsiooni arvukas kollektiiv järgis oma töös kommunistliku kasvatustöö leninlikke printsiipe ja püüdis komplekselt arendada kommunistliku kasvatuse kõiki sfääre, sidudes seda tööd tänapäeva teaduslik-tehnilise revolutsiooni nõuetega.

Üliõpilaste marksistlik-leninliku maailmavaate täiusdamise ja edasise kujundamise kande roll kuulub loomulikult TRÜ ühiskonnateaduste kateedritele. Sellepärast oli käsitletaval perioodil parteiorganisatsiooni tähelepanu suunatud korduvalt nende kateedrite tööle. Kõigil parteikomitee istungitel, kus ühiskonnateaduste kateedrite probleeme arutati, oli kande koht üliõpilaste kasvatamise küsimustel.³⁶

Ühiskonnateaduste kateedrite kõrval nõuti sihiteadliku kasvatustöö teostamist kogu ülikooli õppe-teaduslikult kollektiivilt. Järgmine oluline lüli, kellel lasus üliõpilastega tehtava kasvatustöö raskus, oli TRÜ komsomoliorganisatsioon. Sellepärast pööras parteiorganisatsioon käsitletaval perioodil palju tähelepanu ka komsomoliorganisatsiooni tegevuse suunamisele.

Spetsiaalselt käsitleti parteikomitees komsomolitöö küsimusi uuritaval perioodil 12 korral. Selle kõrval oli ka kõigil aruande- ja valimiskoosolekutel ning isetegevus- jt. üliõpilaskollektiivide töö arutamise korral tähelepanu pööratud komsomoli osatähtsuse suurendamisele, temale vajalike töösuundade ja nende rakendamise abinõude väljatöötamisele.

Tähtis osa oli üliõpilaskomsomolil üliõpilaste poliitkasvatussüsteemi ellurakendamises. Parteibüroo arutas seda küsimust 28. veebruaril 1961. aastal, rõhutades sel istungil kursusehooldejate töö tõhustamise vajadust.³⁷ Parteibüroo sellest istungist võtsid osa mitmed üliõpilaskommunistid. Bürool märgiti ära ka mõningaid puudusi: paljudel kursustel toimusid poliitinformatsioonid ebaregulaarselt, teaduskondade parteialgorganisatsioonide kontroll poliitinfor-

³⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 88, l. 62.

³⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, 2.-ü. 100, l. 46.

³⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 32.

³⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 54-57.

matsioonide üle oli veel nõrk ja uute vormide otsing tagasihoidlik. Büroo töötas välja vilest punktist koosneva otsuse, mis sai komsomoli- ja teaduskondade parteiorganisatsioonidele edaspidises töös poliitinformatsioonide korraldamise aluseks.

Mõnede üliõpilaste distsipliinirikumise ja nõukogude üliõpilasele vääritud käitumise pärast tuli vastavaid küsimusi arutada nii parteiorganisatsiooni üldkoosolekul kui ka mitmel parteikomitee istungil.³⁸

1963. aasta oktoobris toimusid parteiorganisatsiooni aruande-valimiskoosolekul arutati komsomolitööd ja tehti ettepanek komsomoliorganisatsiooni juhtiva kaadri tugevdamiseks. Põhjendati komsomolisekretäri palgalise koha vajadust, rõhutades sellel ametikohal tehtava töö suurust ja keerukust.³⁹ Komsomoli ridadesse kuulus 1965. aasta oktoobris 2779 üliõpilast, kelle eesotsas oli välja kujunenud tugev ja teotahteline juhtkond (sekretär Jaak Kaarma). Ka komsomolikomitee töömeetodid ja eesmärgid kiitis TRÜ parteikomitee heaks, arutades komsomolitööd 1965. aastal parteikomitee istungil.⁴⁰

Aluse massilise kultuuritöö suunamiseks, samuti üksikute isetegevuskollektiivide, infoteeninduse ja teiste ühiskondlike organite juhtimiseks andsid 1961. aasta augustis toimunud ülikooli parteiorganisatsiooni üldkoosolek ja 1963. aasta detsembri üldkoosolekul vastuvõetud otsused esteetilise kasvatusparandamise kohta.⁴¹

Professor L. Stolovitši ettekanne 1963. aasta detsembri üldkoosolekul teemal "Esteetiline kasvatus kui kommunistliku kasvatuskoostisosana" kutsus esile elava mõttevahetuse ja andis aluse välja töötada pikema aja vältel lahendamisele tulev abinõude süsteem. Põhitähelepanu tuli pöörata esteetilise kasvatusetöö teostamisele õppeprotsessi kaudu, selle alusel korraldada klubi isetegevusringide tööd, silmas pidades marksistliku esteetika nõudeid. Tähelepanu pöörati ameti- ja õpperuumide esteetilise kujundamise vajadusele, otsustati üliõpilas-

³⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 66-67, 106-108, 140; s.-ü. 77, l. 88; s.-ü. 88, l. 3.

³⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 88, l. 73-74.

⁴⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 135, l. 5.

⁴¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 73, l. 85-93; s.-ü. 88, l. 77-83.

tele lugema hakata esteetika aluste ja kunstiajaloo fakultatiivkursusi.⁴²

Palju aega ja tähelepanu kulutas parteiorganisatsioon TRÜ klubi ja mitmesuguste isetegevuskollektiivide töö suunamisele. 1961. aasta jaanuaris, 1961. aasta oktoobris, 1962. aasta mais ja 1962. aasta oktoobris toimunud parteiorganisatsiooni üldkoosolekutel ja parteikomitee istungitel arutati isetegevuskollektiivide tööd ja nende repertuaaripoliitika küsimusi.⁴³

Suure lõigu ülikooli parteitööst moodustas kasvatus- ja õppe-teadusliku personaliga. Peatähelepanu oli selles lõigus koondatud õppe-teadusliku ja abiõppepersonalile süstemaatilisele poliitilisele enesetäiendamisele. Väljakuunenud vormideks olid teoreetilised seminarid, selle kõrval ka õppimine marksismi-leninismi õhtuülikoolis, iseseisev õppimine ja töö poliitringides.

Kaadri poliitõppuste ja poliitilise enesetäiendamise küsimusi käsitleti 1961. aasta septembris toimunud parteiorganisatsiooni aruande-valimiskoosolekul.⁴⁴ Aruande-valimiskoosolekul 1964. aasta oktoobris konstateeriti, et sellel aastal töötas 19 teoreetilist seminari ja 10 poliitringi kokku 700 kuulajaga.⁴⁵

Uudse töövormina märgiti 1964. aastal rajatud ühiskondlikel alustel töötavat parteihariduse kabinetti. Kabinet korraldas kord nädalas vestlusi-loenguid teemal "Maa ilma kaardi kohal", millest võeti aktiivselt osa. Kuid konsultatsioone poliitharidusvõrgus iseõppijale ei kasutatud kuigivõrd.⁴⁶

Noil aastail tuli ülikooli parteiorganisatsioonil tegeleda ka kommunistide personaalküsimustega. Viie aasta jooksul (1961 - 1965) tuli parteiorganisatsioonil lahendada kommunistide personaalküsimusi 21 korral. Need olid printsiipsaalsed ja rasked koosolekud, kus võitluskaaslaste kohta tuli langetada õigesti otsuseid.

⁴² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 73, l. 82-83.

⁴³ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 74, 146; s.-ü. 65, l. 9-13, 256.

⁴⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 73, l. 121.

⁴⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 100, l. 32.

⁴⁶ Sealsamas, l. 34.

Mitmel korral arutas parteiorganisatsioon ka ametiühingu ja ühiskondlike elukutsete teaduskonna tööd küsimusi.

1962. aasta detsembris tähistas TRÜ parteiorganisatsiooni ja ühiskondlike organisatsioonide ajaloo uue töövormi sündi - TRÜ parteikomitee 3. detsembri otsusega kinnitati ühiskondlike elukutsete teaduskonna loomine.⁴⁷ Komitee istungil arutati läbi üliõpilastele lisaspetsiaalsuste andmise vajadus, õpetamise eesmärgid, kinnitati nõukogu ja erialade tüüploend. Õppetööd otsustati alustada 10. veebruaril 1963. Esimeseks ÜET dekaaniks määrati dots. J. Raid, kes juhtis seda tööd suure vastutustundega. 1963. aasta oktoobris esitatud parteikomitee sekretäri U. Polissinski aruandest selgub, et ÜET-s õppis 1963/64. õppeaastal 1137 üliõpilast, esimese lennu lõpetas 115 üliõpilast.⁴⁸

Analüüsides nimetatud perioodi ideelis-poliitilist kasvatustööd ja kogu kasvatustöö parteilist suunamist TRÜ-s, ei saa märkimata jätta seda suurt tööd, mida partei- ja ametiühinguorganisatsioon tegid 1960-ndate aastate esimesel poolel riiklike tähtpäevade, aktuste ja üldse pidulike sündmuste ideelis-poliitilise taseme tõstmisel, nende esteetilise külje parandamisel ja uute traditsioonide juurutamisel.⁴⁹

Tähelepanu orbiidist ei jäänud uuritavatel aastatel välja ka TRÜ ajalehe ja raadiosõlme suunamine.⁵⁰

Tervikuna tegi TRÜ parteiorganisatsioon aastatel 1961 - 1965 jõudsa sammu edasi tulevaste spetsialistide kaadri kujundamisel ning nende ideoloogilisel karastamisel kommunistlikeks. See protsess tõi aga endaga kaasa ka kommunistide ja kogu parteitu kaadri karastumise.

⁴⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 76, l. 170-178.

⁴⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 88, l. 36.

⁴⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 55, l. 148.

⁵⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 256; s.-ü. 87, l. 86; "Tartu Riiklik Ülikool", 1960, 14. november.

**TRÜ PARTEIORGANISATSIOONI TEGEVUSE EDASISEST
TÄIUSTAMISEST AASTAIL 1966 - 1970**

F. Kinkar

Tartu Riikliku Ülikooli parteiorganisatsiooni tegevus aastail 1966 - 1970 lähtus NLKP XXIII kongressil kavandatud ülesannetest, samuti neist eesmärkidest, mis püstitati EKP XIV kongressil (märts 1966).

EKP TRÜ organisatsiooni suunasid ja abistasid neil aastail pidevalt EKP Keskkomitee ja Tartu linna parteikomitee. 1966. a. märtsis arutati Tartu Riikliku Ülikooli tööd EKP Keskkomitee presiidiumi istungil. Vastuvõetud otsuses avaldati tšit tunnustust ülikooli kollektiivi, tema parteiorganisatsiooni saavutustele: olid välja töötatud perspektiivsed suunad õpetuse ja kasvatuses ühtsuse tagamiseks, oli kasvanud õppejõudude teaduslik kvalifikatsioon, paranenud ÜTÜ tegevus ja loenguline propaganda elanikkonna hulgas. Suurenenud oli ülikooli parteiorganisatsiooni juhtiv osa kollektiivi elus.¹

Samas määrgiti aga ülikooli töös ka mitmeid puudujääke. TRÜ rektoraati ja parteikomiteed kohustati suunama dekanaatide, kateedrite ja ühiskondlike organisatsioonide tööd selliselt, et oleks tagatud noorte spetsialistide ettevalmistamise edasine paranemine. Erilist tähelepanu tuli pöörata üliõpilaste kasvatamisele sotsialistliku internatsionalismi, rahvaste sõpruse, kodumaale ja parteile ustavuse vaimus. Eesmärgiks seati kõigi õppejõudude osavõtt massilisest ideelis-poliitilisest kasvatustööst.²

EKP Keskkomitee presiidiumi otsuses peeti üheks tähtsaimaks ülesandeks õppejõudude teadusliku kvalifikatsiooni edasise tõusu tagamist. Selleks tuli parandada aspirantuuri tööd ja tagada tingimused doktoritööde lõpetamiseks.

Ülikooli parteiorganisatsiooni töös peeti silmas vajadust tugevdada esmalt teaduskondade algorganisatsioone ja

¹ EKP, f. 1, nim. 305, s.-ü. 78, l. 138.

² Sealsamas, l. 141.

suurendada iga kommunisti vastutust oma t88l88igu eest. 8li-
kooli parteikomiteele tehti 8lesandeks t8iustada komsomoli-
organisatsiooni t88d, tagada selle selgekujuline ideelis-
poliitiline suunitlus.³

EKP Keskkomitee presiidiumi otsuses tehti ENSV Minist-
rite N8ukogu Plaanikomiteele ning ENSV K8rgema ja Keskeri-
hariduse Komiteele 8lesandeks v8lja t88tada TR8 arendamise
perspektiivplaani nii spetsialistide ettevalmistamise kui ka
materiaalse baasi v8ljaarendamise osas.⁴

EKP Keskkomitee presiidiumi otsus oli konkreetseks te-
gevusjuhendiks TR8 parteiorganisatsioonile kogu vaadeldava
ajavahemiku v8ltel. Sama aasta mais toimus TR8 parteikomi-
tee ja 8likooli n8ukogu 8hiskoosolek, kus ettekandega EKP
Keskkomitee presiidiumi otsuse t8itmise organiseerimisest
esines rektor P. Klement. Koosoleku otsuses kohustati k8iki
teaduskondi ja kateedreid esitama uue 8ppeaasta alguseks oma
ettepanekud 8ppeprotsessi ja 8ppeedukuse parandamiseks ja
internatsionalistliku kasvatust88 t8hustamiseks. 8lesandeks
seati see, et 8ppej8ud tunneksid konkreetset vastutust 8li-
8pilaste ideelise kasvatuse seisukorra eest. Otsuses r8hu-
tati mittestatsionaarse 8ppet88, 8ppemenetlus- ja pedagoo-
gilise praktika ning vene keele 8petamise edasise parandami-
se vajalikkust. Peeti vajalikuks suurendada kontrolli dis-
sertatsioonide valmimise 8le ning parandada kaadri valikut.⁵

1967. a. veebruaris v8tsid EKP Keskkomitee ja ENSV Mi-
nistrite N8ukogu vastu v88ruse "Spetsialistide parema ette-
valmistamise ja k8rgema ning keskerihariduse juhtimise t8i-
ustamise kohta vabariigis". Selles n8uti spetsialistide et-
tevalmistamise edasist parandamist 8hiskonnateaduste 8peta-
mise kvaliteedi t8stmise teel, 8li8pilaste teaduslikku t88sa-
se enamat kaasahaaramist jm. M88ruses n8hti ette p8evase
8ppevormi eelisarendamist, praktikabaaside tugevdamist, s8-
testati mitmeid abin8usid 8ppej8udude kvalifikatsiooni eda-
siseks t8stmiseks (sta8eerimine, kvalifikatsiooni t8stmise
instituudis 8ppimine jm.)⁶.

³ EKPA, f. 1, nim. 305, s.-8. 78, l. 142.

⁴ Sealsamas, l. 143.

⁵ TR8 arhiiv, nim. 1, s.-8. 646, l. 180-184.

⁶ TR8 arhiiv, nim. 1, s.-8. 674, l. 4-13.

Püstitatud ülesannete edukas täitmine nõudis ülikooli parteiorganisatsioonilt kõigi jõudude rakendamist, organisatsioonilise ja ideoloogilise töö taseme olulist tõstmist. TRÜ parteiorganisatsiooni konkreetsed ülesanded kavandati aruande-valimiskoosolekutel, mis sel ajal toimusid igal aastal.

Vastavalt vajadusele toimus aasta jooksul veel 1 - 2 parteiorganisatsiooni üldkoosolekut ja 3 - 4 parteiaktiivi koosolekut. Jooksvalt juhtis parteiorganisatsiooni tegevust TRÜ parteikomitee, mille eesotsas seisis neil aastail sekretärina kogemustega parteitöö aktivistid E. Salumaa (1965. a. oktoobrist 1967. a. oktoobrini) ja V. Ruus (1967. a. oktoobrist 1969. a. novembrini). 1969. a. novembrist alates juhtis TRÜ parteikomitee tööd K. Koger. Parteikomitee sekretäri asetäitjatena tegutsesid neil aastail L. Eringson, R. Blum, F. Kinkar (1965 - 1966), Ü. Vanaaseme, K. Siilivask, V. Ruus (1966 - 1967), M. Makarov, K. Siilivask (1967 - 1968), I. Sildmäe, Ü. Vooglaid (1968 - 1969), K. Siilivask, T. Ilomets (1969 - 1970). Parteikomitee töös osalesid aktiivselt P. Klement, K. Püss, M. Bronstein, J. Kalits, H. Kurm, K.-S. Rebane, J. Saarma, V. Palm, J. Ananjeva, J. Reimand jpt.

1970. a. oli parteikomitee 20 liikme hulgas 5 teaduste doktorit ja 10 teaduste kandidaati.⁷

Parteikomitee tööstiili iseloomustas kollektiivse juhtimise leninliku printsiibi järgimine. Komitee koosolekutel arutati regulaarselt ülikooli töö parteilise juhtimise põhiprobleeme. Nii näiteks toimus ajavahemikul 1969. a. novembrist kuni 1970. a. novembrini 27 parteikomitee koosolekut. Üle 3/4 arutusel olnud küsimustest puudutasid organisatsioonilise ja ideoloogilise töö ülesandeid ning otsuste täitmise kontrolli.⁸ Sellele eelnenud aruandeperioodil (1968. a. okt. - 1969. a. nov.) toimus 22 parteikomitee koosolekut.⁹

TRÜ parteikomitee tööd suunas ja abistas EKP Tartu Linnakomitee. Üheks tõendiks selle kohta on otsus "EKP TRÜ komitee tööst parteiorganisatsioonide juhtimisel", mille EKP Tartu Linnakomitee 1966. a. jaanuaris vastu võttis. Nimeta-

⁷ "Tartu Riiklik Ülikool", 1970, 29. aprill.

⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 212, l. 85.

⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 191, l. 177.

tud otsust täites kehtestati TRÜ parteikomitees kord, mille kohaselt iga sektori juhataja vastutas komitee vastavate otsuste täitmise eest. Kinnistus ka selline töövorm, et algorganisatsioonide sekretäre juhendati parteikomitees pidevalt individuaalselt. Parteikomitee sekretär ja tema asetäitjad võtsid regulaarselt osa teaduskondade parteikoosolekutest. Hakati läbi viima partei grupiorganisaatorite nõupidamisi.¹⁰

Kõigi nende aastate vältel toimus arvukalt parteikomitee koosolekuid koos TRÜ nõukoguga. Sellises vormis kinnitati TRÜ poliitilise kasvatuse koondplaan, arutati ülikooli arenguperspektiive, üliõpilaste omavalitsuse rakendamist, teadustöö tulemusi ning aspirantuuri olukorda jt. põhiküsimusi. Parteikomitee pidas ühiskoosolekuid ka ülikooli komsomolikomiteega, ühiskonnateaduste kateedrite parteialgorganisatsiooniga ja rahvakontrolli grupiga. Kõik see aitas parteikomiteel juhtimist konkreetsemaks muuta.

TRÜ teaduskondade arv aastail 1966 - 1970 kasvas. Alates 1. septembrist 1967 loodi füüsika-matemaatikateaduskonna baasil kaks iseseisvat teaduskonda - füüsika-keemia- ja matemaatikateaduskond. 1. septembrist 1968. a. jaotus endine õigus-majandusteaduskond kaheks.

Parteiorganisatsiooni struktuuris see olulisi muutusi kaasa ei toonud, sest juba varemgi olid olemas vastavate osakondade parteialgorganisatsioonid. Füüsika-keemiateaduskonnas tegutses kaks parteialgorganisatsiooni, lähtudes mõlema osakonna töö omapärast. TRÜ-s oli neil aastail stabiilselt 13 parteialgorganisatsiooni.

Parteibüroode sekretäridena olid neil aastail tegevad J. Reimand, A. Paltser, V. Krinal, H. Palamets, L. Stolvits, D. Metšetin, A. Rõõmusoks, E. Türi, Ü. Vanaaseme, L. Loone, K. Velsker, A. Kiris, E. Teeäär, L. Pung, A. Raik, K. Soonets jt.

Parteigruppe loodi kateedrites või teistes allüksustes. Oli ka üksikuid ainult üliõpilastest koosnevaid parteigruppe. Teaduskonna spetsiifikast tulenevalt oli parteigruppe kõige enam arsti- ja ajaloo-keeleteaduskonnas. Need grupid tegelesid pidevalt poliitilise kasvatuse, kaadri va-

¹⁰ EKPA, f. 148, nim. 83, s.-ü. 4, l. 4 - 6.

liku, komsomolit⁸⁸ suunamise jm. küsimustega. Paremate grupiorganisaatorite hulgas paistsid silma A. Truupõld, P. Reifman, V. Maremäe jt. TRÜ parteikomitee pühendas märkimisväärselt tähelepanu parteigruppide töö suunamisele (arutelud parteikomitee koosolekutel, grupiorganisaatorite seminaride korraldamine jms.).

TRÜ parteiorganisatsioon kasvas neil aastail arvuliselt. Kui 1966. a. oktoobris kuulus tema koosseisu 443 kommunisti (neist 45 liikmekandidaati), siis 1970. a. novembris ulatus kommunistide arv 494-ni (neist 49 liikmekandidaati). Seejuures tuleb arvesse võtta asjaolu, et igal aastal saatis TRÜ parteiorganisatsioon oma ridadest arvukalt üliõpilastest kommuniste tööle (1970. a. lõpus oli TRÜ üliõpilaste hulgas 65 kommunisti¹¹).

Parteiorganisatsiooni arvulises kasvus kajastus otsest kogu kollektiivis tehtav kasvatustöö. Sellele aitas kaasa sihipärane töö parteitu aktiiviga. Nimetatud aspekt oli pideva tähelepanu objektiks. TRÜ parteikomitee arutas tööd parteitu aktiiviga ajaloo-keeleteaduskonnas (1966. a. veebruar)¹², arstiteaduskonnas ja keemiaosakonnas (1967. a. aprill)¹³, bioloogia-geograafiateaduskonnas (1968. a. aprill)¹⁴. Ülikooli parteiorganisatsioon võttis aluseks NLKP XXIII kongressi otsusest ning partei põhikirjas tehtud muudatustest tulenevad seisukohad, suurendades nõudlikkust parteisse vastuvõetavate suhtes. Seetõttu parteisse vastuvõetavate arv neil aastail mõnevõrra vähenes, kuid parteiorganisatsioon täienes paljude uute aktiivsete ja autoriteetsete kommunistidega. NLKP liikmeteks võeti neil aastail vastu õppejõud J. Peegel, A. Tikk, Ü. Arend, K. Allikmets, T. Karu, K. Pöder, E. Vasar, I. Unt, T. Sulling, E. Tünder, M. Saarma, A. Truupõld, J. Pikk jt. TRÜ komsomoliaktiivi hulgast võeti partei liikmeks vastu L. Karu, M. Kubo, H. Dsiss, T. Tromp, D. Visnapuu jpt. 1970. a. olid 45 % kõigist TRÜ õppejõududest kommunistid¹⁵, teadusliku kraadi ja

¹¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 212, l. 99.

¹² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 136, l. 18-29.

¹³ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 154, l. 32, 33, 36, 38.

¹⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 172, l. 34.

¹⁵ "Tartu Riiklik Ülikool", 1970, 29. aprill.

kutsega õppejõudude hulgas ületas see näitaja 56 % piiri.¹⁶

TRÜ parteiorganisatsioon tegi suurt tööd teaduslik-pedagoogilise kaadri valikul ja kasvatamisel, tööstili pa-
randamisel ülikoolis. 1966. a. algul töötas Tartu Riiklikus
Ülikoolis 452 põhikohaga õppejõudu, neist 202 teaduste kan-
didaati ja 28 teaduste doktorit.¹⁷ 1970. a. novembris oli
518 põhikohaga õppejõust 239 kandidaadi- ja 43 doktorikraa-
diga.¹⁸ Kui kaasa arvata ka teaduslikud laborid, oli TRÜ-s
(1. jaan. 1971. a. seisuga) 788 põhikohaga teaduslikku ja
teaduslik-pedagoogilist töötajat, neist 304 teaduste kandi-
daadid ja 51 teaduste doktorid.¹⁹ Doktoridissertatsioone
kaitsesid neil aastail V. Palm, R. Hagelberg, E. Raudam,
E. Tünder, M. Makarov, A. Rõõmusoks, K. Siilivask, I. Sild-
mäe, L. Päi, A. Rulli, V. Kelder, H. Trass, Ü. Arend, I. Re-
bane jt. Teaduste kandidaadi kraadi said E. Kaitse, A. Palt-
ser, P. Kask, T. Sulling, V. Fainstein, J. Ant, L. Raid jt.
Eriti viljakaks osutus 1969. aasta: 11 TRÜ töötajat said
doktori- ja 27 kandidaadikraadi.²⁰ Valdava enamiku teadus-
liku kraadi omandanutest moodustasid kommunistid. Ülikooli
teadlaskaadri kasvu soodustas parteiorganisatsiooni pidev
tähelepanu ja nõudlikkus selle tööloigu suhtes.

Olulisi puudusi esines aga juhtiva kaadri planeerimi-
sel. 1969. a. septembris konstateeris parteikomitee, et tea-
duskondades (välja arvatud arstiteaduskond) vastavaid pers-
pektiivplaane ei olnud.²¹

Ülikooli juhtimisstiili parandamine oli parteiorgani-
satsiooni töös üks tähtsamaid ülesandeid. Selles valdkon-
nas esinevaid puudusi kritiseeriti 1969. a. aprillis toimu-
nud parteiaktiivi koosolekul. Seati eesmärgiks kooskõlasta-
da tööjaotus administratsiooni ja ühiskondlike organisatsi-
oonide vahel, piiritleda prodekaanide ja osakonnajuhatajate
funktsioonid, töötada välja TRÜ põhikiri.²²

¹⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 212, l. 100.

¹⁷ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 688, l. 447.

¹⁸ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 824, l. 995.

¹⁹ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 831, l. 5-6.

²⁰ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 824, l. 157.

²¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 191, l. 74.

²² Sealsamas, l. 50.

Juhtimisküsimused olid arutelu keskpunktis ka 1970. a. veebruaris toimunud parteiaktiivi koosolekul.²³

1970. a. aprillis asus TRÜ rektori ametikohale A. Koop, kes enne seda oli töötanud ENSV kõrgema ja keskerihariduse ministrina. Uus rektor seadis ülikooli kollektiivi ette ühe tähtsama ülesandena võitluse puuduste vastu juhtimissüsteemis.²⁴

TRÜ parteiorganisatsiooni keskseks ülesandeks oli kommunistliku kasvatus juhtimine kollektiivis. Selle tegevuse põhisuunad olid fikseeritud TRÜ poliitkasvatustöö koondplaanides, mis koostati parteikomitee juhtimisel ja kinnitati EKP TRÜ Komitee ning ülikooli nõukogu ühisel istungil. Semestriks koostatud plaan kätkes endas tähtsamaid üleülikoolilisi üritusi, ideelis-poliitilise kasvatustöö plaane teaduskonniti, ühiskondlike massiorganisatsioonide vastavaid tegevuskavu. 1966. a. kevadsemestri tööplaanis oli raskuspunkt asetatud NLKP XXIII kongressi otsuste laialdasele selgitamisele, nõukogude patriotismi ja proletaarse internationalismi kasvatamisele.²⁵ 1966. - 1967. õ.-a. poliitkasvatustöö plaanides oli kesksel kohal ettevalmistus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva tähistamiseks. See kajastus filosoofiaseminaride tegevuses, massilises kultuuritöös, poliitilises kasvatustöös kursustel ja õpperühmades.²⁶ 1968. - 1969. õ.-a. plaanides pöörati erilist tähelepanu komsomoli kaudu tehtava kasvatustöö tõhusamisele. 1969. a. kevadsemestrist alates kavandati laialdane tegevus V. I. Lenini 100. sünniaastapäeva tähistamiseks TRÜ-s.²⁷ Poliitkasvatustöö semestriplaanides kavandatud rakendati ka üldiselt edukalt ellu. Poliitilise kasvatustöö koondplaanid semestriks olid kaheldamatult kasvatustöö parteilise suunamise mõjuvaks vahendiks.

Ühtaegu sai järjest selgemaks vajadus luua ülikoolis kasvatustöö kompleksne perspektiivplaan. Seda mõtet rõhutati parteikomitee ja TRÜ nõukogu ühiskoosolekul 1967. a. septembris,²⁸ parteiorganisatsiooni aruande- ja valimiskoos-

²³ "Tartu Riiklik Ülikool", 1970, 13. veebruar.

²⁴ Vt. "Tartu Riiklik Ülikool", 1970, 1. september.

²⁵ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 646, l. 32-34.

²⁶ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 688, l. 65-83.

²⁷ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 775, 253-257.

²⁸ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 688, l. 358.

olekul 1967. a. oktoobris²⁹, ELKNU TRÜ organisatsiooni IV konverentsil (1967. a. okt.)³⁰ jm. Võimalusi niisuguse plaani loomisele asumiseks pakkus grupi teadlaste (J. Kalits, A. Blumfeldt jt.) poolt 1967. a. läbiviidud ankeetküsitlus, mis haaras 1488 üliõpilast.³¹

Parteikomitee ideoloogiasektor töötab kompleksplaani kavandi välja juba 1967. aastal, kuid selle täiustamine ja lõplik väljatöötamine nõudsid veel aega ja suuri kollektiivseid jõupingutusi. 1968. a. detsembris arutati parteikomitees taas uue plaani koostamise printsiipe.³²

Kujunes välja seisukoht, et kompleksplaani peab lähtuma teaduskonna spetsiifikast ja kasvatustöö üldprintsiipidest, tagama vastava tegevuse järjepidevuse ning igal kursusel asetama rõhu teatud kasvatusprobleemile.³³

Sellele järgnes parteikomitee sekretäri V. Ruusi üksikasjalik ettekanne antud küsimuses EKP TRÜ Komitee ja ülikooli nõukogu ühiskoosolekul.³⁴ Kompleksplaani täpsustamisega tegeles parteikomitee ka järgnenud aastail.

EKP Keskkomitee presiidiumi otsuses 1966. a. märtsist kohustati TRÜ parteikomiteed ja rektoraati rakendama abinõusid marksismi-leninismi õpetamise edasiseks parandamiseks. Ühiskonnateaduste kateedrite tööle pööras parteiorganisatsioon suurt tähelepanu. Paranes ühiskonnateadlaste kaadri valik, tõusid nende teaduslik ja pedagoogiline tase. Doktoriväitekirja kaitsesid neil aastail M. Bronstein, L. Stolovitš ja M. Makarov. Kaadri valiku ja marksismi-leninismi õpetamise edasise parandamisega tegeles pidevalt ühiskonnateaduste kateedrite parteialgorganisatsioon. Ülikooli parteikomitee arutas ettekannet sellest tööst 1967. a. detsembris. Vastuvõetud otsuses kohustati ühiskonnateaduste kateedrite parteibürood (sekretär L. Stolovitš) tõhus-

²⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 153, l. 41.

³⁰ "Tartu Riiklik Ülikool", 1967, 27. oktoober.

³¹ J. K a l i t s . Parteiorganisatsiooni ülesannetest kasvatustöö planeerimisel kõrgemas koolis. - Tartu Riikliku Ülikooli toimetised. Vihik 261. Tõid NLKP ajaloo alalt VIII. Tartu, 1970, lk. 151.

³² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 172, l. 112.

³³ "Tartu Riiklik Ülikool", 1968, 13. september.

³⁴ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 735, l. 1012-1028.

tama teooriaseminaride tegevust kateedrites, taastama kateedrite ühine õppekabinet, parandama ühiskonnateadustealast informatsiooni jne. Tõusetus küsimus ühiskonnateaduste kateedrite nõukogu loomisest.³⁵ Need ülesanded lahendati järgnenud aastail.

Pidevalt tegeles parteiorganisatsioon filosoofiaseminaridega. 1966. a. oli neid ülikoolis 19 (kokku 551 osavõtjat, neist 200 kommunisti).³⁶ Haaratud olid peaaegu kõik õppejõud, aspirandid ja vanemlaborandid. 1967. a. tegutses 23 filosoofilist seminari. Väga hästi töötasid seminarid vene keele ja kirjanduse kateedrites (juhat. S. Maasik, Z. Minz), keemiaosakonnas (A. Aaviksaar), bioloogiaosakonnas (V. Tohver) jm.³⁷ 1968. a. tõstis parteikomitee esile keemikute (A. Aaviksaar) ja ajaloolaste (L. Roots) filosoofiaseminaride sisukat tööd.³⁸ Rea aastate jooksul töötasid edukalt ka füüsikute (P. Kard) ja meditsiini kesklabori (L. Allikmets) filosoofiaseminarid.

1970. a. juunis oli parteikomitee sunnitud aga andma kriitilise hinnangu filosoofiaseminaride tööle matemaatika- ja kehakultuuriteaduskonnas ning vene filoloogia osakonnas. Parteibürood olid nõrgendanud kontrolli töö sisulise külje üle, enamik seminarist osavõtjaid olid vaid passiivsed kuulajad. Kehakultuurlaste filosoofiaseminari tööst võtsid (ühes rühmas) osa nii õppejõud kui laborandid, kokku üle 90 inimese. Parteikomitee nõudis esinenud puuduste kõrvaldamist. Ühtlasi tõusetus küsimus TRÜ õppejõudude organiseeritud õppimisest marksismi-leninismi ülikoolis (MLÜ).³⁹ 1970. a. sügisel loodigi MLÜ juures kõrgkoolide osakond, kus asus õppima 78 TRÜ õppejõudu.⁴⁰

Massilise ideelis-poliitilise kasvatustöö küsimused olid pidevalt TRÜ parteiorganisatsiooni tähelepanu keskpunktis. 1966. a. aprillis arutas parteikomitee õppevälise kasvatustöö olukorda ülikoolis. Vastuvõetud otsuses märgiti, et rõ-

³⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 154, l. 98-99.

³⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 137, l. 38.

³⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 153, l. 37.

³⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 172, l. 28.

³⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 210, l. 119, 122.

⁴⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 212, l. 68.

huv enamik üliõpilasi orienteerub õigesti partei välis- ja sisepoliitikas, et komsomoliorganisatsiooni osa poliitilises kasvatustöös on kasvanud. Ühtlasi rõhutati, et oluliselt on suurenenud üliõpilaskonnas vajadus kiire ja kvalifitseeritud poliitilise informatsiooni järele. Parteikomitee pidas vajalikuks organiseerida ülikoolis kohtumisi NLKP XIII kongressi delegaatide ja meie vabariigi juhtivate töötajatega, korraldada kursustel ja õpperühmades loenguid aktuaalsetel poliitilistel teemadel, tagada Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevale pühendatud ürituste edukas läbiviimine. Otsuses peeti tähtsaks suurendada komsomoliorganisatsiooni osa ja initsiatiivi poliitilises kasvatustöös.⁴¹

1969. a. märtsis arutas TRÜ parteikomitee poliitilise informatsiooni süsteemi ülikoolis. Teaduskondades (eriti ajaloo-keeleteaduskonnas) rakendati poliitinformatsiooni mitmesuguseid vorme regulaarselt, komsomolikomitee korraldas rahvusvaheliste suhete ringi (RSR) abiga arvukalt informatsioonikoosolekuid. Parteikomitee seadis ülesandeks korraldada igas teaduskonnas vähemalt kord kuus loeng NSV Liidu välispoliitikast, andes vastulööke kodanliku propaganda desinformatsioonile. Endiselt jäid päevakorda vabariigi juhtivate töötajate esinemised TRÜ kollektiivile, mida seni oli toimunud vähe.⁴²

TRÜ parteiorganisatsiooni aruandekoosolekul 1969. a. novembris märgiti olulist edasiminekut internatsionalistlikus kasvatustöös. Olid tihenened sidemed vene ja eesti õppekeelega rühmade vahel, ühiskonnateaduste loengutes ja seminarides käsitati süvendatult NLKP rahvuspoliitikat, ajalehe "Tartu Riiklik Ülikool" juures moodustati venekeelse lehekülje toimetuse, vene õppekeelega rühmades tutvustati enam eesti kultuuri saavutusi, organiseeriti loengutsükkel vene revolutsiooniliikumise ajaloost jne.⁴³

1970. a. märtsis toimus EKP TRÜ organisatsiooni üldkoosolek, kus arutati kommunistide osa üliõpilaste ideelis-

⁴¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 136, l. 81-82.

⁴² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 191, l. 40-41.

⁴³ Sealsamas, l. 156.

poliitilisel kasvatamisel. Koosolekul kuulati ära ettekan-
ded õigusteaduskonna parteialgorganisatsiooni (sekretär
A. Kiris) ja arstiteaduskonna partiaalgorganisatsiooni (sek-
retär E. Teeäär) vastavast tegevusest. Õigusteaduskonnas oli
saavutusi paljudes poliitilise kasvatustöö valdkondades. Tea-
duskonna parteibüroo tegeles pidevalt ja konkreetsetl kom-
somolitöö suunamisega. Häid tulemusi olid saavutanud oma
töös kursusejuhendajad H. Lindmäe, P. Kask, E.-J. Truuväli,
E. Ploom. Arstiteaduskonnast oli esile kerkinud rida ülikoo-
li aktiviste (L. Karu, T. Sulling jpt.). Koosolekul tehti
aga ka kriitikat teaduskonna lõpetajate aadressil, kes on
küll tunnustatud spetsialistid, kuid mitte küllalt aktiiv-
sed ühiskondlikus elus.⁴⁴ Üldkoosoleku otsuses nõuti kõigilt
kommunistidelt suuremat isiklikku eeskaju ja vastutust po-
liitilise kasvatustöös korraldamisel.⁴⁵

Aastatel 1966 - 1970 oli märgatav ülikooli komsomoli-
organisatsiooni aktiivsuse edasine kasv, mida parteiorgani-
satsioon igati toetas ja suunas.

Tugevnes kommunistide vahetu osa komsomoliorganisatsi-
ooni juhtimisel. 1970. a. kuulus TRÜ komsomolikomitee koos-
seisu 21 kommunisti, seal loodi parteigrupp. Suurt tööd kom-
somolikomitee juhtimisel tegid neil aastail kommunistid
T. Sutt, L. Karu, M. Kubo, J. Allik, J. Golikov jt. Komso-
moliorganisatsiooni algatusel - analüüsida eksamissessioo-
ni tulemusi, osaleda aktiivselt õppeprotsessi ja õppedist-
sipliini tugevdamises - oli suur kasvatuslik tähtsus. Sel-
leks oli ka pakiline vajadus, kuna õppeedukus ülikoolis oli
neil aastail 78 - 80,6 %, eriti madal aga füüsika-matemaati-
kateaduskonnas.⁴⁶

Ülikooli parteikomitee, arutanud oma koosolekul 1969. a.
märtsis komsomoliorganisatsiooni ülesandeid, hindas algatust
positiivselt, kohustas teaduskondade parteiorganisatsioone
üliõpilaste poolt tehtud õppetöö analüüsi tulemusi hooli-
kalt tundma õppima.⁴⁷ ELKNÜ TRÜ Komitee sekretär L. Karu
esines selles küsimuses kahel korral ülikooli nõukogu koos-

⁴⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 212, l. 10, 16, 20, 22,
29.

⁴⁵ Sealsamas, l. 7-8.

⁴⁶ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 735, l. 848, 862; s.-ü.
775, l. 805; s.-ü. 824, l. 997.

⁴⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 191, l. 35.

olekul. 1970. a. kevadeks oli toimunud eksamisessiooni tulemuste analüüs nelja semestri ulatuses. Komsomoliorganisatsioon tegi TRÜ juhtkonnale ettepanekuid õppetöö paremaks korraldamiseks.⁴⁸

Parteiorganisatsiooni üks tähtsamaid kasvatusalaseid ülesandeid oli üliõpilaste omavalitsuse arendamine, arendamiseks seega nende ühiskondlikku aktiivsust ning vastutustunnet. Seda küsimust käsitati 1967. a. veebruaris parteikomitee koosolekul⁴⁹, TRÜ nõukogu ja parteikomitee ühiskoosolekul 1968. a. aprillis⁵⁰ jm. Viimase poolt vastuvõetud otsuses märgiti ära üliõpilaste omavalitsuse peamised rakendusala (rühma õppeedukuse ja ühiskondliku tegevuse parendamine, tegevus ühiselamunõukogus, osalemine ühiselamusse paigutamisel, töölisesuunamise pingerea kujundamisel ja stipendiumide määramisel, ÜTÜ tegevuse ja klubitöö organiseerimisel).⁵¹

TRÜ komsomoliorganisatsiooni ettepanekul hakati neil aastail konkreetsemalt lahendama ülikooli ja üliõpilastraditsioonide kujundamise küsimust. Põhjalik arutelu sel teemal toimus 1966. a. veebruaris parteikomitee ja TRÜ nõukogu ühiskoosolekul, kus vastava ettekandega esines ülikooli komsomelikomitee sekretär J. Kaarma. Koosoleku otsuses rõhutati, et kõigi üliõpilastraditsioonide kujundavate ürituste kaudu peab saavutatama sotsialistliku internatsionalismi, nõukogude patriotismi ja rahvaste sõpruse idee edasine süvenemine üliõpilasnõorsoo teadvuses, tervete eluviiside kindlustamine nende käitumises. Enam tähelepanu oli vaja pöörata traditsioonide loomisele, mis süvendavad austust ja lugupidamist nõukogude võimu eest võidelnud ja selles võitluses langenud TRÜ kollektiivi liikmete mälestuse suhtes.

Peeti vajalikuks muuta traditsiooniks õppeaasta pidulik algus koos uute üliõpilaste vastuvõtmisega, lõpuaktused, ülikooli aastapäev "teaduse päev" vormis, TRÜ spordipäev, iga-aastased ÜTÜ konverents ja taidlusfestival, kevadine kunstinäitus ning üliõpilaslaulupeod. Osavõtt TRÜ suvemalva tööst pidi saama iga üliõpilase auasjaks.

⁴⁸ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 824, l. 395.

⁴⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 154, l. 11, 15, 16.

⁵⁰ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 735, l. 249-265.

⁵¹ Sealsamas, l. 375-376.

Koosoleku otsuses rõhutati Nõukogude armee aastapäeva ja võidupüha piduliku tähistamise ning sõjaväeosadega peetavate šeflussidemete traditsiooniks kujundamise vajadust. TRÜ peahoonesse otsustati paigutada võitluses nõukogude võimu eest langenud Ülikooli kollektiivi liikmete mälestustahvel ja taotleda nende auks ka ausamba püstitamist.⁵²

Valdav enamik otsuses märgitud juurdus Ülikooli kollektiivi ellu. Küsimus seisis aga edaspidigi püevakorras, kuna paljud kasvatuslikult tähtsad üritused (kateedrite ja õppejõudude juubelid, teaduslikke kraade ja kutseid kinnitavate dokumentide kätteandmine jpm.) ei olnud veel seotud ühtse piduliku rituaaliga.

Esimesed üliõpilaspäevad Tartus toimusid 1965. a. oktoobris. Vaadeldaval ajavahemikul toimusid nad igal aastal. Üliõpilaspäevade korraldamine lasus tervenisti TRÜ ja EPA komsomolikomiteedel. Ülikooli parteiorganisatsioon abistas ja juhtis komsomolikomiteed selles töös. Komsomolikomitee sekretärid informeerisid parteikomiteed ettevalmistuste käigust, said vajalikke nõuandeid jne. Sellise koostöö tulemusena laabusid 1966. a. ja 1967. a. üliõpilaspäevad. 1968. a. ei suutnud aga komsomolikomitee vältida vigu üliõpilaspäevade läbiviimises. Esimes organisatsioonist massiüritustes, üksikuid ekslikke loosungeid jne. Tegemist oli tõsiste vigadega ja seepärast võttis EKP Tartu Linnakomitee büroo 1968. a. novembris vastu asjakohase otsuse. Ülikooli parteikomitee tegi komsomolikomiteele ülesandeks selgitada aktiivile esinenud väärnähtusi, vältida neid tulevikus.⁵³

Üliõpilaspäevade senised kogemused olid keskseks kõneaineks parteiorganisatsiooni aruandekoosolekul 1968. a. novembris. Küsimust arutati ka kõigis parteialgorganisatsioonides ning komsomoliorganisatsioonides.

Ettevalmistustöö 1969. a. üliõpilaspäevadeks algas juba juunis, kui parteikomitee kinnitas selleks orgkomitee⁵⁴, mille koosseisu kuulusid ka õppeprorektor K. Püss, parteikomitee sekretäri asetäitja K. Siilivask, ametiühingukomitee esimees H. Kabur jt.⁵⁵ Komisjoni esimeheks kinnitati ELKNÜ

⁵² TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 646, l. 47-49.

⁵³ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 172, l. 98.

⁵⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 191, l. 62.

⁵⁵ "Tartu Riiklik Ülikool", 1969, 17. oktoober.

TRÜ Komitee sekretär L. Karu.⁵⁶ Parteikomitee tegeles üliõpilaspäevade küsimusega pidevalt. Päevade pidulikuks alguseks kujunes konverents TRÜ aulas, kus ettekannetega esinesid ELKNÜ Keskkomitee osakonnajuhataja I. Toome jt.⁵⁷ Toimus rongkäik, hulk kultuuriüritusi ja kohtumisi. Parteikomitee tunnistas ürituse kordaläinuks.⁵⁸

Kahjuks ilmnos järgmistel aastatel üliõpilaspäevade mõnede ürituste organiseerimisel taas küsitavusi nende kasvatusliku väärtuse suhtes ning 1972. a. sügisel otsustati selle ürituse korraldamisest väljakujunenud viisil loobuda.

Parteioorganisatsioon jätkas neil aastail ajalehe "Tartu Riiklik Ülikool" töö suunamist. Ajalehe toimetuse tööd arutati mitmel TRÜ parteikomitee koosolekul (1966. a. juunis, 1968. a. veebruaris, 1970. a. veebruaris ja oktoobris). Ajalehe toimetajatena töötasid neil aastail kommunistid J. Feldbach, J. Peegel ja H. Palamets.

Korduvalt oli parteikomitee koosolekutel arutusel TRÜ klubi tegevus. Klubi juures tegutses mitmeid tunnustatud taidluskollektiive, korraldati poliitilisi diskussioone ja puhkeõhtuid. Samas pälvisid aga kriitikat üksikute taidluskollektiivide ("Rajacas") töös esinenud ideelis-kunstilised mõõdalaskmised, taidluse tase oli üldiselt madal. Parteikomitee nägi puuduste põhjust selles, et klubi nõukogu töötas halvasti, ja kohustas parteibüroosid oma teaduskonna taidlejaid pidevalt abistama.⁵⁹

Vaadeldava perioodi kõige tähtsamaks ja laiahaardeliseks ideelis-poliitiliseks ürituseks oli ettevalmistumine V. I. Lenini 100. sünniaastapäevaks ja selle pidulik tähistamine. Loodi vastav komisjon (esimees prorektor J. Tammeorg), juubeliürituste kava kinnitas 1969. a. veebruaris parteikomitee⁶⁰ ja seejärel ka TRÜ nõukogu⁶¹. Sama aasta aprillis arutati ettevalmistustööde käiku parteikomitee koosolekul⁶², septembris Eesti NSV Kõrgema ja Keskerihariduse

⁵⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 191, l. 96.

⁵⁷ "Tartu Riiklik Ülikool", 1969, 21. november.

⁵⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 191, l. 113.

⁵⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 210, l. 56.

⁶⁰ "Tartu Riiklik Ülikool", 1969, 14. veebruar.

⁶¹ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 775, l. 253-257.

⁶² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 191, l. 47.

Ministeeriumis ning TRÜ nõukogus.⁶³ 1969. a. novembris määrgiti Ülikooli parteiorganisatsiooni aruande- ja valimiskoosolekul, et juubeliürituste plaani täitmine toimub regulaarselt. Ühtlasi soovitati haarata uurimistöösse V. I. Lenini elu ja tegevuse kohta kaasa enam üliõpilasi ning paremustada näitagitatsiooni.⁶⁴

1970. a. hoogustus ettevalmistustöö veelgi. Jaanuaris kuulas parteikomitee arstiteaduskonna, ajaloo-keeleteaduskonna ja ühiskonnateaduste kateedrite parteibüroode aruandeid sel alal tehtu kohta ning kohustas büroo sekretäre võtma juubeliplaanide täitmine isikliku kontrolli alla.⁶⁵ Juubeliürituste organiseerimisega tegelesid kõik parteialgoranisatsioonid, dekaanid, kateedrid.

V. I. Lenini juubeli tähistamine aitas kaasa kogu õppemetoodilise, kasvatusliku ja teadusliku töö taseme edasisele tõusule Ülikoolis. Täielikumalt ja mitmekülgsemalt kajastus leninlik teoreetiline pärand õppetöös. Kõikides filosoofiaseminarides arutati juubelile pühendatud teemasid (näiteks ajalookeeleteaduskonna "V. I. Lenin ja ajalooteadus", "V. I. Lenin ja pedagoogika", "V. I. Lenin ja kultuuripärandi probleeme" jt.).⁶⁶ 1970. a. aprillis toimus üleülikooliline teaduslik konverents teemal "V. I. Lenin ja kõrgem kool", kus kuulati dots. H. Palametsa ("V. I. Lenin ja kõrgem kool"), dots. L. Valdi ("V. I. Lenin ja teaduse organiseerimine"), dots. L. Eringsoni ("Leninlike ideede levikust Tartu Ülikoolis") jt. ettekandeid. Juubelile pühendatud teaduskonverentsi toimus kõigis teaduskondades.

Bioloogia-geograafiateaduskonnas oli konverentsi teemaks "V. I. Lenin, sotsialistlik ühiskond ja looduslikud ressursid", arstiteaduskonnas "V. I. Lenin ja tema tööde tähtsus meditsiini arengus",⁶⁷ majandusteaduskonnas "Leninlik majandusteooria ja majandusteaduse aktuaalseid probleeme"⁶⁸ jne. Kõikides teaduskondades viidi läbi ka ÜTÜ temaa-

⁶³ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 775, l. 617-623.

⁶⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 191, l. 162.

⁶⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 210, l. 20.

⁶⁶ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 775, l. 784.

⁶⁷ "Tartu Riiklik Ülikool", 1970, 17. aprill.

⁶⁸ "Tartu Riiklik Ülikool", 1970, 24. aprill.

tilised konverentsid. TRÜ oli mitmete vabariiklike teaduslike konverentside (poliitilise ökonoomia, filosoofia jt. alal) korraldajaks. Anti välja juubelile pühendatud teaduslike tööde kogumikke, korraldati näitusi, korrastati näitagitatsiooni.

Suurt tööd tegid V. I. Lenini juubeli tähistamiseks ülikooli komsomoli- ja ametiühinguorganisatsioonid. Komsomoli initsiatiivil viidi õpperühmades läbi vestlusi ja loenguid, valdav enamik TRÜ kommunistlikest noortest sooritas edukalt leninliku arvestuse. Viimase raames toimus 152 leninlikku õppetundi ja 8 konverentsi ning tegutses 4 lektooriumi. 32 kommunistlikku noort said soovitusel NLKP liikmekandidaadiks astumiseks.⁶⁹ Kokkuvõtted leninlikust arvestusest tehti ELKNÜ TRÜ Komitee pidulikul pleenumil. Komsomolikomitee abistas ühiskonnateaduste kateedreid V. I. Lenini juubelile pühendatud ühiskonnateadustealaste üliõpilastööde konkursi läbiviimisel. 1970. a. aprillis korraldas ülikooli komsomolikomitee konverentsi "Üliõpilased uurimas marksismi-leninismi klassikute teoreetilist pärandit", kus ettekannetega esinesid üliõpilased P. Kenkmann, M. Kubo, J. Golikov, V. Peedimaa jt.⁷⁰ Ülikooli ametiühinguorganisatsioon rakendas abinõusid ideelis-poliitilise kasvatustöö tõhustamiseks ning töökultuuri tõstmiseks.

21. aprillil 1970 toimus EKP TRÜ Komitee ja ülikooli nõukogu ühine pidulik koosolek, kus rektor professor F. Klement esines ettekandega "V. I. Lenini ideed ja Tartu Ülikool".

Laialdast tegevust arendas TRÜ parteiorganisatsioon ülikooli perspektiivplaani väljatöötamisel, milles oleks fikseeritud materiaalse baasi, kaadri, üliõpilaskontingendi jm. arengunõuanded orienteerivalt kuni 1980. aastani. Seda nõudis EKP Keskkomitee presiidiumi poolt 1966. a. veebruaris vastuvõetud otsus. 1966. a. aprillis toimus TRÜ parteiorganisatsiooni üldkoosolek, kus ettekandega NLKP XXIII kongressi tööst ja ülikooli parteiorganisatsiooni ülesannetest esines EKP Keskkomitee büroo liige, ENSV Ministrite Nõukogu esimees V. Klausson. Arutelu keskseks probleemiks kujunes TRÜ materiaalse baasi küsimus. Üldkoosolek kohustas parteikomiteed organiseerima TRÜ arengu viie aasta plaani ning perspektiivplaani väljatöötamist, moodustama selleks komisjoni

⁶⁹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 210, l. 84-85.

⁷⁰ "Tartu Riiklik Ülikool", 1970, 17. aprill.

rektoraadi, parteikomitee, teaduskondade ja teaduste akadeemia instituutide esindajatest. Komisjon loodi ning asus tööle, 1968. a. alates loodi vastav sektor TRÜ parteikomitee koosseisus.⁷¹ Ettepanekuid TRÜ arenguplaani koostamiseks laekus kõigilt teaduskondadelt.

1967. a. jaanuaris toimus TRÜ parteikomitee ja ülikooli õpetatud nõukogu ühiskoosolek, kus perspektiivplaani projekti põhjalikult vaeti.⁷² Ülikoolil oli tollal kasutada ruume üldpinnaga umbes 72 000 m²,⁷³ kuid see ei katnud kasvavaid vajadusi ja eesmärgiks seati TRÜ üldpinna suurendamine 1980. aastaks umbes kahekordseks. Olukorra muutis veelgi keerukamaks paljude TRÜ hoonete kõrge amortiseerumisaste ja sellest tulenev suur remondivajadus. Suurt tööd nõudis TRÜ peahoone, eriti aula taastamine pärast 1965. a. detsembris toimunud tulekahju (aula pidulik taasavamine toimus 29. aprillil 1967.a.). Ülikooli poolt esitati vabariigi juhtorganeile konkreetsed ettepanekud ehitatavate objektide suhtes. TRÜ perspektiivplaani arutati seejärel Kõrgema ja Keskerihariduse Ministri-riiumis ja ENSV Ministrite Nõukogus.⁷⁴ 1968. a. sügisel arutati küsimust EKP Keskkomitees, kus toetati TRÜ poolt esitatud perspektiivplaani.⁷⁵

1969. a. jaanuaris toimus TRÜ nõukogu laiendatud koosolek, kus väga tähelepanelikult kaaluti TRÜ uute hoonete paiknemist. Koosolekust võtsid osa ka EKP Tartu Linnakomitee esimene sekretär V. Meister, Tartu Linna TSN Täitevkomitee esimees A. Karu, RPI "Eesti Projekt" esindajad jt.⁷⁶

30. mail 1969 võtsid EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu vastu ühismääruse "Tartu Riikliku Ülikooli materiaal-tehnilise baasi väljaarendamise perspektiivide kohta". Selles peeti vajalikuks teostada Tartu Riikliku Ülikooli plaanipärast väljaarendamist õppe- ja teaduslikuks tööks vajalike ning kultuuri- ja elukondlike ruumide, ühiselamute ning õppejõudude korterite ehitamise teel. Esmajoones tuli

⁷¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 172, l. 103.

⁷² TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 688, l. 6-49.

⁷³ "Tartu Riiklik Ülikool", 1967, 9. veebruar.

⁷⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 172, l. 107.

⁷⁵ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 735, l. 912-918.

⁷⁶ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 775, l. 1-79.

alustada uue ühiselamu ehitamist (1969. a.). Püüsihahoone ehitamise algus kavandati 1970. ja teadusliku raamatukogu ehitamise algus 1972. aastale. Nõukorras kinnitati TRÜ tühisamate objektide ehitamine Pargi-Tõhe tänava piirkonda (füüsika-keemia- ja matemaatikateaduskonna hooned), Vanemuise-Struve tänava piirkonda (teaduslik raamatukogu), Maarjamõisa (arstiteaduskond), Staadioni tänava piirkonda (spordikompleks). Klubi-sõukla asukohta pidi veel täpsustatama. Aastail 1970 - 1980 nähti ette ehitada TRÜ füüsikakorpus, keemishoone esimene järk, arstiteaduskonna ja matemaatikateaduskonna hooned, teaduslik raamatukogu, spordikompleks, Klubi-sõukla ja ühiselamuid (11 000 m²).⁷⁷ Aastaks 1971 - 1975 eraldati TRÜ uute objektide ehitamiseks 8 miljonit rubla.⁷⁸

Perspektiivplaani kinnitamine oli TRÜ edasise arengu tühisaks eelduseks. Kuid selle realiseerimine nõudis suurt tõõd. Põevakorras oli ikka veel hulk pakilisi küsimusi - õpperuumide vühesus, remonditõõde organiseerimine jne. 1970. a. septembris toimus TRÜ partei- ja majandusaktiivi nõupidamine, kus peeti vajalikuks kuulutada TRÜ vühjasehitamine vabariiklikuks tõõkobjektiks, suunata õlikooli ehitusobjektidele igal suvel 800 õliõpillast-suvemalevlast, koostada reaalse remonditõõde plaan ja taotleda selle täpselt elluviimist jne.⁷⁹ TRÜ arenguplaanis kavandati õliõpillaskontingendi õuline kasv. 1970. a. pidi õliõpillaste arv ulatuma 6600-ni ja 1980. a. 7600-ni.⁸⁰ Õlikooli perspektiivses arenguplaanis nähti ette uute erialade (psühholoogia, majandusküberneetika, pediatraia, defektoloogia, kaubanduslik raamatupidamine, biokeemia) loomine. Kõik need erialad aastail 1967-1970 ka loodi. Probleemlaborite arv pidi plaani kohaselt kasvama 1970. a. 15-ni. See eesmärk ka saavutati. Aastail 1967-1970 loodi juurde sekretoorsete protsesside biokeemia, psühhofarmakoloogia, tõõstuspsühholoogia ja veresoontekirurgia probleemlaborid.⁸¹

⁷⁷ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-õ. 761, l. 20-23.

⁷⁸ "Tartu Riiklik Õlikool", 1970, 18. september.

⁷⁹ Sealsamas.

⁸⁰ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-õ. 688, l. 7; s.-õ. 775, l. 805; s.-õ. 824, l. 993, 1017.

⁸¹ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-õ. 831, l. 12.

TRÜ parteiorganisatsiooni tegevust aastail 1966 - 1970 iseloomustas suund ellu rakendada NLKP XXXIII kongressi otsuseid. Vabariigi parteiorganite vahetul juhtimisel saavutati selles tegevuses märkimisväärset edu - kasvas parteiorganisatsiooni juhtiv osa kollektiivi alus. Paranes kaadri valik ja kasvatamine, uusi tulemusi saavutati ideelis-poliitilises kasvatustöös, paranes internatsionalistlik kasvatustöö üliõpilaskonnas. TRÜ parteiorganisatsioon oli juhtivalt tegev ülikooli perspektiivse arenguplaani väljatöötamisel ja selle ellurakendamisel. Parteiorganisatsiooni töö aitas tõhusalt kaasa põhiülesande - tösta tulevaste spetsialistide erialase ja poliitilise ettevalmistamise taset - lahendamisele.

Tartu Riikliku Ülikooli ja tema parteiorganisatsiooni töö tunnustuseks teaduse arendamisel ja spetsialistide ettevalmistamisel oli ülikooli autasustamine 1967. a. jaanuaris Tööpunalipu ordeniga.

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOI PARTEIORGANISATSIOON
IX VIISAASTAKUL

E. Kivimaa

Tartu Riikliku Ülikooli parteiorganisatsioon lähtus oma tegevuses aastail 1971 - 1975 NLKP XXIV kongressi otsustest kõrgkoolidele IX viisaastakuks tulenevatest ülesannetest ning neid viisaastaku vältel konkretiseerivatest NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu Ühismäärustest, eelkõige 18. juuli 1972. a. määrusest "Abinõudest kõrgema hariduse edasiseks täiustamiseks meie maal", samuti NLKP Keskkomitee, EKP XVI kongressi, EKP Keskkomitee ja EKP Tartu Linnakomitee otsustest. Tähtsat ja kaalukat osa kõrgkoolide ees seisvate ülesannete piiritlemisel etendasid veel L. I. Brežnevi kõne "Õppida, töötaja ja võidelda leninlikult" üleliidulisel üliõpilaste kokkutulekul 19. oktoobril 1971. a. ning ÜLKNÜ XVI ja XVII kongressi otsused. Kontsentreerides tähelepanu peamisele, rõhutas L. I. Brežnev oma kõnes, et üliõpilaste "orientiiriks õpingutes peavad olema nõudmised, mida elu praegu esitab nõukogude spetsialistile, aktiivsele osavõtjale kommunistlikust ülesehitustööst", et taoliseks spetsialistiks saamiseks on tarvis "sügavalt, täies ulatuses omandada kõrgema õppeasutuse programm-materjal ... ja õppida pidevalt täiustama oma teadmisi, arendama endas välja uurija vilumus, omandada lai teoreetiline silmaring".¹

Koos teiste Nõukogudemaa kõrgkoolidega seisis see põhiülesanne ka Tartu Riikliku Ülikooli ees, kellele IX viisaastaku aastad olid edasise järjekindla kasvu aastad. 1975. a. õppis TRÜ 9 teaduskonnas 640 õppejõu juhtimisel 4722 studentaarseid ja 1986 mittestatsionaarseid üliõpilast.²

Kõrgkoolide põhiülesannete realiseerimisel lasub tähtis ja vastutusrikas osa kõrgkoolide parteiorganisatsioonidel. L. I. Brežnev märkis eespool nimetatud kõnes: "Ülikooli või instituudi parteiorganisatsioon on kollektiivi poliiti-

¹ L. I. Brežnev. Õppida, töötada ja võidelda leninlikult. Tln., 1971, lk. 7-8.

² TRÜ nõukogu koosolekute protokollid, 1976, l. 48, 539, 551.

tiline avangard, kõrgema õppeasutuse parteikomitee aga tema võitlusstaap. Seoses kõrgemate õppeasutuste parteiorganisatsioonidele antud õigusega kontrollida administratsiooni tegevust kasvab nende osa kogu kõrgema kooli elus. Parteiorganisatsioonide vaatevõljal ei tohi eemale jätta ükshi kõrgema õppeasutuse tšh printsiipaalne küsimus. Õppetšh siisu ja üliõpilaste vaba aeg, teaduslike uuringute organiseerimine, ühiskondlik tšh ja sport - kõige sellega peavad tegelema kõrgemate õppeasutuste kommunistid."³

Taolist osa Tartu Riikliku Ülikooli elus tähtis IX viieaastakul kindlalt ka TRÜ parteiorganisatsioon, kes olles koos ülikooliga pidevalt kasvanud ja tugevnenud, kujutas endast aastail 1971 - 1975 igati silmapaistvat ja kaalukat jõudu. Kui eelnenud aruandeperioodi lõpul (20. nov. 1970. a.) kuulus ülikooli parteiorganisatsiooni 494 kommunisti, siis TRÜ parteiorganisatsiooni II konverentsi ajaks (27. okt. 1975. a.) oli organisatsioon kasvanud, vaatamata vastuvõtu reguleerimisele, 551 kommunistini (neist 33 liikmekandidaadid). Teaduskondade jt. allüksuste parteialgorganisatsioonide arv di samal ajal suurenenud 13-lt 15-ni.⁴

Tartu Riikliku Ülikooli arvuka parteiorganisatsiooni ulatuslikku ja mitmekülgset tegevust suunas ja juhtis igapäevaselt 18 - 21-liikmeline parteikomitee, teaduskondade parteialgorganisatsioonide suunasid teaduskondade parteibürood.

TRÜ parteiorganisatsiooni kõige kesksamaks ülesandeks aastail 1971 - 1975 oli nagu eelnevatelgi perioodidel ideoloogiatšh ja poliitilise kasvatustšh juhtimine ja suunamine kogu ülikooli mitmetuhandelises kollektiivis. Selle tšh aluseks olid NLKP XXIV kongressi otsused, samuti mitmed kongressijärgsed NLKP Keskkomitee otsused, nagu "Tšhst ideoloogiakadri valikul ja kasvatamisel Valgevenemaa parteiorganisatsioonis", "Kriitika ja enesekriitika olukorrast Tambovi oblasti parteiorganisatsioonis" jt. Kindla püüseri nende aastate ideoloogilisele tšhle vajutasid veel NSV Liidu moodustamise 50. aastapäeva, NLKP rajamise 70. aastapäeva ja Suures Isamaasčhas saavutatud võidu 30. aastapäeva tähistamised.

³ L. I. B r e ž n e v . Õppida, tšhtada ja võidelda lennlikult, lk. 9.

⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-u. 264, l. 65; TRÜ parteiorganisatsiooni II konverentsi protokoll, 27. okt. 1975, l. 25.

Kuivõrd ideoloogiatõõ ja poliitilise kasvatustõõ tase kõrgkoolis sõltub ennekõike teaduslik-pedagoogilise kaadri sellealasest ettevalmistatusest, siis tegeles ülikooli parteiorganisatsioon pidevalt õppejõudude ideelis-poliitilise enesetõõendamise küsimustega. Konkreetseid abinõud vastavas tõõlõõigus kavandati TRÜ parteikomitee koosolekul 29. märtsil 1971. a., kui arutati sellekohast küsimust "Õppejõudude ideelis-poliitilise kvalifikatsiooni tõõstmisest". Vastuvõetud otsus kohustas teaduskondade jt. allüksuste parteialgorganisatsioonide koostama eelseisvaks viieks aastaks õppejõudude ideelis-poliitiliste teadmiste tõõstmise plaani, arvestusega, et 1976. aastaks oleks marksismi-leninismi teooria süstemaatilise omandamisega hõõlmatud kõik tõõtajad. Õppejõudude, teaduslike tõõtajate ja kõrgharidusega abiõppepersonali ideelis-poliitilise kvalifikatsiooni tõõstmise põhiliseks vormiks luges komitee õppimist marksismi-leninismi ülikoolis, eelkõõige selle kõrgkoolide ja teaduslike asutuste osakonnas.⁵ Komitee mainitud otsust realiseeriti järjekindlalt. 1973. a. lõpetas marksismi-leninismi ülikooli (õppeaeg 2 aastat) 55 ülikooli tõõtajat, 1974. a. 116 ja 1975. a. 97, seega kokku aastail 1971 - 1975 268 inimest. 1975. a. sügisel õppis marksismi-leninismi ülikooli I kursusel 101 ja II kursusel 99 ülikooli õppejõudu.⁶ Regulaarselt kuulas komitee oma koosolekutel aruandeid poliitharidusvõõrgu tõõst. 13. mail 1974. a. oli eraldi arutamisel küsimus "Teoreetiliste (filosoofiliste) seminaride tõõ organiseerimisest ülikoolis".

Õppejõudude hõõdmiseks pidevalt kursis tähtsamate sise- ja välisprobleemidega, samuti ideoloogiatõõ uute ülesannete ja nõõnssidega, rakendati parteikomitee 11. jaanuari 1971. a. otsuse alusel TRÜ-s tõõõle õppejõudude lektoorium. Lektooriumis esines mitmeid meie vabariigi, Tartu linna ja TRÜ juhtivaid tõõtajaid, mitmeid tuntud väliskommentaatoreid jt.

Ülikooli parteiorganisatsiooni ideoloogiatõõ ja poliitilise kasvatustõõ raskuskese lasus loomulikult üliõpilaste hulgas tehtaval tõõõl. Kasutades selleks eelnevalt välja kujunenud ja kõõikjal kõõrgkoolides kasutatavaid tõõõvorme ja

⁵ ЕКРА, f. 151, nim. 12, s.-õ. 232, l. 43.

⁶ TRÜ parteiorganisatsiooni II konverentsi protokoll, 27. okt. 1975, lk. 5.

meetodeid, jätkus samal ajal 1960-ndate aastate lõpul alustatud t88 kommunistliku kasvatusse kompleksplaani väljat88tamiseks, et kindlustada üliõpilaste kasvatusprotsessi järjepidevus kõigis tema l8ikudes ülikooliõpingute aastatel. 1972. a. koostati üliõpilaste kommunistliku kasvatusse üldplaan. Kasvatust88 seniste programmide ühtlustamiseks ning viimistlemiseks moodustati komisjon (esimees H. Liimets). 20. oktoobril 1973. a. parteikomitee koosolekul arutati kommunistliku kasvatusse programm läbi ja kinnitati.⁷ Programm hõlmas ülesandeid üliõpilaste ideelis-poliitiliste veendumuste kasvatamiseks, sõjalis-patriootlikuks kasvatust88ks, nõukogude patriotismi ja internatsionalismi kasvatamiseks, esteetiliste ja intellektuaalsete vajaduste arendamiseks, kõlbeliseks ja kommunistliku tö88sesuhtumise kasvatamiseks. Programm fikseeris ülesanded, mida realiseeritakse üleüli-kooliliselt. Teaduskondades, osakondades ja kateedrites lahendamisele kuuluvad ülesanded kavandati teaduskondade ben-guvälise kasvatust88 programmides, mis valmisid 1974. a. Jooksvad tö88plaanid, sealhulgas kursuste tö88plaanid koostati järgnevalt juba loenguvälise kasvatust88 programmidele tuginedes. Kuna programmide realiseerimisel oli kõige olulise kursustel tehtav tö88, siis polnud sugugi juhuslik, et üheaegselt kommunistliku kasvatusse programmiga kinnitas parteikomitee 20. oktoobril 1973. a. ka kursusejuhendajate põhimääruse, mille projekti valmistas ette komisjon H. Liimetsa juhtimisel. Kursusejuhendajate ühe kohustusena nähti põhimääruses ette kursuse komsomoliorganisatsiooni abistamine õppe-kasvatust88 ja ideelis-poliitiliste ürituste ettevalmistamisel ja korraldamisel. Hoopis visamalt kui kasvatust88 programmide väljat88tamine kulges nende praktikasse juurutamine. Seda nentis ka TRÜ parteikomitee, arutades 31. juunil 1974. a. kasvatust88 programmide täitmist filoloog- ja matemaatikateaduskondades.⁸ 1973. a. anti ülikoolis kasvatust88 organisaatorite abistamiseks välja kaks kogumikku "Materjale õppe-kasvatust88 planeerimiseks", mis sisaldasid kommunistliku kasvatusse laboratooriumi, sotsioloogia laboratooriumi ja üliõpilaste kompleksse teadusliku uurimise büroo poolt läbiviidud üliõpilaskonna uurimise kokkuvõtteid.

⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 263, l. 175.
⁸ EKP TRÜ Komitee otsused, 1974.

Ülikooli kasvatusprogrammi realiseerimise väga tähtsa lülina tuleb hinnata üliõpilaste ühiskondlik-poliitilist praktikat, mis oli teiseks uudeks tõelõiguks, millega ülikooli parteikomiteel ja teaduskondade parteialgorganisatsioonidel tuli aastail 1973 - 1975 pidevalt tegelda. Üliõpilaste ühiskondlik-poliitilise praktika sisseviimist kõrgkoolidesse soovitas teatavasti ÜLKNÜ XVI kongress. 5. märtsil 1974. a. kinnitasid NSV Liidu Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumi kolleegium ja ÜLKNÜ Keskkomitee sekretariaat kõrgemate õppeasutuste üliõpilaste ühiskondlik-poliitilise praktika näidispõhimääruse, mis konkretiseeris eelnevalt antud juhtnõure. Märgiti, et ühiskondlik-poliitiline praktika on abinõude süsteem, mis on suunatud tõkkollektiivis vajalike organisaatorlike ja ühiskondlik-poliitiliste tööalaste teadmiste ja harjumuste omandamisele iga üliõpilase poolt. Ühiskondlik-poliitilise praktika põhiprintsiipidena oli näidispõhimääruses fikseeritud:

- 1) üliõpilaste praktilise tegevuse lahutamatu seos ühiskonnateaduste õppimisega;
- 2) iga üliõpilase poolt propagandisti, organisaatori ja kasvataja teadmiste, oskuste ja harjumuste omandamine;
- 3) teadmiste orgaaniline seostamine praktiliste oskuste ja harjumuste omandamisega;
- 4) praktika erinevate vormide vastastikune seos ja järgnevus.⁹

Ühiskondlik-poliitilise praktika sisseviimiseks ja korraldamiseks TRÜ-s moodustati üleülikooliline ÜPP nõukogu. Teaduskondades tegelesid vastava tõelõiguga kasvatustöö prodekaanid. Nende institutsioon oli sisse viidud 1974. a. kevadel ning nende põhiülesandeks oli teaduskonnas teostatava kasvatustöö korraldamine tervikuna.

Parteikomitee, kuulanud 31. märtsil 1975. a. ära õppeprorektor K. Püssi ettekande "Ühiskondlik-poliitilise praktika süsteemist TRÜ-s", nentis, et üliõpilaste ühiskondlik-poliitilise praktika süsteem on TRÜ-s põhiliselt välja kujundatud ja juurutamise staadiumis. Puudustena märgiti ÜKT

⁹ Примерное положение об общественно-политической практике студентов высших учебных заведений. М., 1974, с. I.

vähemast t88d üliõpilastele ühiskondlik-poliitiliste erialade õpetamisel ja seda, et enamikus teaduskondades pole suudetud tagada kõigi üliõpilaste kaasatõmbamist ühiskondlikule t88le.¹⁰ 1973/1974. õ.-a. läbiviidud ankeetküsitluse andmetel polnud pidevaid ühiskondlikke ülesandeid esimese kursuse üliõpilastest 53,37 %-l, teise kursuse üliõpilastest 48,68 %-l, kolmanda kursuse üliõpilastest 45,35 %-l ja neljanda kursuse üliõpilastest 42,39 %-l.¹¹

1975. a. septembris-oktoobris viidi ülikoolis esmakordselt läbi üliõpilaste ühiskondlik-poliitilise praktika atesteerimine.

Aastail 1974 - 1975 taotles TRÜ parteikomitee kõrgkooli kesksete kujude - kateedrijuhatajate aktiveerimist kasvatust88s. Komitee otsuses 22. aprillist 1974. a. "Kateedrijuhataja osast üliõpilaste ideelis-poliitilisel kasvatamisel" nõuti neilt tunduvalt suuremat isiklikku osavõttu kasvatust88st: selleks esineda üliõpilaste ees ettekannete ja vestlustega poliitilistes küsimustes, kasutada oma poliitilise mõju suurendamiseks kontakte üliõpilastega õppe- ja teadusliku t88 protsessis, ühiselamute külastamisel jne. Ühtlasi peeti otstarbekaks korraldada kord semestris kateedrijuhatajate üleülikoolilisi nõupidamisi, kus kateedrijuhatajaid tutvustatakse üliõpilaste ideelis-poliitilise kasvatust88 olukorraga ja ülesannetega ning üldistatakse kogemusi.¹² 1975. a. veebruaris toimus esimene taoline nõupidamine. 13. jaanuaril 1975. a. kuulas parteikomitee ära filoloogiateaduskonna dekaani H. Peebu aruande dekaani t88st kateedrijuhatajate suunamisel üliõpilastega tehtavas kasvatust88s ning leidis, et kasvatust88ga tegelevate õppejõudude, eelkõige kursusejuhendajate t88d suunatakse teaduskonnas kateedritest t88da minnes dekaani ja parteibüroo poolt, millest tingituna kateedrid kui kõrgkooli õppekasvatust88 põhilülid tegelevad kasvatust88, eriti õppevälise kasvatust88 küsimustega mõnevõrra lünklikult, selles puudub vajalik järje- ja süsteemikindlus.¹³ Vastuvõetud otsuses nähti ette abinõud dekaani

¹⁰ EKP TRÜ Komitee otsused, 1975.

¹¹ Üliõpilaste ankeetküsitluse kokkuvõtted 1974. a.

¹² EKP TRÜ Komitee otsused, 1974.

¹³ Sealsamas.

tõõ tõhustamiseks kateedrijuhatajate suunamisel üliõpilastega tehtavas kasvatustõõs.

Pidevalt ja järjekindlalt hoidis parteikomitee ideelis-poliitilise kasvatustõõ lõikudest käsitletataval aastatel oma vaateväljas internatsionaalse kasvatustõõ ja sõjalis-patriootliku kasvatustõõ üliõpilaskonna hulgas, samuti kasvatustõõ ühiselamutes. Ka TRÜ klubi tõõ ja TRÜ ajalehe osa ülikooli kollektiivi ideelis-poliitilises ja kultuurilises kasvatamises olid korduvalt arutelu objektiks.

Kõige kaalukamat osa üliõpilastes marksistlik-leninliku maailmavaate kasvatamisel etendab kõrgkoolis ühiskonnateaduste õpetamine. NLKP Keskkomitee otsus 5. juunist 1974. a. "Ühiskonnateaduste õpetamise ideelis-teoreetilise taseme tõõstmisest N. E. Baumani nimelises Moskva Kõrgemas Tehnikakoolis ja N. G. Tšernõševski nimelises Saratovi Riiklikus Ülikoolis" sai aluseks ühiskonnateaduste õpetamise taseme tõõstmisele kõigis NSV Liidu kõrgkoolides. TRÜ-s arutati NLKP Keskkomitee mainitud otsus läbi 2. oktoobril 1974. a. toimunud TRÜ nõukogu ja EKP TRÜ Komitee ühisel koosolekul, kus kinnitati ulatuslik ürituste plaan otsuse realiseerimiseks ülikoolis.

Üleliidulisel üliõpilaste kokkutulekul L. I. Brežnev märkis: "Kõrgemate õppeasutuste parteiorganisatsioonid tõõtavad seda edukamalt, mida tihedamad on nende sidemed komsomoliorganisatsioonidega, mida paremini nad süvenevad nende ellu, aitavad neid nende tegevuses."¹⁴ TRÜ parteikomitee ja teaduskondade parteiorganisatsioonid pidasid seda vankumatult silmas, luues komsomoliorganisatsiooniga igapäevased tihedad koostõõsuhted ja tagades komsomoliorganisatsiooni osatõõhtsuse kasvu ülikooli elus. TRÜ komsomoliorganisatsiooni juhtisid aastail 1971 - 1975 sekretõõridena M. Kubo (kuni 1972. a. okt.), K. Merusk (kuni 1973. a. okt.), T. Koldits (kuni 1975. a. juuni) ja H. Soova. Põhiliselt komsomoliorganisatsiooni jõududega viidi läbi ideelis-poliitilise kasvatustõõ seisukohalt sellised väga tõõhtsad üritused nagu leninlik arvestus, rahvaste sõpruse põõvad, EÜE rühmade komplekteerimine ja nende tõõ korraldamine jm.

¹⁴ L. I. B r e ž n e v . Õppida, tõõtaja ja võidelda leninlikult, lk. 9.

Kaalukas oli samuti komsomoliorganisatsiooni osa kommunistliku kasvatusprogrammi, ühiskondlik-poliitilise praktika, internatsionaalse kasvatustöö ja sõjalis-patriootilise kasvatustöö ja rea teiste ürituste realiseerimises.

Parteikomitee koosolekutel analüüsiti 1971. - 1975. a. ülikooli komsomolitöö mitmeid aspekte, kinnitati plaane, kontrolliti otsuste täitmist jne. 24. veebruaril 1975. a. kuulas parteikomitee ära aruande internatsionaalse kasvatustöö kohta TRÜ komsomoliorganisatsioonis, andes tehtud tööle igati positiivse hinnangu.¹⁵ Nõrgimaks lülilik oli TRÜ komsomolitöös käsitletavatel aastatel endiselt komsomoliorganisatsiooni paljude all-lülide, eelkõige komsomoligruppide vähene aktiivsus.

Parteiorganisatsiooni teiseks peamiseks tööliigiks oli õppe- ja teadusliku töö parteiline juhtimine ülikoolis. Õppe- ja teadusliku töö suunamisel toimusid parteikomiteel mitmed üritused koos rektoraadi ja TRÜ nõukoguga. Koos rektoraadiga viidi õppe-metoodilise töö intensiivistamise ja õppeprotsessi täiustamise huvides läbi õppe-metoodilise töö reorganiseerimine. Pedagoogikaalaste uuringute koordineerimiseks moodustati pedagoogikanõukogu (esimees J. Tammeorg) ja õppe-metoodilise töö juhtimiseks metoodikanõukogu (esimees K. Püss) ning kinnitati vastavad põhimäärused.¹⁶

Omapoolsed nõuded ülikooli õppe-metoodilise töö täiustamiseks esitas TRÜ parteikomitee oma 29. märtsi 1971.a. otsuses "Õppe-metoodilise töö olukorrast ja perspektiividest TRÜ-s". Parteikomitee pidas vajalikuks kanda õppe-metoodilise töö raskuspunkt teaduskondadesse, tagades teaduskonna metoodikakomisjonide pideva töölerakendamise. Õppe-metoodilistest probleemidest soovitati teaduskondades kõigepealt lahendamisele võtta:

a) õppeplaanide ja aineprogrammide täiustamine nende mahu, struktuuri ja sisu kriitilise läbivaatamise teel, pidades siinjuures silmas erialade ja ainetevahelise kooskõlastamise ning unifitseerimise võimalusi;

b) õppekirjanduse ja üliõpilaste iseseisvaks tööks vajalike materjalide piisava fondi loomine õpikute, rotaprin-

¹⁵ EKP TRÜ Komitee otsused, 1975.

¹⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 264, l. 59.

dil väljaantavate õppevahendite jne. väljaandmise perspektiivide ja jooksvate plaanide kvaliteetse koostamise ning täitmise teel;

c) auditoorse töö mahu vähendamine, üliõpilaste iseseisva töö süvendamise võimaluste selgitamine, süstemaatilise kontrolli tagamine iseseisva töö tulemuste üle testi- de ja muude kontrollivormide rakendamise kaudu.

Rektoraadil soovitati pöörata senisest tunduvalt suuremat tähelepanu tänapäeva teaduse ja tehnika progressile vastavate õppevahendite muretsemisele.¹⁷

11. detsembril 1972. a. arutati ja korrigeeriti pedagoogikanõukogu ja metoodikanõukogu töösuundi tulenevalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusest "Abinõudest kõrgema hariduse täiustamiseks meie maal".¹⁸

Järgnevalt, aastail 1973 - 1975, elavnesid tunduvalt ülikooli metoodikanõukogu, tema gruppide ja teaduskondade õppe-metoodika komisjonide töö kateedrite suunamisel ja juhtimisel õppemetoodilistes küsimustes.

Õppetöö taseme edasiseks tõstmiseks, õppeprotsessi paremaks korraldamiseks aitas veel paljus kaasa uus sisekontrolli organiseerimise süsteemi väljatöötamine, millega tugevdati kontrolli õppetöö taseme üle teaduskondades ja kateedrites.¹⁹

Rakendatud abinõude tulemusena tõusis üliõpilaste õppe-peedukus, vähenes väljalangevus. Kui 1970/1971. õ.-a. oli õppepeedukus 83,2 %, siis 1974/1975. õ.-a. oli see tõusnud 87,1 %-le. Väljalangevus vähenes samal ajal 6,7 %-lt 5,4 %-ni.²⁰ 1976. a. kevadel said Tartu Riikliku Ülikooli diplomi 798 statsionaarse osakonna lõpetajat. See moodustas 78,5 % nendest, keda 4,5 või 6 aastat tagasi võeti vastu esimesele kursusele.²¹ Iga aasta oktoobris/novembris arutas parteikomitee koos TRÜ nõukoguga eelmise õppeaasta

¹⁷ TRÜ parteiaktivisti meelepea. Tartu, 1973, lk. 37-

38. ¹⁸ ЕКРА, ф. 151, нм. 12, с.-ü. 264, л. 60.

¹⁹ TRÜ parteiorganisatsiooni II konverentsi protokoll, 27. okt. 1975, lk. 18.

²⁰ Sealsamas.

²¹ TRÜ nõukogu koosolekute protokollid, 1976, lk. 567.

õppe-kasvatustöö tulemusi ning kavandas põhilised ülesanded uueks õppeaastaks. 29. märtsil 1974. a. arutasid TRÜ nõukogu ja parteikomitee vene keele õpetamise olukorda ülikoolis. Vastuvõetud otsuses peeti aktiivset vene keele kui meie sotsialistliku kodumaa peamise teadusliku ja suhtlemiskeele oskust oluliseks eeltingimuseks kõrgete tulemuste saavutamiseks õppeprotsessis, noorte spetsialistide ja teadlaste kasvatamisel ning NSV Liidu rahvaste sõpruse arendamisel.²²

Teatud tähelepanu pöörati käsitletavatel aastatel veel sotsioloogiliste uurimuste kasutamisele õppe-kasvatustöö tõhustamiseks, samuti TRÜ baaskateedrite tööle ja nende perspektiividele. Parteikomitee arutas ühtlasi TRÜ komsomolikomitee tööd teaduskondade komsomolibüroode suunamisel vajaliku õppedistsipliini ja õppeedukuse tagamisel.

Kuna Tartu Riiklik Ülikool on laia diapasooniga kõrgkool (1975. a. ulatus erialade arv 26-ni), siis väga oluliseks tööriistaks tema parteiorganisatsiooni tegevuses oli veel teadusliku töö parteiline suunamine. Parteikomitee kontsentreeris ülikooli teaduslik-pedagoogilise kaadri tähelepanu eelkõige partei ja riiklikust poliitikaast tulenevatele suundadele, nagu fundamentaalteaduste arendamine, teadusliku töö temaatika kontsentreerimine, tulemuste võimalikult operatiivsem juurutamine jne. Parteikomitee ja teaduskondade parteiorganisatsioonid hoidsid neid probleeme oma vaateväljas ja aitasid igati kaasa ülikooli teadusliku potentsiaali tugevnemisele. Käsitletavatel aastatel kasvaski teaduste doktorite arv 52 võrra (neist kommunistid K. Gross, J. Rebane, J. Sarv, K.-S. Rebane, A. Lenzner, H. Metsa, J. Peegel, U. Palm, Ü. Haldna, V. Türk, I. Volkov jt.) ja teaduste kandidaatide arv 162 inimese võrra. 1975. a. 1. oktoobril tõstas TRÜ-s 99 teaduste doktorit (15 % õppejõududest) ja 409 teaduste kandidaati (50 % õppejõududest).²³ See-ga 65 % teaduslik-pedagoogilisest kaadrist omas teadusliku kraadi. Arusaadavalt tagas see teadusliku produktsiooni kasvu. Aastail 1971 - 1975 ilmus TRÜ tõttajatel 65 monograafiat. Teaduslikke artikleid ilmus 1971. a. 1302, 1972. a.

²² EKP TRÜ Komitee otsused, 1974.

²³ TRÜ parteiorganisatsiooni II konverentsi protokoll, 27. okt. 1975, lk. 21.

1453, 1973. a. 1516, 1974. a. 1444 ja 1975. a. 1498.²⁴ Aasta-aastalt kasvas lepinguliste uurimistööde maht. 1975. aastaks ulatus lepingute arv 130-ni ning nende maht 1611,3 tuh. rublani, mis tähendas täidetavate lepingute mahu kasvu 1,9-kordseks võrreldes 1971. aastaga. Mitmetele TRÜ teadlastele ja kahele teaduslikule kollektiivile arstiteaduskonnast määrati Nõukogude Eesti preemia. Aastail 1971 - 1975 korraldati Tartu Riiklikus Ülikoolis 48 teaduslikku konverentsi, sümposiumi, seminari jne., neist 15 üleliidulist. Konverentsidest osavõtjate üldarv oli 6300 ning umbes pooled osavõtjatest olid teiste liiduvabariikide esindajad.²⁵ 11. novembril 1974. a. arutati konverentside organiseerimist parteikomitee koosolekul ja võeti vastu otsus "Teaduslike konverentside organiseerimisest TRÜ-s ja nende efektiivsusest".²⁶

Järjest ulatuslikumalt tõmmati teaduslikku uurimistööse kaasa üliõpilasi. Kui 1971. a. üliõpilaste osavõtt teaduslikust tööst ulatus 43,1 %-ni, siis 1975. a. oli vastav näitaja juba 89 %. ÜTÜ üleülikoolilisele konkursile laekunud võistlustööde arv kasvas 223-lt 1971. a. 430-ni 1975. a., üleliidulisele konkursile suunatud võistlustööde arv 5-lt 49-ni.²⁷ Üleliidulisel üliõpilastööde konkursil said TRÜ üliõpilastest NSV Liidu TA kuldmedali 1973. a. M. Saarman ja 1974. a. A. Pork.

TRÜ parteiorganisatsioon hoidis oma vaateväljas pidevalt ka ülikooli materiaal-tehnilise baasi tugevdamise ülesandeid, mis olid teatavasti kavandatud EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30. mai 1969. a. määruses "TRÜ materiaal-tehnilise baasi väljaarendamise perspektiivide kohta". 1972. ja 1973. a. anti ekspluatatsiooni kaks 9-korruselist ühiselamut, alustati füüsikakorpuse ning 1975. a. ka teadusliku raamatukogu ja Nooruse tänava õppehoone ehitamist.

TRÜ parteiorganisatsiooni väga laiahaardeliste ja mitmetahuliste ülesannete realiseerimise edukus sõltus otstar-

²⁴ TRÜ nõukogu koosolekute protokollid, 1976, lk. 48.

²⁵ Sealsamas, lk. 48-50.

²⁶ EKP TRÜ Komitee otsused, 1974.

²⁷ TRÜ nõukogu koosolekute protokollid, 1976, lk. 46-47.

bekalt ja ratsionaalselt korraldatud organisatsioonilisest t88st. Nagu juba m8rgitud, TRÜ parteiorganisatsiooni tegevust suunas ja juhtis igap8evaselt 18 - 21-liikmeline EKP TRÜ Komitee.

Vastavalt NLKP XXIV kongressil sisseviidud muudatustele partei p8hikirjas toimusid 1971. a. alates aruande- ja valimiskoosolekud (-konverentsid) nendes parteialgorganisatsioonides, kus oli parteikomitee, üks kord kahe-kolme aasta jooksul. Sellest tulenevalt tuligi 1970. a. novembris valitud TRÜ parteikomitee koosseisul t88tada kolm aastat, kuni TRÜ parteiorganisatsiooni I konverentsini 1973. a. novembris. T88si, seoses rea parteikomitee liikmete lahkumisega TRÜ-st viidi 25. oktoobri 1971. a. 8ldkoosolekul l8bi t88iendavad valimised komitee koosseisu. I konverentsil valitud parteikomitee t88tas II konverentsini 1975. a. oktoobris. Esindusnormiks I parteikonverentsil oli üks otsustava h8mle8igusega delegaat kahe NLKP liikme kohta, II parteikonverentsil kolme liikme kohta. Parteikonverentsidel vastuv8etud otsustes kavandati 8likooli parteialgorganisatsiooni konkreetsed p8hi8lesanded.

TRÜ parteikomitee tegevust sekret8ridena juhtisid IX viisaastakul K. Koger (kuni 1972. a. augustini), J. Reimand (1972. a. augustist kuni 1975. a. oktoobrini) ja A. Kiris (alates 1975. a. oktoobrist). Sekret8ri aset8itjana t88tas algul TRÜ üks staa8ikamaid kommuniste J. Ananjeva, ja alates 1973. a. jaanuarist, kui eraldati koosseisuline sekret8ri aset8itja koht, - E.-M. J8gi. 1971. a. septembris pidas komitee vajalikuks kinnitada veel sekret8ri aset8itja ideoloogilise t88 alal. Mainitud kohal t88tas algul J. Kalits, seej8rel alates 1973. a. novembrist E. Kivimaa ja alates 1975. a. oktoobrist L. Kiik. Vastavuses parteiorganisatsiooni p8hilistele t88l8ikudele oli komitees moodustatud kolm sektorit: ideoloogilise t88 sektor (juhatajad aastail 1971 - 1975 8. Mallene, J. Unger ja 8. Haldna), 8ppe-teadusliku t88 sektor (juhatajad J. Reimand, R. Hagelberg ja L. Allikmets) ja organisatsiooniline t88 sektor (juhatajad J. Unger, A. Truup8ld ja K.-S. Rebane). Ajutiselt (1971. a. oktoobrist kuni 1973. a. novembrini), seoses 8ppet88v8lise kasvatust88 k8simuste aktuaalselt p8evakorda kerkimisega oli ideoloogiasektor jagatud kaheks: propagan-

da- ja agitatsioonitöö sektoriks ja õppetöövälise kasvatustöö sektoriks.

TRÜ parteikomitee kui kollegiaalne organ arutas ja otsustas kõiki ülikooli parteilise juhtimise põhiküsimusi ning suunas ja juhtis teaduskondade jt. allüksuste parteialgorganisatsioone ideoloogia- ja poliitilise kasvatustöö, õpeteadusliku töö jt. küsimuste lahendamisel. Parteikomitee koosolekud toimusid harilikult kaks korda kuus, välja arvatud suvekuud. Kord või kaks toimusid semestri vältel parteikomitee ja TRÜ nõukogu ühiskoosolekud. Ühiskoosolekuid toimus ka TRÜ komsomolikomiteega. 1971. ja 1972. a. toimus veel üksikuid parteiorganisatsiooni üldkoosolekuid, samuti viidi läbi partei- ja majandusaktiivi nõupidamisi.

Arutamisele ja lahendamisele võetud küsimustest domineerisid nii TRÜ parteikomitees kui ka teaduskondade jt. allüksuste parteiorganisatsioonides ideoloogia- ja poliitilise kasvatustöö küsimused, arvuliselt aga kõikvõimalikud organisatsioonilise töö küsimused, neist paljud suhteliselt kitsapiirilised. Et vältida komitee koosolekute päevakorra liigset paisumist ja hoida kokku aega, rakendus selliste küsimuste otsustamiseks pärast I parteikonverentsi tööle sekretariaat. Kuid ta lõpetas peatselt tegevuse, sest taolist organit põhikiri algorganisatsioonides ette ei näe. Sekretariaat pole algorganisatsioonides tõepoolest juba formaalsetel kaalutlustel õige vorm, kuid suuremates parteialgorganisatsioonides, kus komitee liikmete arv ulatub 20-ni ja üle selle, on ilmselt vajadus mingi kitsama organi järele (võiks olla büroo). Selline organ lahendaks jooksvaid organisatsioonilise töö ja teisi kitsamaid küsimusi, mis oma iseloomult ei nõua laiemat arutelu komitee koosolekutel.

Vastavalt vajadusele viidi läbi teaduskondade jt. allüksuste parteialgorganisatsioonide sekretäride nõupidamisi. Nõupidamisi hakkasid korraldama ka parteikomitee sektorid, kutsudes neile teaduskondade parteibüroode vastavate sektorite esindajaid jt. Parteikomitee pideva tähelepanu objektiks oli kaadriküsimus. 15. mail 1972. a. analüüsis parteikomitee rektor A. Koobi ettekande põhjal juhtiva kaadri paigutamise ja reservi olukorda ülikoolis.²⁸ Iga õppeaasta ke-

²⁸ TRÜ parteiaktivisti meelepea, 1973, lk. 59-63.

vadsemestril arutas parteikomitee kaadri olukorda ja paigutust teaduskondade lõikes. Kehtestati kindel kord, kuidas ja millal teaduskonnad kooskõlastavad kaadri edutamise ja ümbervalimise küsimused rektoraadis ja parteikomitees.

Parteikomitee astus mitmeid samme parteigruppide töö aktiveerimiseks. 29. märtsil 1971. a. arutati komitee koosolekul küsimust "Parteigruppide tööst Tartu Riiklikus Ülikoolis" ning peeti vajalikuks organiseerida grupiorganisatsioonide ja teaduskondade parteibüroode organisatsioonilise töö sektorite seminarnõupidamisi parteigruppide tegevuse analüüsimiseks, kogemuste vahetamiseks ja nende töö efektiivsuse tõstmiseks. 14. oktoobril 1974. a. arutati taas parteikomitee koosolekul küsimust "Parteigruppide tööst ja TRÜ parteiorganisatsiooni struktuuri täiustamisest". Otsustati moodustada ülikoolis 18 uut parteigruppi, mille tulemusena nende arv kasvas 36-ni.²⁹

Organisatsioonilise töö lõiguks, millega TRÜ parteiorganisatsioon pidevalt tegeles, oli parteiliste ülesannete andmine ja nende täitmise kontroll. 21. jaanuaril 1973. a. arutas parteikomitee parteiliste ülesannete andmise ja kontrollimise praktikat ühiskonnateaduste kateedrite parteiorganisatsioonis, 13. mail 1974. a. parteiliste ülesannete andmist ja kontrollimist kehakultuuriteaduskonnas ja administratiiv-majandusosakonnas. Vastava tööloigu igati kordaviimiseks koostas parteikomitee instruktiivkirja "Parteiliste ülesannete andmisest ja nende täitmise hindamise kriteeriumidest TRÜ-s". Teaduskondade lõikes arutas TRÜ parteikomitee 27. novembril 1972. a. veel küsimust "Tööst noorte kommunistidega TRÜ õigusteaduskonna parteiorganisatsioonis".³⁰

TRÜ parteiorganisatsiooni siseparteilise töö tõhustamisele aitasid suuresti kaasa parteikomitee poolt koostatud "TRÜ parteiaktivisti meelespea" nr. 1 ja 2, mis anti välja 1971. ja 1973. a.

Väga vastutusrikkaks organisatsiooniliseks ürituseks käsitletud aastatel oli parteidokumentide vahetamine, mis TRÜ parteiorganisatsioonis toimus 1973. a.

²⁹ TRÜ parteiaktivisti meelespea, 1973, lk. 50-52; EKP TRÜ Komitee otsused, 1974.

³⁰ TRÜ parteiaktivisti meelespea, 1973, lk. 64-66.

Rööbiti TRÜ parteikomitee osatähtsuse tõusuga aktiveeris aastail 1971 - 1975 samuti teaduskondade parteialgorganisatsioonide ja nende büroode tegevus. Ka teaduskondade parteialgorganisatsioonides koondati tähelepanu põhilistele ideoloogiatöö ja poliitilise kasvatustöö, samuti õppe- ja teadusliku töö küsimustele. Teaduskondade parteialgorganisatsioonid juhtisid käsitletud aastatel L. Allikmets, L. Eringson, O. Klaassen, L. Kullus, M. Kutman, M. Liigant, J. Mikk, H. Müür, I.-M. Orgo, J. Peegel, H. Peep, V. Raudsepp, J. Ristkok, E. Salumaa, K. Soonets, H. Timotheus, A. Truupõld, H. Valgma jt.

TRÜ parteiorganisatsiooni II konverents, juhindudes sellest, et eelseisev I viisaastak on kvaliteediviisaastak, luges oma otsuses TRÜ parteiorganisatsiooni põhiliseks ülesandeks rahvamajanduse, teaduse ja kultuuri alal parandada jätkuvalt kõrgema kaadri ettevalmistamise kvaliteeti vastavalt teaduslik-tehnilise progressi nõuetele; saavutada, et noored spetsialistid omandaksid sügavalt marksistlik-leninliku teooria, saaksid sügava teoreetilise ja erialase ettevalmistuse, omandaksid kõrged moraalsed omadused ja oskused inimestega töötamiseks, saaksid partei poliitika aktiivseteks realiseerijateks.

TRÜ parteikomitee ühe lähema ülesandena nägi konverents ette teha kõik selleks, et NLKP XXV kongressi otsused jõuaksid kiiresti ülikooli kollektiivi iga liikmeni, et kongressi materjalide arutamine kujuneks nii teoreetiliseks kui ka organisatsiooniliseks aluseks edusammudele õppe-kasvatuslikus ja teaduslikus tegevuses.

Р е з ю м е

Сборник "Об истории партийной организации Тартуского госуниверситета" является, в известной мере, обзором о создании и деятельности партийной организации университета (редактор - Ю. Ант "Предисловие"). Данные о деятельности революционеров в университете имеются уже с конца прошлого века. В период буржуазного строя можно отметить деятельность и попытку объединения отдельных коммунистов, обучавшихся в университете (А. Веймер, О. Сепре, А. Вааранди, Й. Круус, Е. Лепик, Х. Хаберман, П. Вихалем и др.) Основным направлением их деятельности была борьба против буржуазной реакции и против фашизма.

Создание партийной организации в университете стало возможным после восстановления советской власти в Эстонии. Первый год (В. Руус "Роль партийной организации университета в создании высшей школы 1940-41 гг.") значительно изменил существующую структуру, учебный порядок, внес изменения в состав кадров. Были созданы 6 факультетов с 81 кафедрой. Студенты были освобождены от платы за обучение, стали выплачиваться стипендии. В сентябре 1940 года была создана парторганизация из 8 коммунистов: Секретарем избран Й. Круус. В январе 1941 года создано бюро. Основная деятельность - организационная работа. Большое значение имела подготовка специалистов для молодой республики. В мае 1941 года на учете уже состояли 32 члена партии. Была обеспечена деятельность комсомольского и профсоюзного активов. Деятельность партийной организации была прекращена в связи с Великой Отечественной войной и фашистской оккупацией.

Послевоенные годы (Р.Г. Григорян "Партийная организация ТГУ в послевоенные годы 1944-1950 гг.") внимание партии и правительства обращено на восстановление и развитие университета.

Первое послевоенное общее собрание состоялось 25 октября 1944 года. В организации было 5 коммунистов, секретарь - Л. Роотс. В апреле 1945 года на место секретаря ЦК КП Эстонии направлено А. Уйбо, и в октябре этого года было создано

бюро. В 1946 году партийная организация университета насчитывала в своих рядах 49 коммунистов, из них 51% студенты. Приступили к созданию партийных групп. Первые партгруппы были созданы на медицинском, историко-филологическом, сельскохозяйственном и юридическом факультетах. С марта 1948 года секретарем был избран А. Премет, с июня того же года П. Калю. В 1950 году на учете состояли 109 коммунистов. Партгруппы были созданы на всех факультетах. Основные направления деятельности: нормализация учебно-воспитательной работы, укрепление материальной базы. Политико-воспитательная работа была основной формой индивидуальной работы. Выросло количество слушателей в вечернем университете марксизма-ленинизма. В 1950/51 г. 47 человек закончили его.

В период с 1951-1955 гг. (И.А. Сорокин "Усиление роли партийной организации в деятельности ТГУ в годы пятой пятилетки") продолжалось усиление партийной организации. От партгрупп перешли к созданию первичных партийных организаций. Несмотря на то, что в связи с созданием Эстонской сельскохозяйственной академии часть факультетов были переведены в новый вуз, партийная организация университета в 1955 году выросла до 161 коммуниста. Особое внимание стало уделяться направлению научной работы. В 1951 году из 276 преподавателей 46,7% получили образование при буржуазном строе. Исходя из этого ставилась задача по переквалификации старых кадров и подготовке новых. Существенную роль в начале 50-х годов играл вечерний университет марксизма-ленинизма, возросла и стала ощутимее роль философских семинаров. С 1955 года центр внимания по конкретным воспитательным вопросам стал перемещаться с бюро на первичные парторганизации. Большое внимание уделялось повышению научной квалификации коммунистов.

В годы с 1956-60 (И.Калитс "За укрепление идеологической воспитательной работы") деятельность партийной организации университета концентрировалась на воспитательной работе. Начали проводиться массовые мероприятия, такие как I студенческий праздник песни, первый год целины (1956), начались большие строительные работы. К концу 50-х годов практически добились участия всех преподавателей в воспитательной работе. Все большее внимание стало уделяться трудовому воспитанию. Усилился контакт с комсомолом и руководство им. Улучшилось проведение философских семинаров как одной из главных форм политико-воспитательной работы. Партийная орга-

низация университета в 1960 году насчитывала уже в своих рядах 231 коммунистов. Работой бюро руководили до октября 1956 года - И. Калите, с октября 1956 года по октябрь 1957 года - Е. Лаасик, с октября 1957 года по октябрь 1960 года - Е. Силк, с октября 1960 года секретарь бюро партийной организации ТТУ А. Метса. В последующие годы (С. Лепик "О деятельности партийной организации ТТУ в свете новых задач, поставленной партийной программой") продолжалась работа партийной организации по улучшению трудового воспитания. Больше стало уделяться внимания учебной работе. К 1965 году партийная организация университета выросла до 373 человек, ее структура была следующей: первичных организаций - 12, партийных групп - 41. С 1961 года по 1965 год секретарями были избраны А. Метса, У. Полисински и Л. Райд. Практиковались совместные проведения общих собраний партийного комитета и ученых советов, с комитетами комсомола и профсоюзной организацией. Большое внимание было уделено трудовой дисциплине. Были сделаны первые шаги по улучшению планирования воспитательной работы.

С 1966-70 гг. (Ф. Кинкар "Дальнейшее совершенствование деятельности партийной организации ТТУ в 1966-1970 гг.") деятельность университета была направлена на претворение в жизнь решений ХХI съезда КПСС. Главным было повышение квалификации преподавательского состава и их участие в воспитательной работе. Усилилось внимание к руководству и кадрам. В 1967 году был подготовлен первоначальный проект перспективного плана воспитательной работы. Были сделаны шаги по привлечению будущих специалистов к общественной работе. Много внимания партийной организацией уделялось укреплению материальной базы. К 1970 году партийная организация состояла из 494 членов партии. Преподавательский состав университета состоял из 45% коммунистов. Секретарями партийного комитета были с октября 1965 года по октябрь 1967 года Е. Салумаа, с октября 1967 года по ноябрь 1969 года В. Руус и начиная с ноября 1969 года - К. Когер.

Сборник заканчивается годами 1971-1975. (Э. Кивимаа "Партийная организация Тартуского государственного университета в IX пятилетке"). Исходя из решений ХХI съезда КПСС была усилена организационная работа. Количество первичных парторганизаций возросло до 15, а число партгрупп увеличилось с 13 до 36. В октябре 1975 года на учете состояли 551 коммунистов.

Отчетно-выборные партийные собрания были заменены конференциями. С 1971 года по истечении 5 лет каждый преподаватель должен пройти соответствующий курс в вечернем университете марксизма-ленинизма. Параллельно с этим работали и философские семинары. В 1973 году партийный комитет утвердил программу коммунистического воспитания студентов. В 1974 году был организован совет по общественно-политической практике студентов, началась аттестация. Работой комитета руководили К. Когер, 1972-1975 - И. Рейманд и с октября 1975 г. - А. Кирис.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Artikel der Sammlung "Aus der Geschichte der Parteiorganisation der Tartuer Staatlichen Universität" geben gänzlich einen gewissen Überblick über die Gründung und Tätigkeit der Parteiorganisation der Universität /der Redakteur J. Ant - "Das Geleitwort"/. Über die Tätigkeit der Revolutionäre der Universität gibt es Angaben schon aus dem Ende des vorigen Jahrhunderts. Unter den Bedingungen der bürgerlichen Regierung kann man von einzelnen an der Universität studierenden Kommunisten und von ihren Tätigkeit und Versuchen, sich zu organisieren, sprechen./A. Weimer, O. Sepre, A. Waarandi, J. Kruus, E. Lepik, H. Haberman, P. Wihalem u. a./. Die Hauptlinie der Tätigkeit dabei war der Kampf gegen die Bürgerliche Reaktion und den Faschismus.

Die Gründung der Parteiorganisation der Universität wurde nach der Wiederherstellung der Sowjetmacht /V. Ruus - "Die Parteiorganisation der Universität an der Bildung der sowjetischen Hochschule in den Jahren 1940 bis 1941"/ änderte gründlich die bisherige Struktur, Lehrveranstaltung und brachte Veränderungen im Kaderbestand. Es wurden 6 Fakultäten mit 81 Lehrstühlen gegründet. Die Kinder der Werktätigen wurden vom Studiengeld befreit. Es wurden Stipendien eingesetzt. Am 8 September wurde eine achtegliedrige Parteiorganisation gegründet. Als Sekretär wurde I. Kruus arbeiten. Das Büro wurde im Januar 1941 gegründet. Die Hauptrichtung der Tätigkeit war das Regeln der organisationalen Arbeit. Von grosser Bedeutung war die Versorgung der Machtorgane der Republik mit dem Kader - es waren im Mai 1941 32 Kommunisten registriert. Es wurde eine aktive Tätigkeit des Komsomols und der Gewerkschaft versichert. Die Tätigkeit der primären Parteiorganisation hörte mit dem Beginn des grossen Vaterländischen Krieges und der faschistischen Okupation auf.

Die Nachkriegsjahre /R. Grigorjan - "Die Parteiorganisation der Tartuer Staatlichen Universität während der Nachkriegsjahre 1944 - 1950/ zeigen die Aufmerksamkeit der

Partei und der Regierung auf die Wiederherstellung und Entwicklung der Universität. Die erste nachkriegszeitliche Generalversammlung fand am 25 Oktober 1944 statt. Es gehörten der Organisation 5 Mitglieder zu. Als Sekretär arbeitete L. Roots.

Im April 1945 wurde A. Uibo auf die Amtstelle des Sekretärs des ZK der KPE gerichtet. In diesem Jahr wurde auch das Büro gegründet. Im Jahre 1946 gehörten der Parteiorganisation 49 Mitglieder zu, unter ihnen 51 Prozente Studenten. Es wurde gegonnen, Parteigruppen zu gründenden. Die ersten von ihnen wurden in der medizinischen, historischen, philologischen, landwirtschaftlichen und juridischen Fakultät gegründet. Im März 1948 wurde A. Premet Sekretär. Seit Juni 1948 arbeitete als Sekretär P. Kalju. Es waren im Jahre 1950 109 Kommunisten registriert. Es gab Parteigruppen in allen Fakultäten. Die Hauptrichtungen ihrer Tätigkeit waren: die Normalisierung der Lehrerziehungsarbeit, die Verstärkung der materiellen Basis. Als Hauptform der ideisch-politischen Arbeit war anfangs die individuelle Arbeit. Es wuchs die Rolle der Abenduniversitäten des Marxismus-Leninismus. Es absolvierten sie von 1950 bis 1951 47 Menschen.

Die Verstärkung der Parteiorganisation der Universität wurde in den Jahren 1951 bis 1955 fortgesetzt. /I. Sorokin - "Die Verstärkung der Rolle der Parteiorganisation in der Tätigkeit der Tartuer Staatlichen Universität während des fünften Jahrfünftes"./ Es wurde von Gruppen zu primären Parteiorganisationen übergegangen. Ungeachtet des Übergehens einiger Fakultäten in die Estnische Landwirtschaftliche Akademie, wuchs die Anzahl der Mitglieder der Parteiorganisation im Jahre 1955 bis auf 161. Wichtiger, als bis jetzt, wurde die wissenschaftliche Arbeit. Im Jahre 1951 hatten 46,7 Prozente von 276 Lehrkräften unter den Bedingungen der bürgerlichen Macht erworbene Bildung. Daraus ergab sich die Aufgabe, die alte Kader umzukvalifizieren und neue Lehrkräfte vorzubereiten. Während der 50er Jahre spielten Abenduniversitäten des Marxismus-Leninismus eine wichtige Rolle, es wuchs die Rolle der philosophischen Seminare. Es wurde die Wichtigkeit der Erhöhung der wissenschaftlichen Kvalifikation der Kommunisten betont.

In den Jahren 1956 bis 1960 /J. Kalits - "Von der Ver-

stärkung der ideologischen Erziehungsarbeit"/ wurde die Erziehungsarbeit in der Tätigkeit der Parteiorganisation vorgebracht. Es fanden solche Massenveranstaltungen wie das erste Studentensängerfest, das erste Neulandsjahr /1956/ statt, es wurde mit umfangreichen Bauarbeiten begonnen. Bis zum Ende des Jahrzehntes wurde die Teilnahme aller Lehrkräfte in der Erziehungsarbeit praktisch erreicht. Besonders vertiefte sich die Arbeitserziehung. Es verstärkte der Kontakt mit dem Komsomol. Es erhöhte sich das Niveau der philosophischen Seminare. Die Mitgliederzahl der Parteiorganisation wuchs im Jahre 1960 bis auf 231. Das Büro leitete bis Oktober 1956 J. Kalits, von Oktober 1956 bis Oktober 1957 E. Laasik, von Oktober 1957 bis Oktober 1960 E. Silk. Im Oktober 1960 wurde A. Metsa Sekretär.

In den folgenden Jahren/S. Lepik "Von der Tätigkeit der Parteiorganisation der Tartuer Staatlichen Universität bei der Erfüllung der sich von dem neuen Programm der KPdSU ergebenden Aufgaben"/ wurde die Vervollständigung der arbeits-erziehenden Richtung fortgesetzt. Es wuchs die Wichtigkeit des Lernprozesses. Die Mitgliederzahl der Parteiorganisation vergrösserte sich bis zum Jahre 1965 bis auf 373. Es gab 12 primäre Parteiorganisationen und 41 Parteigruppen. Als Sekretär arbeiteten in den Jahren 1961 bis 1965 A. Metsa, U. Polisinski und L. Raid. Es wurden gemeinsame Versammlungen des Parteikomitees mit dem Universitätssenat, der Komsomol- und Gewerkschaftsorganisation praktiziert. Man lenkte grosse Aufmerksamkeit auf das Arbeitsregime. Es wurde die ersten Fortschritte auf dem Gebiet der Planierung der Erziehungsarbeit gemacht.

In den Jahren 1966 bis 1970 /P. Kinkar - "Über die weitere Vervollständigung der Tätigkeit der Parteiorganisation der Tartuer Staatlichen Universität in den Jahren 1966 bis 1970"/ war die Tätigkeit der Parteiorganisation der Universität mit der Durchführung der Beschlüsse des 22 Parteitage verbunden. Das Hauptsächliche dabei war die Erhöhung der Kvalifikation der Lehrkräfte und die Sicherung ihrer Teilnahme an der Erziehungsarbeit. Es wurde die Aufmerksamkeit auf die Leitungstätigkeit und den Kader gelenkt. Im Jahre 1967 wurde das vorläufige Projekt des Erziehungsplanes beendet. Es wurden Schritte unternommen, um die gesellschaft-

liche Aktivität der zukünftigen Fachleute zu garantieren. Grösstenteils beschäftigte sich die Parteiorganisation mit den Fragen der Verstärkung der materiellen Basis. Bis zum Jahre 1970 wuchs die Mitgliederzahl der Parteiorganisation bis auf 494. Vom Bestand der Lehrkräfte bildeten 45 Prozente Kommunisten. Als Sekretär des Komitees arbeiteten von Oktober 1965 bis Oktober 1967 E. Salumaa, von Oktober bis November 1969 V. Ruus und seit November 1969 K. Koger.

Die Sammlung wird mit den Jahren 1971 bis 1975 /E. Kivimaa - "Die Parteiorganisation der Tartuer Staatlichen Universität während des 9. Jahrzehntes"/ beendet. Ausgehend von den Beschlüssen des 22. Parteitag, wurde die organisatorische Arbeit verstärkt. Die Zahl der primären Parteiorganisationen wuchs bis auf 15, die Zahl der Gruppen von 18 bis auf 36. Es waren im Oktober 1975 551 Kommunisten registriert. Berichterstattungs-Wahlversammlungen wurden mit Konferenzen ersetzt. Seit dem Jahre 1971 musste jeder Lehrkraft nach jedem 5 Jahren den entsprechenden Kursus in der Hochschulabteilung an der Universität des Marxismus-Leninismus beenden. Parallel damit arbeiteten auch philosophische Seminare. Im Jahre 1973 wurde vom Parteigruppe das Programm der politischen Erziehung der Studenten bekräftigt. Im Jahre 1974 wurde der Rat der gesellschaftlich-politischen Praktik gebildet. Die Arbeit des Komitees wurde von K. Koger, 1972 - 1975 von J. Reimand und seit dem Oktober 1975 von A. Kiris geführt.

SISUKORD - СОДЕРЖАНИЕ - INHALT

Saateks	3
<u>Y. Ruus</u> . Ülikooli parteiorganisatsioon nõukogude kõrgkooli kujundamise perioodil (1940 - 1941)	9
<u>P. Григорян</u> . Партийная организация ТТУ в после- военные годы /1944 - 1950/	25
<u>И. Сорокин</u> . Усиление роли партийной организации в деятельности ТТУ в годы пятой пяти- летки	42
<u>J. Kalits</u> . TRÜ parteiorganisatsiooni tegevusest ideoloogilise kasvatustöö tugevdamisel (1956 - 1960)	58
<u>S. Lepik</u> . TRÜ parteiorganisatsiooni tegevusest partei uuest programmist lähtuvate üles- annete lahendamisel (1961 - 1965)	79
<u>F. Kinkar</u> . TRÜ parteiorganisatsiooni tegevuse eda- sisest täiustamisest aastail 1966 - 1970.	94
<u>E. Kivimaa</u> . Tartu Riikliku Ülikooli parteiorgani- satsioon IX viisaastakul	113
Р е з ю м е	128
Z u s a m m e n f a s s u n g	132